

De Wase klompenmakerij in statistieken.

D/2019/4858/2

door Eric De Keyzer.

Uitgegeven door folklorgroep
De Klomp De Klinge V.Z.W.

Inhoud

Deze studie omvat twee afzonderlijke delen over de klompenmakerij.

Het eerste deel werd gepubliceerd door de KOKW in 2009 (blz.3-45).

Het tweede deel werd gepubliceerd door de Hert.Heemk.Kring van het Land van Beveren in 2019 (blz.46-86).

I. De geschiedenis van de Wase klompenmakerij in zijn vele facetten.

Inhoud

1. Bronnen
2. Oorsprong
3. De echte oorsprong
 - 3.1. *de trippen*
 - 3.2. *de hoelblok*
4. Defenitie
5. eerbetoon
6. moeilijkheden bij het onderzoek
7. belangrijkheid van de klompenmakerij
 - 7.1. *de canadapopulier*
 - 7.2. *de situering*
 - 7.3. *bandwerk*
8. De eerste telling
9. De verdere evolutie

- 9.1. *de Wase roots*
- 9.2. *de bedrijvigheid*
- 9.3. *de internationale context*
- 10. **Mechanisatie op het platteland**
- 10.1 *de groeiende huisnijverheid*
- 10.2. *de hoofdperioden*
- 10.3. *eerste gevaar: de schoenen*
- 10.4. *tweede gevaar: de bomen*
- 10.5. *het syndicaat*
- 10.5.1. *het opbod*
- 10.5.2. *van gemoedelijkheid naar stress*
- 10.5.3. *het loon*
- 10.5.4. *de winst*
- 11. **Een moord**
- 12. **De nevenberoepen in het alaam**
- 13. **De internationale omgeving**
- 13.1. *de wereldproductie*
- 13.2. *ons aandeel*
- 13.3. *Frankrijk*
- 13.4. *Duitsland*
- 13.5. *Nederland*
- 13.6. *Wallonië*
- 14. **Beurzen en wereldtentoonstellingen**
- 15. **Modellen**
- 16. **Het Waasland**
- 16.1. *verschillen in evolutie*
- 16.2. *klompen in de schilderkunst*
- 16.3. *verkoop in wissen*
- 16.4. *produceren*
- 17. **De details van 1931**
- 18. **De aftakeling**
- 18.1. *de laatste stuiptrekkingen*
- 18.2. *klompenmakers vandaag*
- 18.3. *kadastergegevens*
- 19. **De Koninklijke Bibliotheek**
- 20. **Diversen**
- 20.1. *meester Govaert*
- 20.2. *enkele namen*
- 20.3. *Laureys*
- 20.4. *de studie*
- 21. **Conclusies**
- 21.1. *klimaat*

21.2. *globalisering*

21.3. *organisatie*

21.4. *internationalisering*

22. Studie

23. Slot

Bijlagen: illustraties bij de tekst.

Om de geschiedenis van de klompenmakerij in kaart te brengen waren vele bronnen nodig.

1. Bronnen

De bronnen voor deze uiteenzetting zijn:

1. economische en industriële tellingen in binnen- en buitenland;
2. de studie van 1764;
3. de gegevens van Van Bogaerde, Broeckaert&De Potter en Siret;
4. een gedetailleerde beroepeninventaris van Mertens in Brussel uit 1931;
5. een universitaire studie uit Munsterland in Duitsland;
6. diverse heemkundige uitgaven in Duitsland, Groot-Brittannie, Frankrijk, België en Nederland;
7. de Belgische, Duitse, Nederlandse statistiekdiensten (van Frankrijk kregen we helaas geen reactie);
8. archieven van de gemeente Sint-Gillis en de Koninklijke Bibliotheek in Brussel.
9. Diverse annalen van de Koninklijke Oudheidkundige Kring
10. eigen opzoekingen in veel landen en musea.

Tegelijk hebben we een wereldwijde klompententoonstelling verzameld waarop eveneens studies zijn gebaseerd.

2. De oorsprong.

Waar moeten we beginnen? Zijn er al klompen vóór het verdrag van Munster in 1648? Ik zou naar het Egypte van **Toetanchamon** kunnen gaan. Maar wat worden we daar rijker van?

Toetanchamon is begraven met duizenden attributen voor zijn ondergrondse reis, waaronder een honderdtal schoeisels. En wat denk je: de meesten van textiel, maar ook enkele van papyrus en zelfs een paar van hout. Dat houten paar is ook teruggevonden op het onlangs ontdekte graf van prinses Henu door een Leuvens Egyptoloog.

Egyptologen als Marleen de Meyer van de universiteit Leuven beweren dat die houten schoeisels enkel voor ceremoniële toepassingen zijn en niet als draagvoetstuk. Op houten schoeisel lopen is voor de koningen, farao's en hogepriesters een voorrecht om bij de goden op bezoek te gaan.

Die tellen dus niet mee als draagklomp.

3. De echte oorsprong.

Wanneer komen de klompen dan op de markt? Wanneer zijn de eerste klompen vervaardigd? Zeer waarschijnlijk dateert de modale draagklomp uit onze streken en mag gesitueerd worden vanaf de 14'de eeuw. Sommige bronnen geven zelfs de 8'ste eeuw aan. Zeer waarschijnlijk toevallig ontstaan, praktisch bevonden, geproduceerd in bijberoep. Waarschijnlijk een winteractiviteit.

Klompen zijn uit vergankelijk materiaal vervaardigd, dus veel getuigenissen blijven er niet van over. Zowel Frankrijk, Nederland als België hebben middeleeuwse trippen teruggevonden in de ondergrond. Dus de bakermat bepalen is werk voor specialisten.

We vinden geen klompen op schilderwerken van voor de 15'de eeuw. Huiselijke taferelen waren niet "in", gezien uitsluitend kerkelijke taferelen als opdracht zijn uitbesteed of afbeeldingen van voorname adellijke families. Het voetvolk is niet afgebeeld. Als ze toch afgebeeld worden, dan werken ze op het land, idyllisch met prachtige kleren aan. Dus die bron brengt ons niet verder.

Waarschijnlijk is de klomp ontstaan omdat het middellandszeeklimaat (1.1.) dat hier heerst plots omslaat tot het vochtige, killere klimaat dat we in de geschiedenis "de kleine ijstijden" noemen. Datering: circa 1150 tot 1750. Een plotse temperatuurdaling komt ook voor in de 9'de eeuw. De opwarming van de aarde is een heel oud probleem en vandaag niet zo zeldzaam als sommigen doen uitschijnen.

Een tweede factor is waarschijnlijk de overstromingen, denken we maar aan de Elisabethsvloed (1404-1424) en de Allerheiligenvloed (1570). Geweten is dat klompen de ideale dracht zijn voor de turfstekerrijen, en derde factor. De laatste en waarschijnlijk belangrijkste factor is dat er volgens o.a. wetenschapper Johan Verberckmoes veel landbouwers, vooral in polderstreken, werkloos zijn door te veel water op het land en misoogsten. Deze vier elementen samen, nog nooit eerder samengebracht, zijn bijna zeker de hoofdelementen geweest om het waterdicht schoeisel te promoten bij de lokale bevolking. Bewijzen zijn daarvan nog niet gevonden, maar lijken vanzelfsprekend voor deze regio als aanzet tot het grote centrum dat het Waasland werd in de klompensector.

3.1. De trippen.

De trippen van de rijken komen voor op schilderijen in Duitsland, België, Frankrijk en Spanje.

De Duitse adel, onze lagere adel en de gewone bevolking lachen met dit zonderling gebruik. Hoewel, het beschermt de edelen tegen infecties en epidemieën. Er zijn ook restanten van klompen opgegraven uit die periode.

De opgegraven trippen op diverse plaatsen bewijzen de aanwezigheid van een houten schoeisel in de 13'de en 14'de eeuw.

In de 15'de Eeuw is er sprake van trippen, patijnen of platijnen voor de rijke adel als modeverschijnsel, en hoelblokken voor de gewone man.

Er zijn dus klompen vóór 1648. Vooraleer klompen regelmatig worden afgebeeld op schilderijen, moet het product al lang ingeburgerd zijn geweest. Klompen dateren dus van vóór de 15'de eeuw. Gezien het klimaat aanzienlijk kouder wordt overstromingen meerdere keren voorkomen in die periode, moet er nood geweest zijn aan een beschermend, waterisolierend en goedkoop schoeisel.

3.2. De Hoelblok.

Schilders als de gebroeders Van Eyck, Jeronimus Bosch (de schedelboring) en later Breughel de Oude met Spelende Kinderen (het kind dat met de vollaard speelt) , hebben de eerste klompen afgebeeld. We spreken over eind 15'de tot het begin van de 16'de eeuw. Dus later dan de eerste trippen voor de rijken.

Naast het rijkenluizen-model is er de gewone draagklomp, voor het gewone volk . Hier zien we de evolutie van holleblok naar klomp.

4. De definitie.

De definitie van houten schoenen: schoeisel met een onderdeel van hout. En wat doen we met houten schoeisel van berkenbast zoals in Finland, Estland, Letland en Rusland? Is dit een houten onderdeel?

We zagen al klompen van papyrus zoals in Egypte. Papyrus zijn stengels, met ketting en inslag door elkaar gestrengeld, en onder een zware steen geplet tot een sterke vlakke mat. Zijn die stengels een houtvorm zoals riet?

En wat doe je met de schoeisels in Itshugras bij de Inca's in Peru?

Wij nemen als definitie voor klompen heel eenvoudig: alle houten schoeisel dat een zool heeft, afkomstig van plantensoorten en niet verwerkt is tot textielvezels, leder of rubber.

5. Eerbetoon.

Deze studie is een eerbetoon aan de duizenden klompenmakers die in het Waasland groot vakmanschap tentoon spreiden.

6. Moeilijkheden bij het onderzoek.

Alle cijfers die je ontmoet spreken mekaar tegen. Hoeveel klompen kunnen er uit een boom? Dit is afhankelijk of je hoge of lage klompen maakt, kindermaten, vrouwklompen of mans? Die details worden niet opgegeven. De weekhoeveelheid scheelt bij het produceren per stuk of per uur. Wie zijn helper, wie is klompenmaker, is de baas meegeteld? Worden vrouwen en kinderen verzwegen of meegeteld? Hoeveelheden die worden opgegeven in kilogram, in paren, in stuks, in franken, marken of florijnen. Zelfs de productiecapaciteit verschilt per regio, per gemaakt model, in de zomer of de winter, ja zelfs per klompenmaker.

Uit al de gegevens zijn gemiddelden getrokken zodat ze overeenstemmen met alle bronnen die we hebben teruggevonden. Pas op die manier kan je alle gegevens onderling vergelijken. Klompenmakers zelf, kennen hun geschiedenis niet.

Ze produceren en verkopen aan opkopers. Verder gaat hun kennis niet.

De opzoekingen zijn het resultaat van vele, vele jaren studie en de hulp van meerdere mensen in onze folkloregroep 'De Klomp De Klinge' VZW die het **gemeentearchief** teisteren met hun honger naar gegevens. De gemeentearchivaris zijn we erg dankbaar.

Eindelijk zijn de stukken van de puzzel verenigd en, buiten enkele details die nog ontbreken, opvallend: iedereen weet nu dat het Waasland het centrum van de klompenmakers is. Wat wij in de groep al verkondigen sinds 1976, is nu gemeengoed geworden: elke autochtone inwoner van het Waasland kent minstens een paar familieleden die direct of indirect betrokken zijn met de klompenproductie, de bomen of het vervoer van bomen en klompen.

Ieder van ons, vind in de lokale archieven, nog **familieleden** terug die klompenmaker geweest zijn, zonder dat we dat zelf wisten. Navraag bevestigt telkens de juistheid van onze bronnen.

Ook dat bevestigt de juistheid van de gegevens.

Vaak wordt het beroep gecombineerd met winkel, café, het houden van dieren of een boerenbedrijf.

7. Belangrijkheid van de klompenmakerij.

Het hoofdberoep was de landbouw. Voor het Waasland komt vervolgens het vlas. De klompenmakerij is derde hoofdactiviteit maar beperkt zich vooral tot de polderstreken tussen de grens en Bazel, oostelijk van Sint-Niklaas.

Klompen vragen geen ingevoerde grondstoffen, klompen creëren weinig meerwaarde, de “toegevoegde waarde” is miniem.

In de uitvoerstatistieken staan ze wel borg voor een grote omvang en een groot aantal, maar niet als een groot gewicht of als hoge waarde.

Er zijn in het Waasland trouwens in de huisarbeid, veel beroepen te noemen zonder uitstraling. Een zelendraaier, een pottenbakker, een zeepzieder of een olieslager.

7.1. De Canadapopulier.

Na de Spanjaarden komen de Oostenrijkers. We tonen even de tijdslijn. De grens wordt beter afgebakend, het economisch leven wordt beter ingericht omdat nieuwe belastingsvormen meer details behoeven. Maar voor ons is een ander klein feit belangrijk: in 1700 wordt de **canadapopulier** ingevoerd. De canada die de laatste vijftig jaar verguisd is en vandaag een nieuwe interesse krijgt vanuit de bio-sector.

7.2. Situering.

Samen met de wilg is hij de grondstof voor klompen. Het Waasland heeft via de rapenteelt voedsel aan de grond toegevoegd, het drieslagstelsel ingevoerd. De akkers zijn erg klein, bolvormig en intensief in gebruik. Johan Verberckmoes zegt : “In de 1ste helft van de 18de eeuw daalt het inkomen uit landbouw. Vooral de kleine polderboertjes waren het slachtoffer. Vooral polderdorpen kenden veel falingen. De misoogsten van 1740-1741 zijn er oorzaak van dat nieuwe ambachtsactiviteiten moeten gezocht worden”.

Dat de klompenmakerij op **dat** moment welkom is zal niemand betwijfelen.

Landbouw is een beulenstiel, misoogsten, seizoensgebonden voor de knechten en weinig lonend omdat de pacht hoog is. De landbouw en de bomen zijn op elkaar afgesteld. Bomen geven schaduw aan de aanplantingen, houden windvlagen tegen, onttrekken overtollig water aan de grond en brengen geld op bij verkoop voor de eigenaar.

De bomenverkoop verrijkt de eigenaar van de gronden, die er goed aan verdient. Die bomen kunnen verwerkt tot klompen, edeler boomsoorten dienen voor de schrijnwerkerij.

Begonnen als bijberoep naast landbouw, krijgt elk dorp naast zijn smid, koperslager en molenaar ook een klompenmaker. Dit doet zich voor in heel België. Snel proberen

klompenmakers dorpen in te palmen waar geen klompenmaker actief is of een klompenmaker gaat zich snel in zo'n dorp vestigen.

7.3. Het bandwerk.

De vaststelling van Adam Smith in 1776 verandert de wereld. één arbeider vervaardigt per dag één naald. Maar met 10 gespecialiseerde arbeiders produceren ze al snel 48.000 naalden per dag, of per dag 4.800 naalden per arbeider.

De stap van een eenzame klompenmaker die alles doet naar een specialisatie duurt niet lang: bomenklatters, bomenvellers, voerders met een urs en in de werkstal wordt specialisatie troef: verbijlen, kappen, snijden, heulen en afwerken. Het eerste bandwerk ontstaat al in de 18'de eeuw.

En we halen de oudste cijfers erbij.

8. De eerste telling.

De oudste telling is van **1764** (1.2.). De Oostenrijkers willen een precies beeld van alle bedrijven in België met hun frauderisico. Logisch, gezien in 1748 de grens voor het eerst duidelijk wordt afgebakend en echte bewaking ingericht wordt. De douane krijgen de opdracht die inventarisatie waar te maken. Geschiedkundigen twifelen aan de waarde van die telling omdat sommige streken (vooral het binnenland) minder goed beschreven zijn.

Akkoord met die conclusie, maar voor de klompenmakerij is het duidelijk dat de sterkste gebieden in 1764, ook de sterkste gebieden zijn in de verdere geschiedenis.

Van alle Belgische gemeenten geven we hier de gemeenten aan, waar klompenmakers werden opgetekend.

Vervolgens tonen we de verhouding per provincie in 1764 (1.3.).

Oost-Vlaanderen is een klompenmakerscentrum blijkt duidelijk. Iedereen weet dit al lang, maar nu is het ook bewezen.

Misschien krijgen we een nog beter beeld als we de klompenmakersdorpen apart bekijken. Je ziet duidelijk dat het Waasland het leeuwenaandeel heeft van alle klompenmakers in 1764 (1.4.). De Wase gemeenten zijn rood gekleurd. Alleen Merchtem is erg twijfelachtig van gegevens. Maar niets zegt dat de telling fout zou zijn. Dan zien we later nog. Alleen voor De Klinge is geen aantal opgegeven, alleen de vermelding over klompenmakers: "veel en al lang" staat er in 1764 geschreven.

9. De verdere evolutie.

Duidelijk is dat de 18'de eeuw de speerperiode is in de omschakeling van zuiver landbouwgebied naar huisarbeid en toenemende handel.

Dit gaat gepaard met aanleg van wegen en de groei van steden als Sint-Niklaas en Lokeren met hun marktfunctie. Het is ook de periode waarin stenen huizen voor rijken al haalbaar zijn. Door die **welstand** zal de bevolking toenemen maar zullen de prijzen van voedingswaren drastisch stijgen.

In heel het Waasland neemt het klompenambacht toe. De groei is ingezet. Een landbouwstreek, een **Waasland** dat zit ingesloten door Schelde en Moervaart, wordt wereldcentrum van klompen. De regio is al vele jaren de vlasschuur van Vlaanderen met een sterke uitvoer. In de graanhandel groeien we sterk. Het zijn dus niet alleen de klompenmakers die een sterke uitvoer realiseren.

De bolle akkers leveren massa's bomen aan voor die klompenmakerij. Alle gemeenten ten oosten van de lijn Sint-Niklaas-Hulst specialiseren zich in het klompenambacht. Door de zware poldergrond is de nood aan sterk houten schoeisel hier het hoogst nodig.

Er is een sterk ontwikkeld vervoerssysteem in het Waasland, dat al uit die tijd dateert: boerenkarren, stootkarren of boomezels.

9.1. De Wase roots.

Alle Wase dorpen zijn belangrijk in dit beroep. We zullen de cijfers geregeld bovenhalen in het verhaal. Waarom precies hier?

Er zijn meerdere redenen:

- Er zijn veel bomen in de regio
- Er is een vlucht uit de landbouw waardoor nieuwe huiselijk activiteiten vereist zijn
- Door het zuigeffect van de stad in de 17'de tot eind 18'de eeuw, zoeken plattelandsbewoners nieuwe inkomstenbronnen in hun eigen plattelandsdorpen
- Maar vooral de polderondergrond leent zich erg voor het dragen van klompen in plaats van lederen schoeisel, meer dan in zandgrond. De grote knowhow ligt al snel in deze dorpen.

De bomen zijn hier goedkoop en de huisarbeid groeit welig. Hier moeten we toch wijzen op de leefgewoonten van toen: rust-roest. Oneindig veel uren werken, lage lonen, hard labeur zijn er onderdelen van. Slechts bij bijzondere gelegenheden werden feesten opgezet. Kermis, kerkelijke feestdagen en kerkelijke gelegenheden als geboorte, communie of huwelijken. Ook drankmisbruik, vechtpartijen, bijgeloof en godsvruchtigheid, sagen en legenden zijn delen van de folklore. Spreuken, gedichten, liedjes, verhalen. De klompenstal was een verzamelpunt. De klompenstal was één van de meest bezochte plaatsen voor conversaties, de sfeer in de klompenstal is heel gezellig. Het nieuws dat werd opgehaald op de markten verspreidde zich via de stallen.

We beschrijven hier de periode tussen 1764 en 1900. Van 1764 tot ongeveer 1872 verandert er weinig of niks in het leven op het platteland. De prijzen zijn constant, gewoonten en zeden blijven ongewijzigd in een religieus bevangen bevolking. Een eigen tuintje met groenten, aardappelen en een paar dieren maken het leven leefbaar. De evolutie gaat al sneller aan gang in de stedelijke omgeving, maar op het platteland komt de evolutie heel wat trager op gang. Centraal staan **8 gemeenten** in onze regio : (1.5.) Kruibeke, Nieuwkerken, Sint-Gillis, De Klinge, Bazel, Haasdonk en Sint-Pauwels. We zullen deze dorpen in het bijzonder volgen. De gegevens zijn niet zo frequent aanwezig. Opvallend, ze vormen een hoefijzervorm rond Sint-Niklaas. Het zijn allemaal gemeenten waarvan de boeren zware gronden moeten bewerken, vooral poldergrond. Overstromingsgebieden van weleer. Maar ook Vrasene, Rupelmonde, Melsele, Sint-Niklaas, Temse, Kieldrecht zijn niet onbelangrijk. Alleen hebben we voor die dorpen niet voldoende cijfermateriaal terug gevonden om de hele tijdslijn uit te zetten.

9.2. De bedrijvigheid.

Een klompenmakerij kost niet zoveel aan investeringen, de winstmarge blijft eerder gering. Het is een product dat weinig kost aan grondstoffen, geen hoge lonen uitkeert ondanks het zware en kunstig werk en niet veel meerwaarde aanreikt. Er is tevens een moordende concurrentie tussen de klompenmakers. Noch de bazen, noch de werknemers zijn georganiseerd. Er worden geen minimumprijzen voorop gezet, werknemers gaan en komen in de bedrijfjes.

Als de lonen laag zijn, de kostprijs laag is en de verspreiding beperkt is, betekent dat gewoon dat die arbeidstak weinig meetelt in de nationale statistieken ten aanzien van steenkool, metaal of textiel. Maar in de regio is het van levensbelang, kunnen tijden van crisis overleefd worden en zijn velen afhankelijk van dit beroep.

9.3. De internationale context.

Uit die gegevens over heel België, komen volgende gegevens naar voor over de klompenmakerij: het Waasland is duidelijk een klompenmakercentrum in België. En al even een sluier lichten ten aanzien van andere regio's: (1.6.) Münsterland in Duitsland heeft 98 klompenmakers, het grote centrum in Nederland is de Rooyse streek met 22 klompenmakers. Is heel het Waasland actief in de klompenmakerij? Ja, er zijn overal klompenmakers, maar het oostelijk deel, een hoefijzervorm rond Sint-Niklaas spant de kroon.

10. De mechanisatie op het platteland.

Vanaf 1872 verandert de wereld grondig. De **eerste industriële** revolutie meldt zich nu op het platteland aan. De steden nemen het voortouw met stoommachines vanaf 1827.

De landbouw wordt beklemmend door het betere leven in de stad, de inwijkende boerenzonen belanden meestal in de sloppenwijken. Het zuigeffect naar de stad komt voor sinds 1750.

Maar de prijzen stijgen, de zekerheden worden ondermijnd. Liberaal, katholiek en socialistisch gedachtegoed verdringen het oude volksgeloof, rust-roest wordt werken en ontspannen.

Wie niet heel hard kan of wil werken, wordt uitgestoten. Zij zoeken hun geluk in de stad of ... schooien. Ook hier is weer de link te leggen naar onze huidige maatschappij.

Kleine klompenmakerbazen zuigen hun ongehuwde broers of andere familieleden aan, om in hun stal te komen werken aan een hongerloon of gewoon "kost en inwoon".

De huisarbeid, het seizoengebeuren en de ambachten veranderen in de industriële revolutie. Het eerste bandwerk kennen we al langer in de stal. Nog wel de sfeer van vroeger, maar niet meer de vrijblijvendheid. Werken per uur wordt vervangen door werken per stuk, wat de sfeer niet ten goede komt. De mechanisatie en automatisatie is de volgende stap.

Stakingen breken uit, de fabrieken worden **gesaboteerd**. We zitten in de periode van Daens. Het Franse woord voor klomp is "sabat". De klompen worden tijdens de eerste stakingen in Noord-Frankrijk gebruikt, om **in** de textielmachines te gooien en de machines zo te laten stilvallen. Van daar het woord saboteren.

10.1. De groeiende huisnijverheid.

Ondertussen zitten we al midden de 19'de eeuw. We kijken even naar de groei van het aantal werknemers in de klompenmakerij tijdens die 19'de eeuw. De misoogsten van 1844 tot 1850 betekenen een ramp voor de bevolking. Elke cent is welkom. Vrouwen en kinderen worden ingeschakeld in de vele stallen die mekaar beconcurreren. De landbouw is in crisis, iedereen vlucht naar andere **huisnijverheid** of lokale bedrijvigheid. Uiteraard een groeibodem voor klompenmakers.

Het is duidelijk dat elk van de dorpen verschillend evolueert, maar de stijgende trend is ontegensprekelijk aanwezig (1.7.). Dit vinden we overigens terug in heel het Waasland. Alleen komen sommige dorpen vroeger tot bloei en beleven ze op verschillende momenten hun hoogtepunt.

10.2. De hoofdperioden.

De Wase gemeenten (1.8.) waarvan we gegevens terugvonden in 1870, 1921 en 1937 hebben we samen gebracht. Het is duidelijk dat ze allemaal een opgaande trend hebben tot 1930, dan komt de ontzuivering. De vele opgerichte klompenmakerijen, het stukwerk dat meer eindproducten aflevert en het inschakelen van machines zorgt voor een overproductie die zich laat gevoelen vanaf 1935. En buiten een opleving in de 2'de wereldoorlog gaat het vanaf dan gestaag dalend.

Het analyseren van alle gegevens verloopt niet zo eenvoudig. We hebben alle gegevens uit de jaren 1704 tot 1986 samengebracht (1.9.). Het is duidelijk dat de rode tellingen niet betrouwbaar zijn. In heel de studie hebben we die abnormale noteringen geweerd.

Het kan zijn dat de opnemer de opdracht verkeerd heeft ingeschat.

Het kan zijn dat de bedrijfsleiders geen juiste gegevens doorgeeft omdat ze denken dat de belastingen die cijfers zouden te weten komen of gewoon omdat de klompenmakersbazen niet zijn meegeteld.

Charles Darwin suggereert al in de 19'de eeuw om de toppen, zowel naar boven als naar beneden, uit te sluiten om een representatief werkbaar gemiddelde te krijgen. Die raad hebben we voor alle gegevens toegepast.

Opvallend in deze grafieken is de serieuze toename vanaf 1910. Op De Klinge duurt de hoogconjunctuur langer dan in Sint-Pauwels.

Voor Nieuwkerken en Sint-Gillis-Waas (1.10.) hebben we die gegevens ook historisch achter mekaar geplaatst. Het is duidelijk dat niet alle tellingen betrouwbaar zijn.

Als je voor Nieuwkerken de tellingen van rond de eeuwwisseling weerhoudt krijg je natuurlijk een overschatting, Voor Sint-Gillis zijn de gegevens van 1893 en 1896 onbetrouwbaar.

Uiteraard hebben we al die abnormale schattingen uitgefilterd. Maar het zou ook wel kunnen dat de hoge cijfers precies de juiste zijn omdat in die tellingen misschien het zwartwerk mee werd ingerekend. Alleen de vraag: hoeveel klompen **kun** je maken of, hoeveel klompen **heb** je gemaakt in de afgelopen periode, geeft al een heel verschil in aantal op.

We kunnen er niet omheen dat Sint-Gillis veel zwaarder weegt in aantallen dan Nieuwkerken als we de pieken eruit filteren.

Voor Sint-Gillis valt vooral de hoogteperiode op van 1893 tot zeker 1930. Nieuwkerken heeft die opbloei niet zo gekend.

10.3. Eerste gevaar: de schoenen.

Maar al vanaf 1890 lonkt een gevaar voor de klompenmakerij: industriële **schoenfabrieken** produceren lederen schoeisel aan stilaan betaalbare prijzen... een sluipende moordenaar voor de klompenmakers. De mensen die naar de stad vluchten hebben geen nood meer aan die logge klompen die op het platteland zo efficiënt zijn.

Blijkbaar is dat schoengevaar zo niet ingeschat, want op De Klinge groeit de klompenmakerij. In 1892 sticht vader Jozef Laureys zijn klompenimperium in De Klinge en zal de eerste machines plaatsen in de regio en natuurlijk in België. Enige tijd later vestigt die zich in Sint-Gillis aan het station. Machines op het platteland komen duidelijk ver na op de stad, maar ze hebben toch een grote impact op de tewerkstelling in de dorpen.

10.4. Tweede gevaar: de bomen.

De groei veroorzaakt ook problemen: een tekort aan bomen. De **boomprijs** stijgt, steeds meer kleine bedrijfjes komen in nauwe... sch... klompen te zitten. Het aantal boeren dat in 1800 nog 75% van de werkende bevolking uitmaakte is tegen 1900 gezakt tot 28% van de bevolking. Een duidelijk bewijs dat mensen andere beroepen gingen zoeken in eigen streek of in de stad.

Als we het nodige aantal bomen vergelijken met het aantal geproduceerde aantal klompen (1.11.), met de gegevens hoeveel paar klompen door één klompenmaker kunnen gemaakt worden per jaar en met de jaarproductie zoals die soms gepubliceerd zijn, wordt het bijzonder moeilijk om nog gemiddelden te weerhouden.

Een bestand van bijna 4.000 rijen en 55 kolommen is nodig om al die gegevens in te brengen en te sorteren. Op zijn beurt zijn die gegevens dan vergeleken met tientallen andere bestanden om conclusies te maken die representatief zijn.

Het resultaat dat telkens weer terugkeert is de gestage groei tot ongeveer 1930. In 1900 staan er in het Waasland 788.000 canada's (1.12.), dit wil zeggen dat op acht jaar tijd die voorraad is opgewerkt. Neem 10 jaar als je het wilgenbestand mee opwerkt.

Vele bomen worden aangevoerd uit de streek van Eeklo en Klein-Brabant.

Er zijn zelfs hele scheepsladingen abeel uit Rusland via de haven van Temse toegekomen.

10.5. Het syndicaat.

Een ander fenomeen is de groeiende **syndicalisering** in heel Europa, de opkomst van het socialisme is daar natuurlijk niet vreemd aan. De klompenmakers echter organiseren zich niet. Geen vakvereniging voor de bazen, geen vakbond voor de knechten. De Vakvereniging voor de klompenmakersbazen komt pas in de jaren twintig, zonder veel succes. Ook de herneming is de jaren dertig blijft een dode letter.

10.5.1. Het opbod.

Het opbod kan beginnen: lage prijzen, hard labeur, concurrentieslag, geen geld voor automatisering. In Nederland komen in 1910 al de eerste machines op. Naast de opkomst van de schoenen dus een tweede sluipmoordenaar. Bij gebrek aan organisatie maken de klompenmakers mekaar kapot door hun dumpingprijzen.

Die concurrentieslag is ons vandaag niet vreemd geloof ik. Denk maar tussen de banken om je lieve spaarcentjes.

Vanaf 1912 begint de rush voor rookovens en de **stoommachines**. De klompenmakerij viert hoogtij. WOI is erg voor de bevolking, maar voor de klompenindustrie is het bingo.

10.5.2. Van gemoedelijkheid naar stress.

In de klompenstal werden verhalen vertelt die op de markt van Sint-Niklaas en elders werden opgevangen. De meiden in de stad kwamen met hun "pakje" naar huis van "meneer".

Prachtige roddels voor de klompenstal.

Als de klompenmaker machines vanaf de jaren 1920 volop aankomen verandert de gemoedelijke sfeer in een lawaaierige klompenstal. De geproduceerde hoeveelheden nemen toe. De productie wordt zo groot dat het afzetgebied steeds breder wordt. Stilaan groeit, zoals in andere handelsactiviteiten, het aantal kleine bedrijfjes die met enkele werknemers een heel jaar door produceren. De baas moet steeds meer zelf op de baan om enerzijds voldoende bomen aan te kopen, anderzijds een voldoende afzet voor de klompenproductie te realiseren. Klompenmachines komen aanvankelijk uit Frankrijk en dragen het merk "Baudin". Later komen de machines van Phillips uit Puurs op de markt met evenveel succes. Daniël Van Dromme op De Klinge is de lokale techniek voor de beide merken. Ook in andere dorpen zijn smeden en techniekers gevonden om de klompenmakers te ondersteunen.

10.5.3. Het loon.

De verdiensten zijn in de klompenmakerij niet denderend. We zien de daglonen in 1901 (1.13.).

Als volwassene kan je amper je brood verdienen, laat staan welk loon jongens en meisjes krijgt voor urenlang in de klompenstal ritsen en glad schuren van de klompen. Kinderarbeid is heel normaal in die tijd. Ondanks de wet van 1889, die kinderarbeid onder de 12 jaar verbiedt, kunnen alle oudere mensen getuigen hoe lang kinderarbeid nog in zwang is geweest.

Voor volwassenen is de enige manier om meer te verdienen het stukwerk, beter betaald, maar ook moordend van tempo.

Het plezier in de stal maakt plaats voor industriële productie.

10.5.4. De winst.

Een paar klompen bestaat uit een productieprijs en de winst (1.14.)

We zien dat de winst quasi onbestaand is in de branche door de enorme concurrentie. Het is gemakkelijk te begrijpen dat kleine klompenmakertjes zich geen machines kunnen veroorloven.

11. Een Moord.

In de klompenstal klink ondermeer het verhaal van de “**Koeffler**” dat via de marktzangers overal in België is gezongen.

De moord heeft plaats in 1912, maar leidt in ons dorp tot twee kampen. Zij die vinden dat Annette, Frans had opgejut, de andere versie van de laffe moord op een onschuldig meisje dat niet wilt ingaan op de avances van haar buurjongen.

De koeffler, alias Frans Vermeulen, een klompenmaker, doodt met zijn krammes zijn lief. Het verhaal was toen net zo gekend als de moorden van Beernem.

Dat brengt ons bij de messen en andere materialen. Klompen worden in verschillende regio's anders vervaardigd, maar steeds zijn de **werktuigen** honderden jaren op dezelfde wijze gebruikt.

12. De nevenberoepen en het alaam.

Er zijn smeden die zich specialiseren in het aanmaken van hoogwaardig klompenmaker materiaal. Vooral in Sint-Niklaas is zo'n gespecialiseerd bedrijf (Soetens) waarvan we messen hoog in Nederland teruggevonden hebben.

In het Museum voor Oude Technieken in Grimbergen, kun je duidelijk zien dat al dat alaam een gemeenschappelijke herkomst heeft. Alle zagen, beitels, hamers, boren hebben eenzelfde stamvader maar worden per beroep van schrijnwerker, smid, tonnenmaker of klompenmaker aangepast door de ervaring. Eeuwenlang blijft hetzelfde materiaal zijn diensten bewijzen.

Een opvallend fenomeen is onze heulbank. Terwijl er plaats is voor twee zoals in Nederland, gaat door de ervaring in Vlaanderen de noodzaak verloren om het paar samen te laten groeien en gaat het met één klomp per keer sneller. Het paard is nooit aangepast op dat enkel gebruik. Maar op het technisch aspect ga ik niet verder in. Onze klompenmakers tonen u tijdens de pauze hoe klompen worden vervaardigd sinds de middeleeuwen. Dat hebben we zeker in dit eerste opgestoken: de klompenmakerij is al heel oud. Tot straks.

13. De internationale omgeving.

In de internationale omgeving moeten we de klompenmakerij een precieze plaats geven.

Gezien de fragmentarische informatie concentreren we ons eerst op het jaar 1928, het jaar dat de klompenmakerij in het Waasland op zijn toppunt draait, hoezeer Duitsland als afzetgebied dan al afnemend is.

En wie denkt dat klompen alleen in onze contreien voorkomen (2.1.) heeft het toch wel mis voor hoor. Een wereldkaart met de landen waar klompen voorkomen. Deze lijst is niet compleet. Traditionele landen staan niet op de kaart opgenomen als België, Frankrijk, Duitsland, Nederland, Denemarken, Spanje, Italië, Portugal, Zwitserland, Oostenrijk, Tsjechië, Slovenië, Zweden en Noorwegen zijn niet mee opgenomen.

13.1. De wereldproductie.

De wereldproductie mag volgens een Duitse studie (2.2.) bepaald worden op zo'n 50 miljoen paar klompen per jaar.

Frankrijk verbruikt 12 miljoen klompen, Vlaanderen verbruikt er 4 miljoen per jaar, Nederland 8 miljoen en Duitsland 10 miljoen paar klompen.

Als we vergelijken hoeveel paar elk land nodig heeft, en het aantal klompen dat ze zelf produceren, zien we dat alleen Vlaanderen de grote uitvoerder van klompen is, zowel naar Duitsland als naar Nederland. Frankrijk kan zichzelf bijna volkomen bedruipen en ook de vreemde landen voorzien in hun eigen behoefte. Wij vullen dus zowel voor Nederland als voor Duitsland het tekort aan.

13.2. Ons aandeel.

Dus een gigantisch potentieel ligt in Vlaanderen. Maar meteen ook het relatieve belang aangeven (2.3.) in de nationale economische geschiedenis.

In heel de Belgische productie van goederen betekenden de klompen in 1931 slechts 1,15%.

Het aandeel is waarschijnlijk nog minder als we de aankooprijzen zouden kennen. We berekenen dit op verkoopniveau, wetende dat de winst toch relatief klein was.

Enerzijds is de klompenmakerij in het Waasland van levensbelang en voor het Oostelijk deel zelfs de grote tewerkstellingsbron, anderzijds betekent die klompenmakerij op nationaal vlak slechts een fractie van de omzet van producten.

We hebben ook de totale invoer opgezocht die bestaat tussen België en de landen Duitsland en Nederland (2.4.). Hier is de uitvoer van klompen uit België naar die landen nog veel minder.

Uiteraard heeft dit te maken met de dumpingrijzen waaraan klompen worden geleverd in het buitenland, waardoor die landen dan weer maatregelen moeten nemen tegen België om hun eigen economie te beschermen. We bekijken dit even per land.

Straks, tijdens een tussenkomst van Jan Seghers in het parlement zullen we dat contrast nog harder aanvoelen: het belang van de klompenmakerij in onze kleine regio ten aanzien van het onooglijk beperkt aandeel dat de klompen vertegenwoordigen in de handel met Duitsland.

We bespreken even de verschillende klompenregio's apart.

13.3. Frankrijk.

Van Frankrijk weten we al dat er quasi geen in- of uitvoer is. Ze zijn zelfbedruipend.

In Frankrijk zijn de klompenmakers verdeeld in alle regio's met een vrij regelmatige spreiding. In Frankrijk zijn er ongeveer evenveel klompenmakers aanwezig per regio als er nodig zijn volgens het verbruik. Een echte handel bestaat daar niet echt, of is zeker niet teruggevonden.

In de jaren 1970 zijn er nog diverse klompenmakers in diverse regio's (2.5.).

13.4. Duitsland.

Van 1860 tot na WOI hebben we een serieuze voet in Duitsland. Hun eigen productie is te klein en we kunnen er veel klompen kwijt. Maar toen, na WOI de Duitse economie lam ligt en de eigen klompenindustrie in Münsterland moet beschermd worden, wordt het plots anders.

In Duitsland is het vooral Reinland-Westfalen dat de plak zwaait (2.6.). Vooral Münsterland is productief. Klompen worden een klein beetje gedragen in Bayern. De klompen worden gedragen in de streek van Reinland-Westfalen tot aan de Deense grens. Vooral het Ruhrgebied is een leveringscentrum voor de Wase klompenmakers. Hier klopt het hart van de Duitse grootindustrie.

In WOI is de uitvoer naar **Duitsland** serieus toegenomen (2.7.). Maar de Duitsers organiseren een invoerverbod voor Belgische klompen. De afzet neemt enorm af door de Duitse

contingenteringen. Van 3 miljoen paar in 1913 tot slechts 500.000 paar, soms nog minder in het interbellum. Ik heb het voorspeld dat de douane nog in dit verhaal zou voorkomen. Door o.a. de tussenkomst van Jan Seghers in de Kamer, worden de invoerbepalingen in Duitsland gemilderd, zodat het grote aantal en de lage prijs van de Wase klompen toch nog een marktafzet vindt maar meteen oorzaak zijn van het faillissement van de klompenindustrie in Duitsland en bijzonder van Munsterland.

Hier citeren we even deze Klingse volksvertegenwoordiger die zelf klompenmakersbaas was en aan de minister duidelijk laat weten waar hij voor staat.

“Het moet eindelijk ophouden dat onze klompenmakerij overal het kind van de rekening wordt. Het is niet omdat dit exportbedrijf zich localiseert in Waasland, dat de belangen ervan mogen worden verwaarloosd en dat het enkel als pasmunt in rekening wordt gebracht bij onze handelsakkoorden met Nederland en Duitsland”.

De bittere toon die we aanslaan mag den heer minister verbazen. Als hij echter met ons de ronde van Waasland kon doen en op vele dorpen voor tientallen ledige klompenmakerswerkplaatsen zou worden gesteld en voor de lange rij van werkloze klompenmakers die niets liever wenschen dan te kunnen werken, dan zou hij deze bitterheid begrijpen. Als hij op andere plaatsen het moeizame en harde zwoegen van dezen, die het werk nog niet stillegden, zou zien; het zwoegen van deze moedige, taaie en duldzame mensen om een armzalig loon, dan zou hij verstomd staan voor het geduld waarmee dit volk, zonder morren, zoo lang het verwaarlozen van zijn belangen heeft aangezien.

Wij concurreren de Duitse klompenmakers uit de markt door onze **dumpingprijzen**. De Duitse Staat neemt maatregelen en beperkt onze invoer met contingenten. Onze **verkooprijzen** zijn lager dan de **aanmaakprijs** in Duitsland, waar de werknemers wel een redelijk loon uitbetaald krijgen. Tegen 1920 willen de klompenmakers zich eindelijk organiseren, en normale prijzen bedingen zodat de buitenlandse klompenindustrie niet wordt gefnuikt. Onderhuids blijven de klompenbazen mekaar beconcurreren. De afgang van de klompenindustrie in Münsterland begint al in 1912, is beschreven, maar tussen 1913 en 1938 zijn er helaas geen statistieken teruggevonden (2.8.).

13.5. Nederland.

Nederland is grote invoerder. Inderdaad, tot 1941 voert Nederland meer klompen in dan ze zelf uitvoeren. We zien de Nederlandse statistiekdienst, dus een onverdachte bron (2.9.).

Nederland voert tot 1941 meer klompen in dan uit. Pas dan nemen ze, door de enorme mechanisatie en het inhuren van Vlaamse knappe klompenmakers, de markt over.

Rond Eindhoven ontstaat het grote Nederlandse centrum van klompenmakers met Sint-Oedenrode en Best. Zij zullen heel die industrie naar zich toetrekken.

En voor de aanwezige noorderburen een opdoffer: noch de tulpen, molens, klompen of kaas zijn van oorsprong Nederlandse producten.

We bekijken even de invoer in Nederland. Enkele klompenmakers evolueren echt wel naar handige zakenlui. Ze worden regionale opkopers, maar ook verschijnen er steeds meer opkopers uit diverse regio's die hier klompen komen aankopen, zowel Duitsers als Hollanders. Vooral in de wintermaanden komen ze opkopen. De klompenmakers hebben veel klompen in voorraad die ze dringend moeten kunnen verkopen om geld te hebben om terug bomen aan te kopen. Weerom een moordende concurrentie met dumpingprijzen en geen afspraken.

We zien dat Vlaanderen duidelijk de grote toeleverancier is van alle klompen die Nederland invoert (2.10.).

Nederland heeft duidelijk geprobeerd om de Duitse leveringen over te nemen van de Vlaamse markt (2.11.). De Duitse contingenteringen waren dus meer dan alleen maar de goedkope Wase klompen....

We zien hoe Nederland vanaf 1937 aan zijn klim begint om onze Vlaamse klompenindustrie van de kaart te vegen.

Deze cijfers (en de vorige) komen van het Centraal Bureau van de Statistiek in Nederland en spreken boekdelen.

In Clinge (net als in heel Nederland) berekent men in 1926 de grote prijsverschillen tussen België en Nederland (2.12.). Het is duidelijk dat het Waasland aan echte dumpingprijzen werkt. De invoering van invoerrecht in 1936 fnuikt de Wase klompenindustrie.

En weer ontmoet ik de douane in de klompengeschiedenis. 8% invoerrechten, invoerbeperkingen met “passavances” zoals ze dat in de grensstreek nog durven noemen, eigenlijk zijn dat ‘geleidebrieven’ om een quotum toegelaten uitvoer te controleren.

Nadat wij de Duitse klompenmakers onderuit hebben gehaald, nemen de Nederlanders wraak en nemen de industrie van ons over.

Vooraf de aanmaakkost en de verkoopprijs zijn hier belangrijk. Vlaanderen maakt nog een halve frank winst per paar, de Nederlanders verkopen hun produkt bijna 2 frank onder de prijs om toch nog afzet te vinden.

Ook hier geven we in tabelvorm nog de loonkost mee per deel van het werk. Zo bewijzen de Nederlandse klompenmakers dat er zelfs een onrealistisch invoerrecht van 22,5% zou moeten komen om hun eigen klompenindustrie te beschermen.

De grootste Belgische bedrijven stichten, na de Nederlandse boycot, een Nederlands filiaal in Clinge en Kapellebrug op. Je kan je voorstellen hoe de lokale klompenmakers hier reageren.

De handige handelaars-klompenmakers die over voldoende financiële middelen beschikken, terwijl de wroetende kleine baas moet toezien hoe zijn omzet gefnuikt wordt. Hoeveel klompen clandestien over de grens zijn gegaan hebben we niet kunnen achterhalen.

De bomen worden vrij ingevoerd in Nederland, de Belgische knechten werken plots in Nederland (80% van de personeelsleden zijn Belgen). De handel is gered, maar de Wase klompenmakers zien hun aandeel slinken. Laureys en Zaman uit Sint-Gillis hebben zich in Nederland gevestigd als grote bedrijven die een concurrentie vormen voor de opkomende Nederlandse klompenindustrie. Ze zijn tegelijk bondgenoten, maar als Belgen ook concurrenten.

13.6. Wallonië.

De **Waalse** klompenindustrie komt pas goed op gang als vele deserteurs van het Napoleontische leger zich in de Waalse bossen verschansen en daar "mobiele" klompenmakerijen oprichten om in de dagelijks brood te voorzien. Ze maken echt prachtige klompen, meestal uit beukenhout. Maar hun aandeel blijft beperkt tot de beperkte streek die we al in 1764 hebben ontmoet.

We zijn in het bosgebied van Henegouwen en Namen. De Waalse klompenmakers hebben zich wel goed georganiseerd in coöperatieven met een sterke vakbondswerking, maar stoppen veel sneller dan in Vlaanderen de hopeloze strijd tegen de Nederlandse overmacht.

Het vakmanschap van onze klompenmakers was spreekwoordelijk. Ze pronkten niet alleen op talrijke beurzen.

14. Beurzen en wereldtentoonstellingen.

Ondanks grote inspanningen om de Belgische klompen te promoten in de regio (2.13.), nationaal, in het buitenland, zelfs op wereldtentoonstellingen van Antwerpen, Brussel, Parijs en New York, begint het imperium vanaf 1930 af te kalven.

Te veel klompenmakers, te sterke prijzen, te veel machines, een overproductie is onvermijdelijk.

Een fenomeen dat we vandaag weer kennen in de auto-industrie. Niks nieuws onder de zon. Als het slecht gaat moet de reclame voor het product het weer goedmaken.

Zelfs de deelname aan de wereldtentoonstelling van Antwerpen in 1919 of die van New York in 1939 kunnen de branche niet redden. De klompenmakersbonden hopen op die manier nieuwe markten aan te boren in verre landen (men dacht aan Canada, Afrika en andere afzetgebieden).

De klompembeurzen van de jaren dertig kunnen de branche niet redden.

Zelfs de edele redenen om een beurs in te richten klinken vandaag oh zo hol:

"om de vervallen nijverheid door de hogere overheid beter te doen kennen, de samenhang onder de klompenmakers te bevorderen, het dragen van klompen te bevorderen, verbetering der productie te bekomen door voor klompenmakers als vakschool te worden ingericht en om grossiers en makers samen te brengen".

15. Modellen.

Niemand staat er bij stil dat de Wase klompenmakers ondertussen modellen maken voor andere regio's. Dat betekent dat ze modellen van andere regio's als 'mal' aangeleverd krijgen om na te maken. Door de daling van de afzet gaat, vanaf 1930, de sector zich eindelijk organiseren in vakorganisaties.

Maar ook dan blijven zelfs de bestuursleden onderhands klompen aan dumpingprijzen leveren. Dit lijkt me de strijd van de kleine middenstand of UNIZO ten voeten uit is het niet? Een Nederlandse commissie "ter bescherming van de kwaliteit van de klomp" richt een jury in tijdens de beurzen in Sint-Oedenrode. De Nederlanders bepalen vanaf dan de "ideale" klomp, de eenheidsworst. Onze Wase vaklui zijn er aan voor hun moeite. De honderden modellen, per streek verschillend naar gebruik en ondergrond, vervallen. "Globalisering" noemen we dat vandaag.

Tijdens talrijke **tentoonstellingen** zowel in eigen dorp, in het Waasland, de regio, Vlaanderen, nationaal en internationaal zien we een competitie om de mooiste klompen. Vaak gaat het dan niet meer om draagklompen, maar kunstige modellen om de vakkunst te bewijzen.

16. Het Waasland.

Nog even de tijdlijn bekijken en enkele details toevoegen aan de vroegere gegevens. Hier zien we de toestand in Sint-Niklaas in 1825 (2.14.). De klompenmakerij is in het Waasland zeker geen topprioriteit in die periode. Alhoewel, als we de cijfers zouden uitzuiveren tot de oostkant van het Waasland zou deze statistiek heel wat harder doorwegen in de richting van een serieuze aanwezigheid van klompenmakers. Helaas ontbreken die gegevens per gemeente op dat moment.

Meerdere buitenlandse bezoekers beschreven de grote aanwezigheid van klompenmakers in onze omgeving. We zullen deze beweringen met cijfers ondersteunen.

Von Grouner in 1822 schrijft over dit vak:

"mit dem Holzschuhmachen ernahren sich mehrere Tausens Menschen, und es bestehet ein bedeutender Handel, mit diesem Artikel sowohl nach Holland als in andere Gegenden*, selbst is das Ausland".

Die bloeiende nijverheid, door alle reizigers opgemerkt, wordt nader omschreven door Vanden Bogaerde in 1825. "Zonder overdrijving kan men vaststellen, dat er jaarlijks in dit distrikt 7 à 80.000 paren houten schoenen of klompen gemaakt worden waarvan de 7/8 deelen naar den noorderprovincien worden verzonden".

Hier zien we de toestand in het Waasland in 1825 (2.15.). De groei is ingezet. We beschrijven hier nog duidelijk de beginperiode van de klompenmakerij.

Zijn de gegevens van onze gemeente wel betrouwbaar (2.16.)? Zijn de statistieken van onze gemeente betrouwbaar? Hiervoor hebben we het gemeentearchief geraadpleegd en zijn we nominatief gaan zoeken. De rose kleur geeft het aantal namen op dat we tegenkwamen in de lokale registers, de blauwe zijn de cijfers uit allerlei tellingen.

De namen zijn ons dus gekend. We zetten die gegevens aan elkaar.

Omdat ik niet beschikt over alle gegevens zullen bepaalde namen dubbel geteld zijn omdat eenzelfde naam zowel kan gaan om een ander persoon dan om een dubbeltelling. Alleen als de naam van de vrouw of de geboortedatum overeenstemmen kan je uitfilteren, maar niet op de naam alleen. Niet vergeten dat grootvaders vaak dezelfde naam hebben dan de kleinkinderen. Zonder datum kan je die dus niet uitfilteren. Maar toch loopt de tendens tussen eigen gemeentearchieven en de vreemde tellingen in dezelfde lijn.

Ik had geen tijd meer om deze statistiek te verfijnen (2.17.), maar het lijkt erop dat de gegevens op het eind van de 19'de eeuw niet meer correct zijn. Waarschijnlijk is voor Sint-Gillis in het laatste deel een boekdeel niet mee opgenomen in de statistiek. Zo blijft er nog wat opzoekingswerk over na deze studiedag.

Dat hier een afwijking is, is erg logisch en niet alleen door het dubbeltellen van de namen. De telling gebeurt slechts tienjaarlijks. Het geeft de opsomming van het beroep aan het begin van de 10 jaar. Dan is het beeld precies. Je weet niet of die mensen 10 jaar lang hetzelfde beroep blijven uitvoeren. Blijven ze bij hetzelfde beroep? Blijven ze in de gemeente? Voor zover geweten is de uitfiltering wel gebeurd. Sommigen komen er midden die periode plots bij. Blijven ze de rest van de 10 jaar in hetzelfde beroep?

Hier weerom: de cijfers moeten nog verfijnd worden.

En op de kiezerslijst van 1899 zie je duidelijk voor De Klinge dat het aantal klompenmakers erg groot moet geweest zijn als we naar het aantal per beroep kijken (2.18.).

16.1. Verschillen in evolutie.

Ondertussen is het aantal klompenmakers drastisch gestegen in onze regio, met pieken in 1880 en 1890. In de eerste helft van de 20'ste eeuw is er een grote economische bedrijvigheid, hoezeer de waarde van de sector laag blijft, de winstmarge quasi onbestaand is, de zwarte productie zo hoog is. We zien dat niet alle Wase gemeenten een zelfde stijgingsritme kennen. Om te kunnen volgen moeten minder gefortuneerde klompenmakers oudere toestellen overkopen van hen die de nieuwste en snelste producties aankunnen. Elke economische down, elke devaluatie heeft gevolgen voor de handel met het buitenland.

De kleine klompenmakersbazen staan geregeld voor onoverzichtelijke beslissingen: lokaal produceren of leveren aan grote opkopers aan lagere prijs? Machines kopen of handwerk blijven promoten? Meer bomen kopen en knechten aannemen of knechten afdanken? Hoeveel klompen kan ik particulier verkopen om toch voldoende over te houden voor levering aan mijn vaste grossiers? Eén aangekochte boom die binnenin ziek is, kan het einde betekenen van het bedrijf, enz. problemen te over.

16.2. Klompen in de schilderkunst.

Ontelbaar zijn de tekeningen en schilderijen, waarin klompen symbool staan voor **armoede en uitbuiting**.

Ik denk aan tekenaar Cassiers, schilder Eugene Laermans, Permeke en vele anderen. Enerzijds wordt het werkvolk geïdealiseerd, maar soms worden schilderijen gebruikt om protest op te wekken in werkmansmiddens.

Uit dit Franse schilderij blijkt de zwaarte van het mijnwerkersberoep. De klompen accentueren dit nog meer.

Op de prent van Henri Cassiers lijken ook de arme drommels op klompen wel hereboeren.

16.3. Verkoop in wissen.

Klompen worden in wissen van 13 paar verkocht. 8 **wissen**, dat is 104 paar klompen van diverse maten. De winkeltjes hebben geen geld voor grote aankopen en kopen van handige opkopers telkens een wis. Maar de opkoper betaalt aan de klompenmaker slechts 100 klompen.

De vier paar extra's waren compensatie voor mogelijke "rebue"(=slechte) klompen die er tussen zaten. In praktijk was dit altijd extra winst voor de opkoper. We spreken van wissen omdat de paren met natte wilgenwissen werden opgebonden.

Bij de mechanische klompenmaker kan dat niet blijven duren. Hij maakt wissen van 10 paar en elke klomp dient verrekend. Wissen worden vervangen door ijzerdraad.

16.4. Produceren.

Met het ingebruikstellen van de lintzaag komen er heel wat klompenmakers vingers tekort. Ook dienen de knechten dagelijks een klein uur te werken aan voorbereidende werkzaamheden zoals boomrollen zagen, messen wetten en andere werkzaamheden, volledig onbetaald.

Zonder twijfel was er veel zwartwerk. We vinden productiehoeveelheden terug, maar geen splitsing in mechanische en handgemaakte klompen. Wissen van 10 of 13 paar? Een klompenmaker met de hand produceert 6 tot 7 paar per dag. Een machine produceert per 2 minuten een paar, vandaag zelfs elke halve minuut.

Acht klompenmakers werken met de machines in de dertiger jaren 1.000 paar af op een week. Met de hand is dat hooguit voor acht klompenmakers een vierde.

We hebben geen controle meer op de statistieken. Elke vergelijking in uren werk en productie is onmogelijk geworden.

17. De details van 1931.

Over 1931 hebben we perfecte informatie via het "tелефoonboek" van 1931. Hierin worden alle klompenmakersbedrijven opgenomen.

We hebben de gegevens omgezet naar aantal werknemers en wonderwel, ook hier past het puzzeltje precies in elkaar. De bron geeft alle namen op van klompenmakersbazen in België. Nergens is het aantal klompenmakers zo hoog dan in onze regio (2.19.).

Hier geven we dezelfde gegevens weer, maar nu verdeeld per groep van 180.000 inwoners, wat in 1931 overeen komt met de Wase bevolking. Verkeerdelijk wordt in de dia gesproken over 18.000 i.p.v. over 180.000 inwoners (2.20.).

2708 locaties zijn opgenomen, daarvan heeft 75% (2035 locaties) geen klompenmaker, 25% (1/4'de) heeft een klompenmaker (673 dorpen).

We laten jullie even de details zien (2.21.).

En voor het Waasland zijn de cijfers uiteraard nog sterker (2.22.). Blauw zijn de schrijnwerkers, rood de klompenmakers. Veel uitleg hoeft dit webdiagram zeker niet. Het is overtuigend genoeg.

Hier zien we de toestand per provincie in een webdiagram (2.23.). De blauwe lijn geeft per provincie op hoeveel procent van de dorpen klompenmakers heeft, terwijl de rode lijn het aantal klompenmakers per dorp aangeeft. In beide lijnen wordt weerom bewezen, een bevestiging van alle voorgaande cijfers, dat Oost-Vlaanderen de top is.

Het Waasland alleen verwerkt de helft van de productie van klompen van Oost-Vlaanderen (2.24.), dat zelf de helft van de Belgische productie voor zijn rekening neemt. Of: het Waasland produceert 1/4'de van alle in België gemaakte klompen in 1931.

We hebben voor 1931 ook eens alle klompenmakers afgewogen ten aanzien van het aantal schrijnwerkers (2.25.). Het is duidelijk dat in elke provincie het aantal schrijnwerkers vrij

gelijk gespreid zijn volgens de bevolking. Zeker in 1931 werken schrijnwerkers zuiver lokaal. We zien dat in geen enkele provincie het aantal klompenmakers erg hoog is, alleen het Waasland scoort hier erg hoog. Wetende dat alleen het oostelijk deel grote klompenproducenten zijn, spreekt boekdelen.

De dorpen in het grijs hebben meer klompenmakers dan schrijnwerkers (2.26.). Dit is de enige regio ter wereld waar dit zich voor doet. Toevallig is voor 1931 de grootste concentratie De Klinge, maar in andere jaren vinden we de acht hoofddorpen van klompenmakers afwisselend als voornaamste concentratie terug.

Duidelijk is wel dat onze vier deelgemeenten telkens zich bevinden in de top tien in de wereld.

We tellen in het Waasland op het hoogtepunt zo'n 12.000 klompenmakers die theoretisch toch meer dan 20 miljoen paar klompen produceren en meer dan 100.000 bomen verwerken. In heel België moeten het tot 20.000 klompenmakers geweest zijn.

18. De aftakeling.

Tot 1920 blijft die hoogconjunctuur duren. Maar zoals steeds in de geschiedenis... donderwolven aan de lucht.

De economische crisis in Rijnland en Westfalen, klassiek grote afnemers, en in 1936 **invoerbependingen** aan Nederlandse zijde zijn fataal voor onze Vlaamse klompenmakerij. De Nederlandse klompenmakers zijn wel goed georganiseerd en kunnen de Nederlandse regering overtuigen om de invoer van Belgische klompen te verhinderen. De spoorweg Mechelen-Terneuzen is ideaal, zowel voor de verzending naar het binnenland, maar vooral voor de leveringen naar Friesland en Holland, klassiek grote afnemers van Vlaamse klompen.

Vreemde regio's maken dankbaar gebruik van de koppigheid tussen klompenmakerbazen in de verschillende stallen. Zij gaan met de winst lopen op de kap van de hardwerkende vaklui. In de concurrentie tussen groot en klein wordt ook hier de vis duur betaald zou Herman Heyermans zeggen. De spanning van WOII neemt toe. Niks nieuws onder de zon, wie slim is stopt zijn stal of stapt naar een **andere bedrijvigheid**.

Wie niet weg is .. is gezien zegt een kinderrimpje dat zeker opgaat voor de koppigaards, die blijven in de stiel en krijgen tijdelijk gelijk. WOII is weer hoogconjunctuur voor de Vlaamse klompenmakers. Vooral de uitvoer naar de kampen in Nederland en de 'lagers' in Duitsland zijn flinke afnemers. De Duitse opkopers zijn wat milder in de prijszetting. De voor Duitsland bestemde klompen zijn vaak grote 'overschoenen' voor de zware metaalindustrie in Duitsland langs de Rijn en gewone klompen voor de uitgestrekte landbouwgebieden.

Voor het verbod van klompdracht in de scholen is fataal voor de lokale klompeneconomie. Ook in de moderne fabrieken is de klompdracht verboden.

Bedrijven zoals Lippens in Sint-Gillis voelen de bui hangen en produceren plots bierbakken. Heirbaut wordt een boomzagerij. Anderen worden handelaars in bomen, in stukhout, specialiseren zich in vervoer of staken hun bedrijvigheid en verliezen hun zelfstandigheid als werknemer.

Jan Seghers was al lang overgeschakeld van de klompenmakerij naar kaashandel.

18.1. De laatste stuiptrekkingen.

Het is dus geen toeval dat Ward Van Der Kelen in de karnavalstoet van 1975 de klomp opvoert als typisch voor de streek. Brusselaars die naar de stoet komen kijken menen dat er op De Klinge een "klompenkarnalgroep" bestaat. Zo ontstaat de folkloregroep De Klomp De Klinge V.Z.W.

Maar terug naar de geschiedenis van de klompenmakerij.

De tranenzang: Ward Van Der Kelen staakt zijn bedrijf in 1973 bij de invoering van de BTW. De gebroeders Luyckx in 't Hol van Sint-Gillis blijven nog langer actief, nadat Vercauteren in

Temse is overleden. Jules Smet uit Beveren is tot hoge leeftijd actief, om met de hand klompen te maken. Hij is de laatste beroepsklompemaker die voor het Waasland een begrip is en met wie ik nog vele aangename uren heb gepasseerd.

18.2. Klompenmakers vandaag.

De klompen zijn vandaag erkend als Europees veiligheidsschoeisel, maar de economische waarde is nu bijna uitsluitend een paar overblijvende bedrijven in Vlaanderen en Nederland die voor meer dan 90% leven van de souvenirklomp.

Dit betekent dat de vier deelgemeenten binnen de top 10 zitten van het Waasland, dus ook van België, dus ook van de wereld. Een ongezien hoog aantal.

18.3. Kadastergegevens.

We zien de groei van de klompenmakers in Meerdonk. We zien ook de verdeling per straat zoals we die terugvinden in de archieven van het Kadaster. Hier spreken we enkel van klompenmakers in de periode van 1850 tot na WOII. Uiteraard hebben de langste straten vaak het meest aantal klompenmakers. Je ziet echter soms eerder kleine straten die vrij veel klompenmakers hebben gehuisvest. Voor Meerdonk vinden we bijna 100 klompenmakersnamen terug.

We zien dezelfde gegevens voor Sint-Gillis-Waas. Het is niet aan mij om te beslissen waar er heel veel of heel weinig klompenmakers wonen. Maar de Stationsstraat is duidelijk de kampioen in Sint-Gillis. Niet moeilijk met bedrijven zoals Laureys en Zaman. Voor Sint-Gillis vinden we meer dan 1.000 klompenmakersnamen terug tijdens onze opzoekingen. Dat de Zand- en de Potterstraat winnen in Sint-Pauwels is vanzelfsprekend. De gegevens zijn toch vrij gedetailleerd via de opzoekingen. We kennen zelfs de kadastrale leggers, zodat we precies kunnen bepalen waar de bedrijven waren. Maar dat zou ons te ver leiden in deze voorstelling. We vinden meer dan 500 namen van klompenmakers terug voor Sint-Pauwels. We zien tenslotte de Klingse straatverdeling. We komen voor De Klinge alleen zo'n 550 namen tegen van klompenmakers. Toch wel een erg hoog aantal.

19. De Koninklijke Bibliotheek.

Volgens de diverse nijverheidstellingen die we terugvonden in de Koninklijke Bibliotheek van Brussel komen volgende resultaten per gemeente naar boven. Er is geen twijfel aan de toprol van Sint-Gillis-Waas vanaf 1890 tot de volledige teleurgang (2.27.).

We kunnen alleen vaststellen dat het hoogtepunt per dorp anders ligt. Zo loopt die samen voor Meerdonk, De Klinge, Haasdonk, Sint-Pauwels en Bazel in het begin van de 20'ste eeuw. Als we diezelfde gegevens omzetten per dorp volgens het aantal inwoners krijgen we andere resultaten te zien (2.28.). Maar ook hier stellen we vast dat het aandeel van Nieuwkerken helemaal niet in de top is weer te geven. We zien ook dat Haasdonk en Kruibeke het flink laten afweten sinds 1910-1920 terwijl dat nu precies de periode is dat De Klinge en Meerdonk flink stijgen.

20 Diversen.

20.1. Meester Govaert.

We kunnen er niet aan voorbij gaan dat een onderwijzer uit Temse verantwoordelijk is voor de toewijzing van bomen aan klompenmakerijen tijdens de **2'de wereldoorlog**. Het is geweten dat Duits-vriendelijke bedrijven gemakkelijker bestellingen en leveringen kunnen bemachtigen, mede omdat **zij** meer garanties boden tot leveren van hun klompen aan Duitsland. Bedrijven die aan Duitsland leveren moeten hun werknemers ook niet afstaan om als 'weggevoerden' in Duitsland te gaan werken.

20.2. Enkele namen.

Klompenmakers verkopen aan de eigen gemeenschap, leveren aan winkels en verkopen aan collega's klompenmakers die zich specialiseren in de klompenhandel. Opkopers bestrijken een steeds groter gebied. Zelfs internationaal. We vonden klompenmakers terug die meer dan een halve eeuw constant in het klompenmakersbedrijf werkten in groot Sint-Gillis-Waas:

De Klinge	Frans Piessens	1881-1940	61 jaar
Meerdonk	Sabastiaan Vermeiren	1847-1900	54 jaar
De Klinge	Benignus Mariman	1881-1920	54 jaar
Sint-Pauwels	Franciscus De Backer	1857-1900	54 jaar
De Klinge	Franciscus Gadaen	1867-1920	54jaar
Sint-Gillis	Petrus Thuy	1847-1900	54jaar

Jozef Laureys heeft zich vanaf 1921 in Sint-Gillis gevestigd en richt daar een groot klompenmakersbedrijf op, langs het spoor in de Statiestraat-Tybaertstraat, terwijl precies dan zijn zoon Petrus of Pierre Laureys burgemeester wordt in De Klinge. Er komt ook **elektriciteit**, dus de mechanisatie kan volop starten. Alleen... de klompenmakers hebben mekaar zo beduvelnd dat alleen grote klompenmakers als Laureys, Zaman en Lippens een voldoende groot bedrijf kunnen uitbouwen om de mechanisatie te laten renderen. De moordende concurrentie zorgt voor een minimale winst naast zeer lage lonen. We bewezen het reeds hiervoor.

Van de vele families zoals Zaman, Peelman, Lippens, Marin, Van Der Kelen, Van Duyse, Seghers, enz. past het hier de familie Laureys toe te lichten.

20.3. Laureys.

Deze familie heeft het monopoly van de Wase klompenmakerij in de hand gehad. Ze ontpoppen zich als handige zakenlui die veel kleine klompenmakers de kans geven hun producten te verkopen voor uitvoer.

Jozef Laureys is klompenmaker in Clinge(Nl) en komt op De Klinge aan in 1892. Zijn huwelijk met Justine Coppennolle bezorgt hem het nodige geld om o.a. de eerste mechanische klompenmakerij in Vlaanderen op te richten nabij het Klingse station(Heidestraat-Bergstraat). Hij handelt in bomen en klompen. Koopt afgewerkte klompen aan en creëert een verkoopsnet. In 1910 koopt Jozef zijn huis in de Kerkstraat in Sint-Gillis. De woning in de Kerkstraat was eigenlijk gekocht voor Charles Laureys, zijn broer, een van de weinige Vlaamse officieren in de oorlog 1914-1918.

Charles komt na 4 jaar front terug en hij verongelukt in de klompenmakersfabriek van De Klinge, bij de opstart, pas 4 weken getrouwd.

Pierre, de zoon van Jozef (geen echte klompenmaker, maar handig zakenman) werkt mee in de zaak. In 1911 komt er actie tegen zijn lage prijzenaankoop bij collega's.

In 1912 sticht vader Jozef zijn (Duitse) mechanische klompenmakerij wat hem een groot aanzien bezorgd. In 1913 komt electriciteit op De Klinge, wat de aandrijving vereenvoudigt. Hij laat bomen uit Frankrijk per spoor aanrukken, maar zijn bedrijf brandt af.

Jozef richt een nieuw bedrijf op in Sint-Gillis. Zijn bomenvellers zijn actief in Frankrijk en Wallonie. Het bedrijf stelt tot 35 personen tewerk. Zoon Pierre blijft als burgemeester actief in De Klinge als klompenopkoper en bomenhandelaar.

In 1922 zou de klompenfabriek zijn opgestart in de Thybaertstraat, in 1949 zou de weverij opgestart zijn door zijn zoon.

Ze hebben ook accidenten in hun bedrijf. Zo sterft Jozef D'Hooghe tijdens het lossen van bomen op het station van Sint-Gillis (ondanks dat hij op Kapellebrug werkte).

De firma had een vaste vertegenwoordiger in Luik en in 1930 werden schepen geladen te Walsoorden en Emmahaven richting Noord-Holland met vertegenwoordigers in Sneek en Groningen.

In 1930 hebben Zaman en Laureys een grote stand op de wereldtentoonstelling van Antwerpen. Men mikt op afzet in Congo, de USA, Canada en Australië. Maar de afgang is al ingezet.

In 1935 wordt Petrus Laureys voorzitter van de Wase Klompenmakersbond.

In hetzelfde jaar richt hij een filiaal op op de Roskam om de zware invoertaksten in Nederland te ontlopen.

Ze werken daar met 65 man waar nu het bedrijf Interjute gevestigd is.

In 1960 sterft het bedrijf een stille dood, met nog massa's klompen in voorraad.

20.4. De studie.

De kennis van het vak werd aan een paar leerlingen in onze folkloregroep De Klomp De Klinge vzw doorgegeven. Zowel de kennis van de onderberoepen van kapper, snijder, heulder en afwerker zijn gekend in de groep. Zelfs het ritsen van de klompen kan gebeuren.

Samen met Ward Van Der Kelen heb ik vele klompenmakers bezocht. Later ging ik alleen op stap in binnen en buitenland en mijn conclusie was duidelijk: een Limburgse klompenmaker sprak **laagdunkend** over de Wase klomp en omgekeerd. Hetzelfde hoorde ik in Sint-Oedenrode, in Frankrijk of elders.

Opvallend is steeds geweest dat elke bejaarde klompenmaker thuis in alle stilte zijn liefde voor het hout blijft bewijzen door noeste arbeid. Ze hebben allen een eigen model dat ze met grote fierheid tonen.

Het soort hout, het gewicht, het model, het gebruik, de plaatselijke gewoonten zijn verantwoordelijk voor de duizenden verschillen in de modellen. Een zandgrondklomp vraagt andere kenmerken dan een veendersklomp, lichter, mobieler, comfortabeler. De Nederlanders hebben in Sint-Oedenrode, tijdens de klompenbeurzen, door een jurysysteem onze waaier van klompen teruggebracht tot de eenheidsworst-klomp, die het gemiddelde is van alle lokale modellen en waar elke afwijking van de standaard economisch wordt afgestraft. Nederland beheerst nu de markt.

Wat onthouden we?

21. Conclusies.

21.1. Klimaat.

Aan de oorsprong van de klompenmakerij lag waarschijnlijk enerzijds een **klimaatverandering**. Een modern thema met onze warme winters en mooie nazomers. Anderzijds moet ook het overstromingsgebied, met het ontstaan van polders mee als oorzaak gezocht worden voor de grote omzet van goedkoop en waterdicht schoeisel.

21.2. Globalisering.

De **eenheidsworst** die de Nederlanders hebben ingevoerd ter vervanging van de duizenden creatieve modellen van klompen is een bewijs van wat we vandaag "**globalisering**" noemen.

21.3. Organisatie.

een **bedrijfstak** die zich niet organiseert staat zwak, vooral in de internationale handel. Als anderen zich wel organiseren kunnen ze druk uitoefenen op hun regering om beperkingen in te voeren of buitenlandse markten in te palmen. We zien het vandaag in de auto-industrie.

creativiteit en inventiviteit is troef. Zolang klompenmakers creatief zijn, vinden ze groeiende afzetmarkten. Ook hier niks nieuws onder de zon. Kijk maar naar de Zweedse klompen, het “orthopedische” van een houten zool wordt gepromoot.

21.4. Internationalisering.

Het succes van de sector is ook afhankelijk van perioden van **recessie**, de gevolgen van **inflatie**. Ook de bankcrisis is niet echt nieuw als we denken aan de beurscrash van 1929. Ook die beïnvloedt het klompenbedrijf op ingrijpende wijze.

Hopelijk ben ik erin geslaagd aan te geven dat de klompenindustrie voor het Waasland is, wat het **vlas** is voor West-Vlaanderen.

22. Studie.

Ik heb me gedurende jaren bezig gehouden met de studie van de klompenmakerij. Wat hierboven samengebracht is, is de verdienste van velen die in de afgelopen eeuwen gegevens hebben achtergelaten over dit beroep. We krijgen een beeld hoe belangrijk dit onderwerp was in het oosten van het Waasland. Het zou waardevol zijn mocht dezelfde studie worden overgedaan door een wetenschapper want nog vele gegevens zijn onontgonnen gebied. Als V.Z.W. die alle gegevens over de klompenmakerij verzamelen zouden we die extra informatie zeker toewuiven en onze medewerking geven aan bijkomend onderzoek.

23. Slot.

We maakten de geschiedenis van echte vaklui die het zout op de pap niet verdienden, maar ook van de handige zakenlui die veel geld verdienden op de kap van harde, koppige werkers. We reisden even de wereld af op zoek naar houten producten.

Hopelijk heb je in deze uiteenzetting begrepen, hoeveel duizenden in het Waasland, op momenten dat het economisch moeilijk viel, met een prachtige handarbeid, in gezellige werkstallen het leven van honderden kinderen bepaald hebben. Dat duizenden kinderen en vrouwen, met heel eenvoudige motieven, hun kunstenaarsziel uitgeleefd hebben.

Meteen ook het bewijs van intense kinderarbeid, schrijnende toestanden in de huisarbeid.

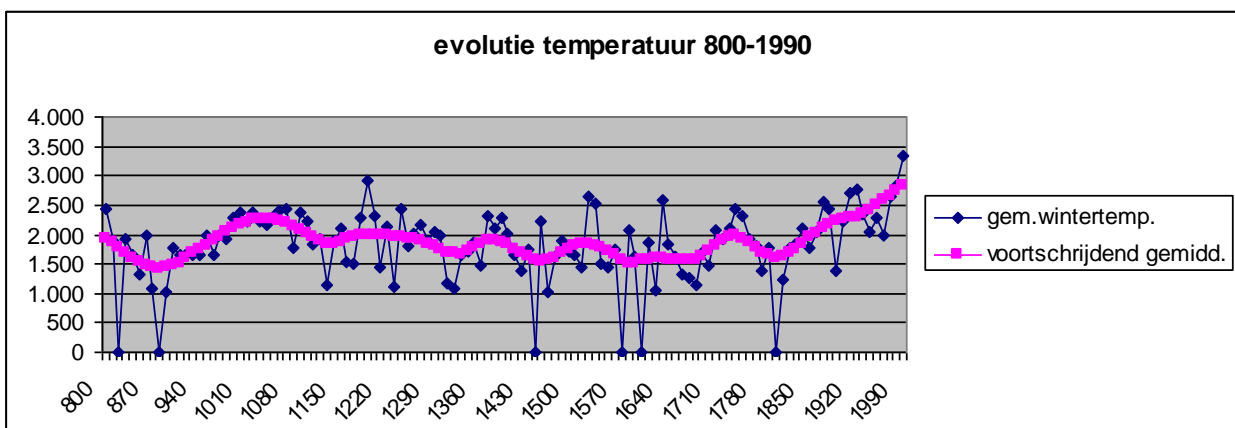
Maar ook waar bazen en knechten delen in het lot van hun knechten.

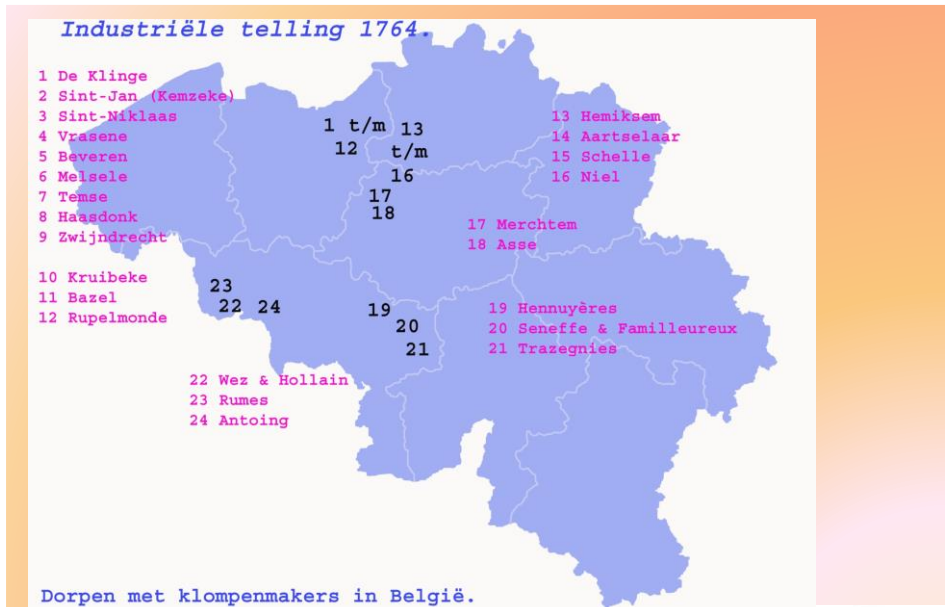
Waar nationale maatregelen als contingenten en wisselkoersen de toekomst van een bedrijfstak en hun afzet kunnen bepalen. In bovengaande brief uit Clinge zien we duidelijk dat in 1927, als de Wase klompenindustrie maximaal draait, in Clinge, door onze dumpingprijzen, klompenmakers werkloos achterblijven.

We kunnen ons niet meer voorstellen: zo’n maatschappij waar nog geen economische rentabiliteit geldt, waar het tempo wordt doorkruist door momenten van plezier en vertellen in de stal, waar bijgeloof en drinken waren ingeburgerd.

Illustraties:

1.1. Bron : K.N.M.I.

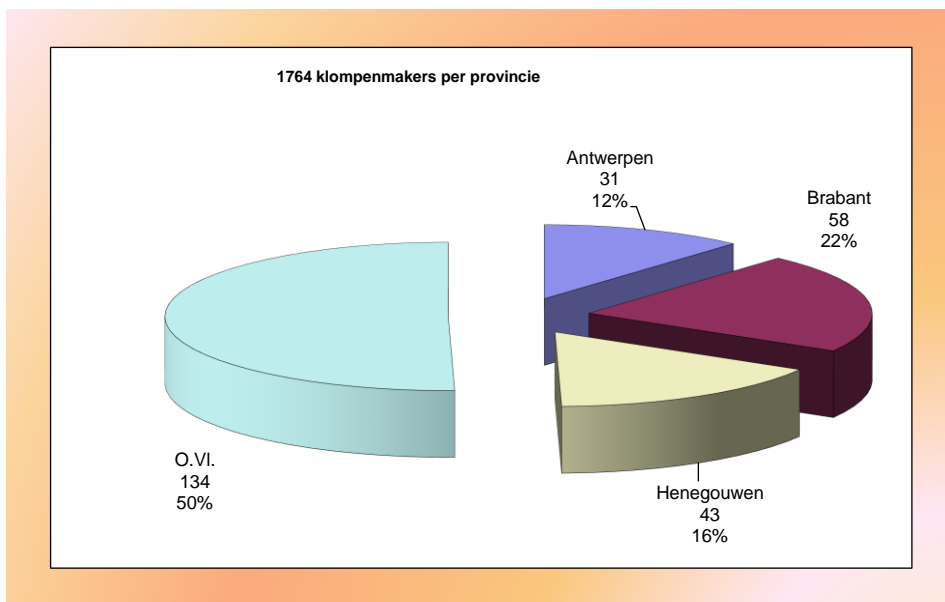

Bron: La Statistique industrielle dans les Pays-Bas autrichiens à l'époque de Marie-Thérèse.

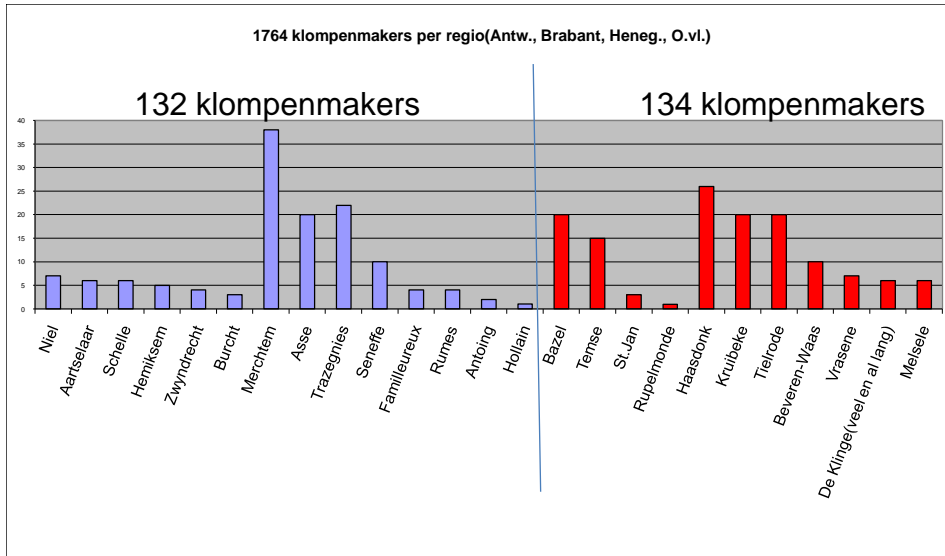
1.2.

La Statistique industrielle dans les Pays-Bas autrichiens à l'époque de Marie-Thérèse.

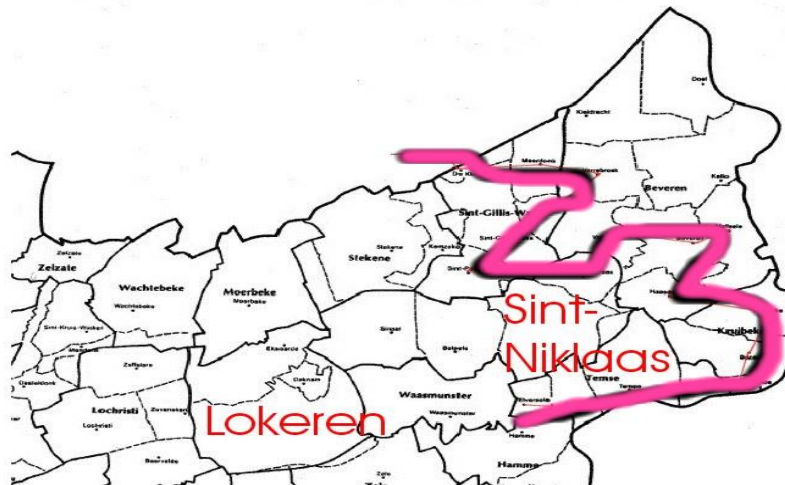
1.3.

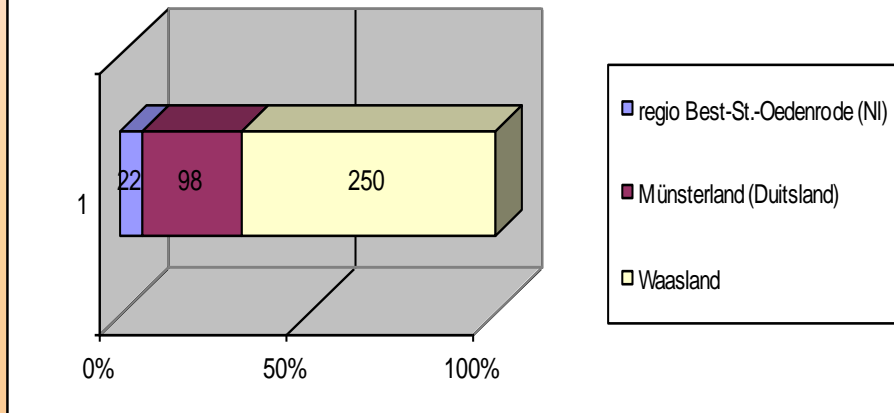
La Statistique industrielle dans les Pays-Bas autrichiens à l'époque de Marie-Thérèse.

- 1.4.
- 1.5.

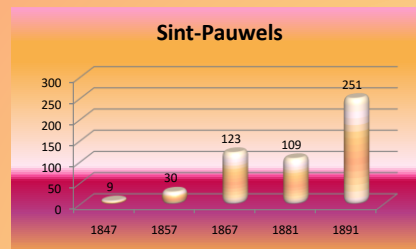
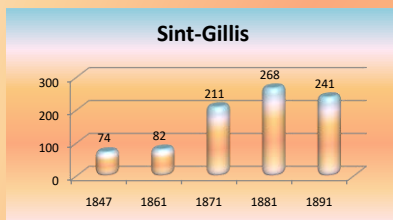
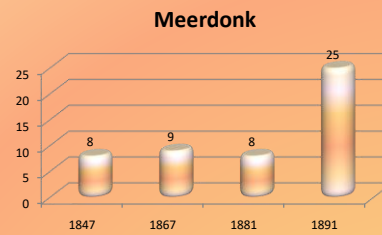
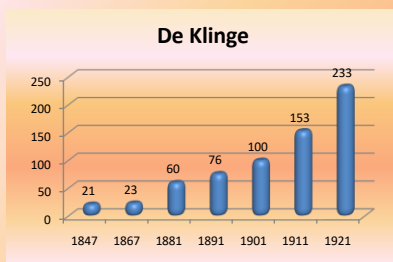
aantal klompenmakers in belangrijke klompenmakerstreken 1798

Bron: diverse uitgaven Münsterland, land van Rooy en Waasland.

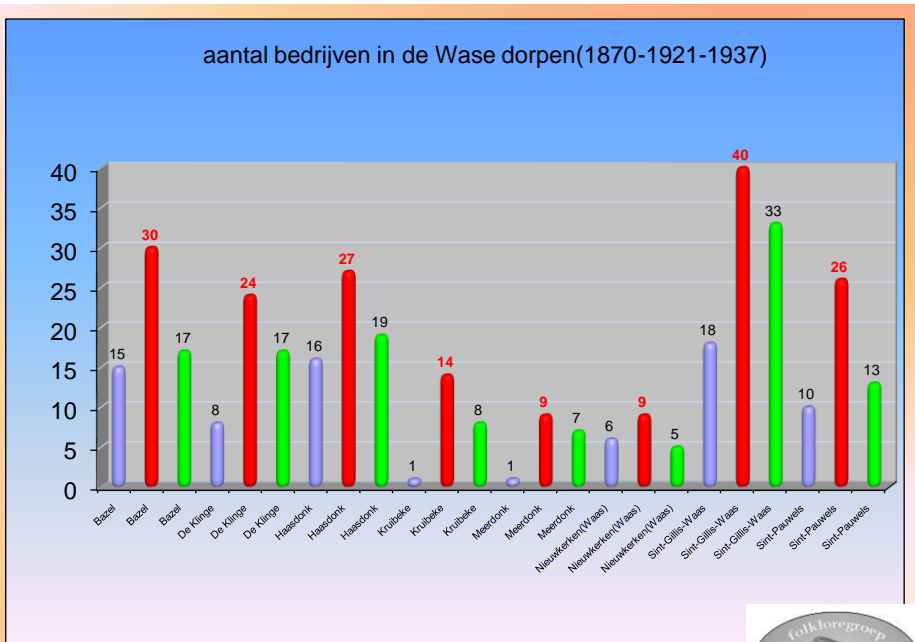
1.6.

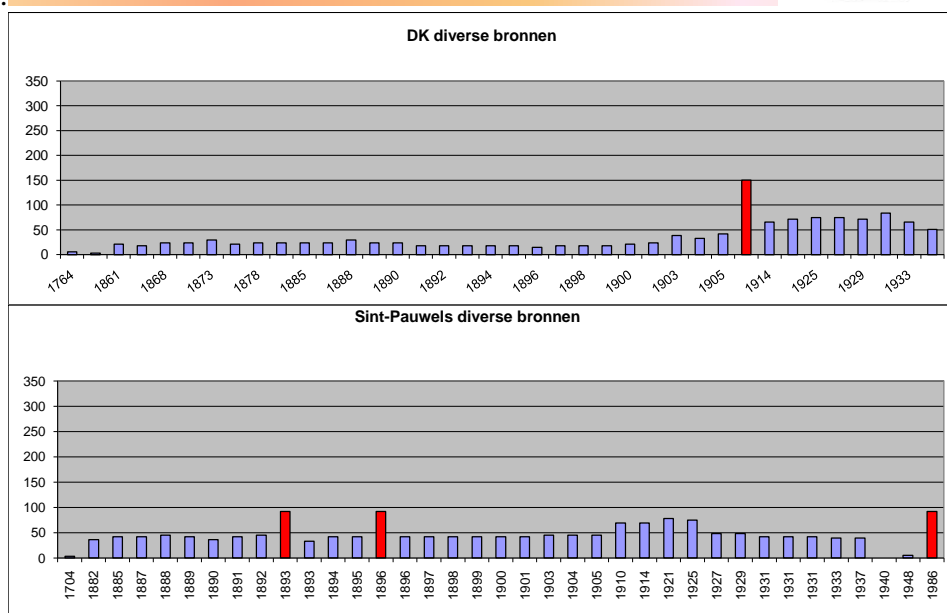
Bron: bevolkingsregisters gemeentearchief.

1.7.

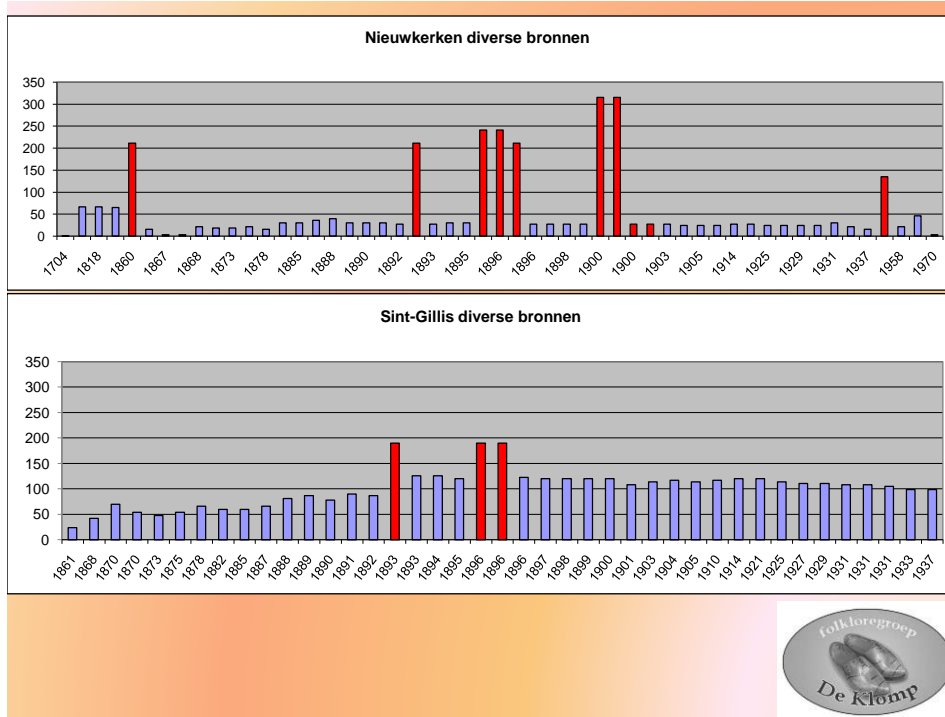

1.8. Bron: Kon.Bibliotheek Brussel.

1.9.

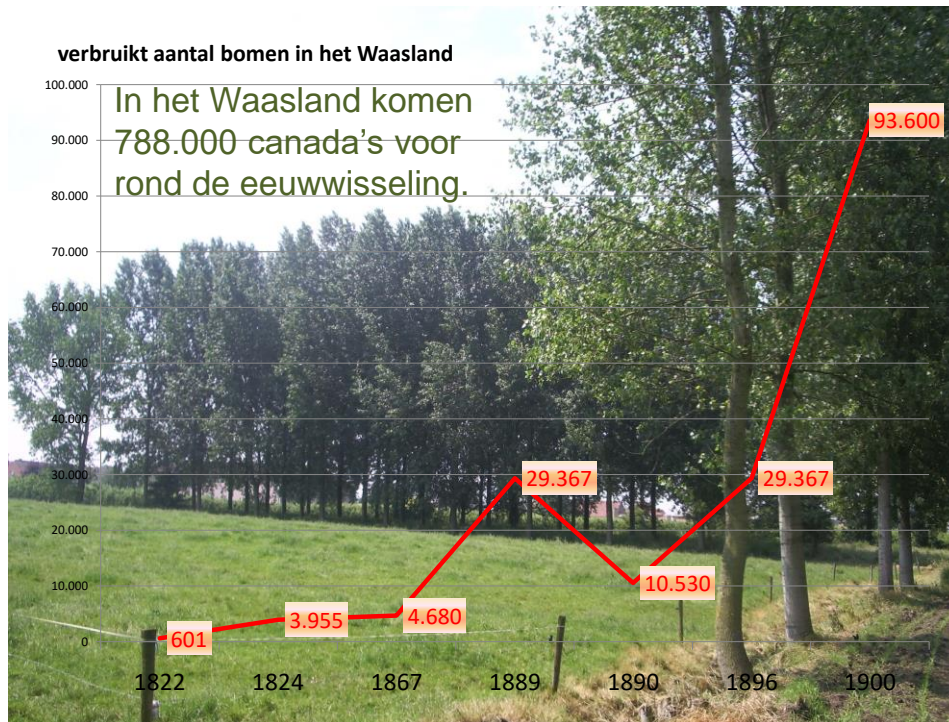

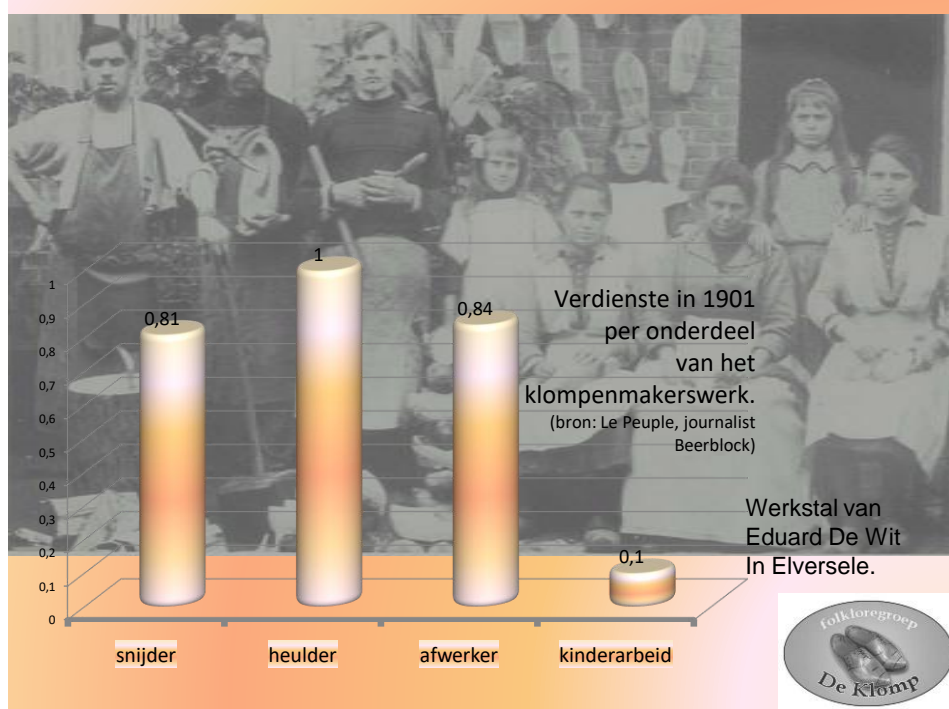
1.10.

1.11.

1.12.

1.13.

Zagen 0,04fr, klieven 0,03fr, kappen en ruimen 0,45fr, afsnijden 0,2fr, bebloemen en verven 0,1fr.=0,82fr

Jaartal:	1825	1911	
Kostprijs in franken per 100 paar klompen arbeid en alaaam	13,6*	21,2	*arbeidskost : zagen 0,4fr klieven 0,3fr kappen en ruimen 4,5fr afsnijden 2fr ritsen en verven 1fr Samen 8,2fr
hout	16	28	
winst	0,4	1,8	
Kostprijs totaal:	30	51	

In 1825 is de winst slechts 1,33%, gewoon onleefbaar.
In 1911 is de winst nog steeds maar 3,5%

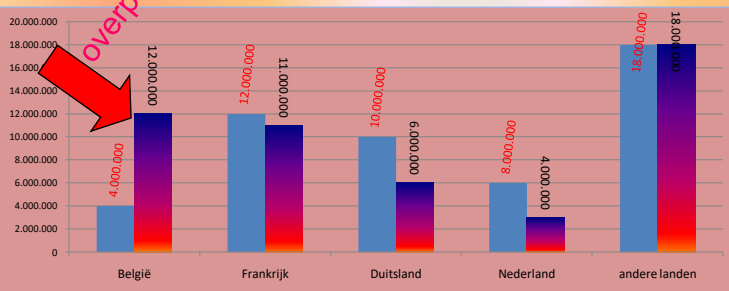
1.14.

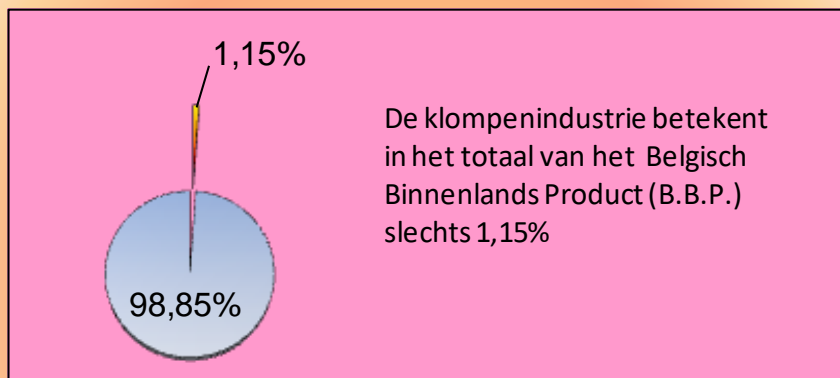
2.1.

Bron: Holzschuhe und Holzschuhmacherhandwerk. (Bernard Büld)

België (en bijzonder het Waasland) de enige streek ter wereld met een overproductie.

2.2.

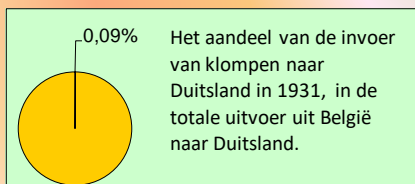
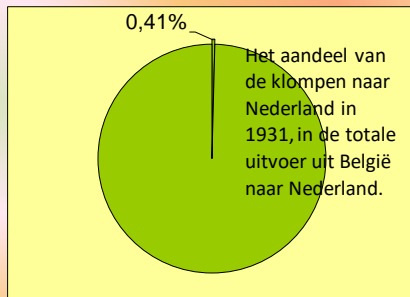
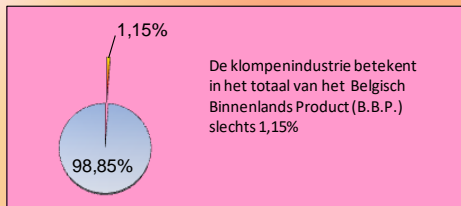

De klompenindustrie betekent in het totaal van het Belgisch Binnenlands Product (B.B.P.) slechts 1,15%

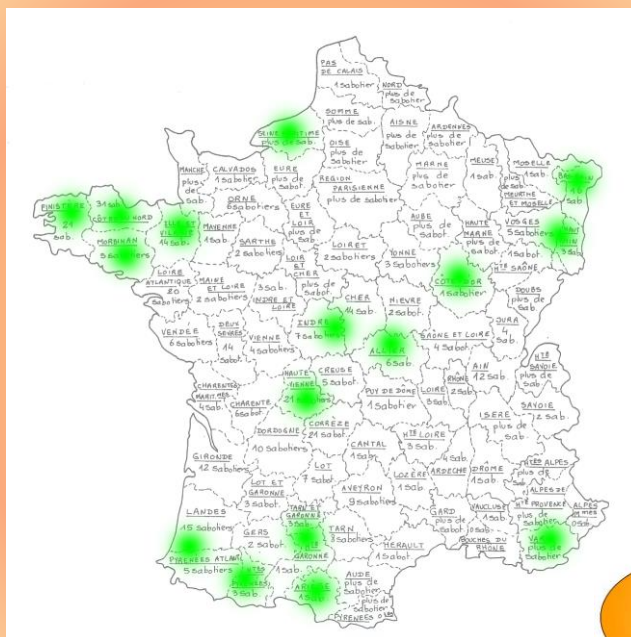
Bron: Nationale Bank van België

2.3.

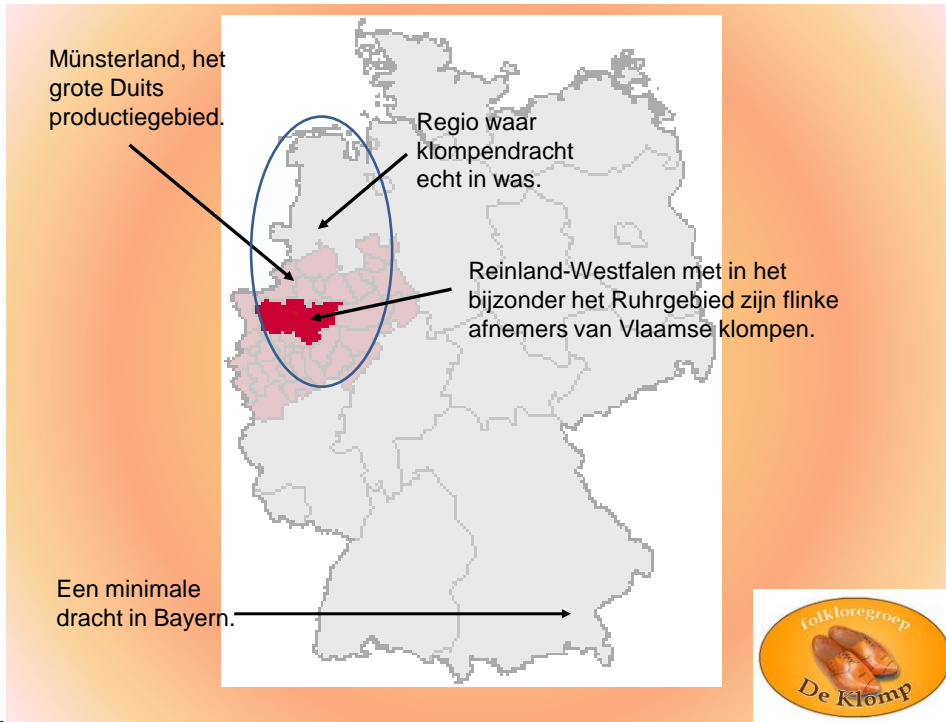

2.4. Bron: Nationale Bank van België

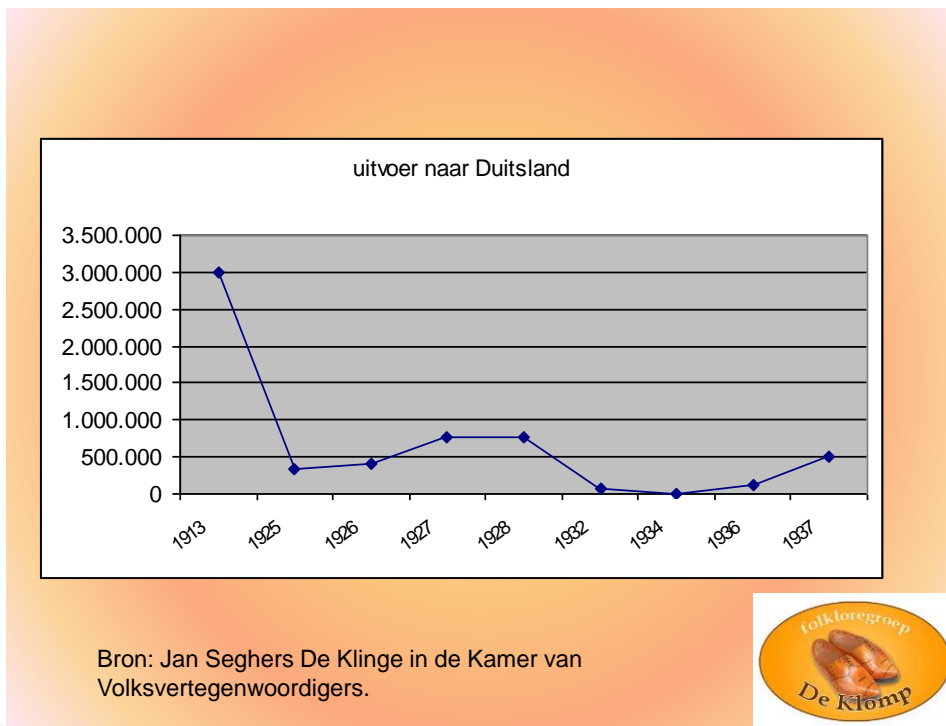

2.5.

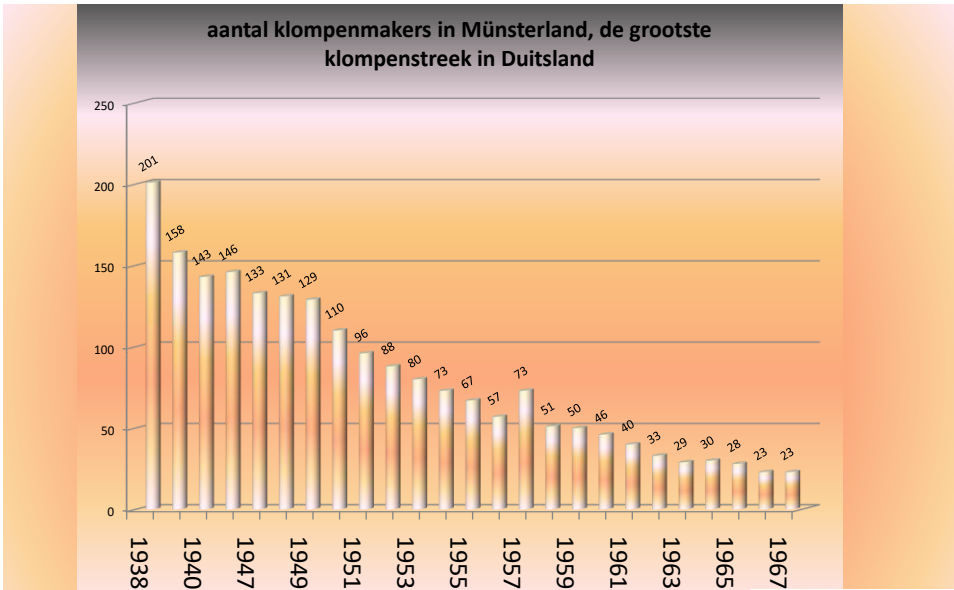

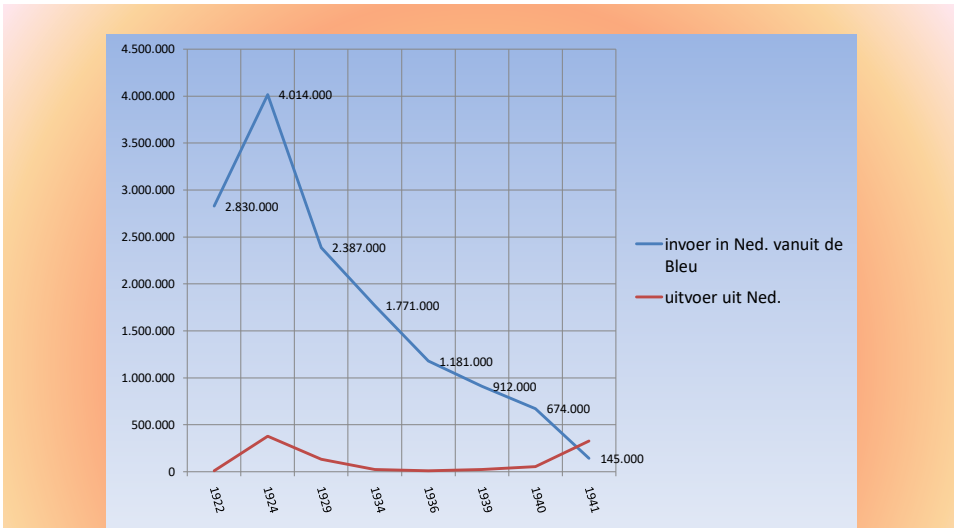
2.6.

2.7.

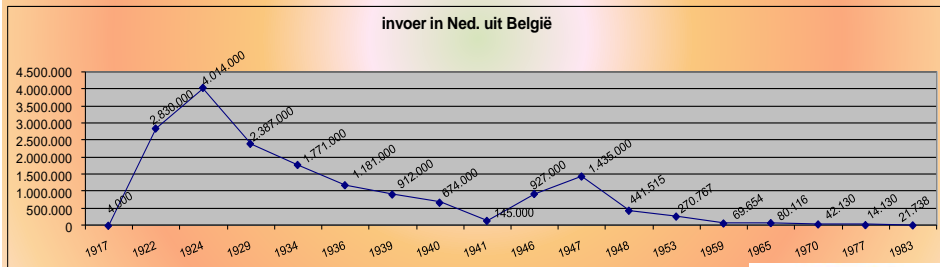
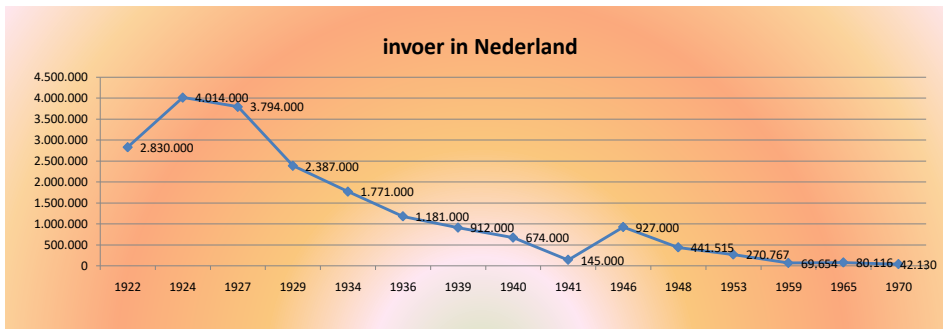

2.8. Bron: Holzschuhe und Holzschuhmacherhandwerk(Bernard Büld).

2.9. Bron: Centraal Bureau voor de Statistiek Nederland

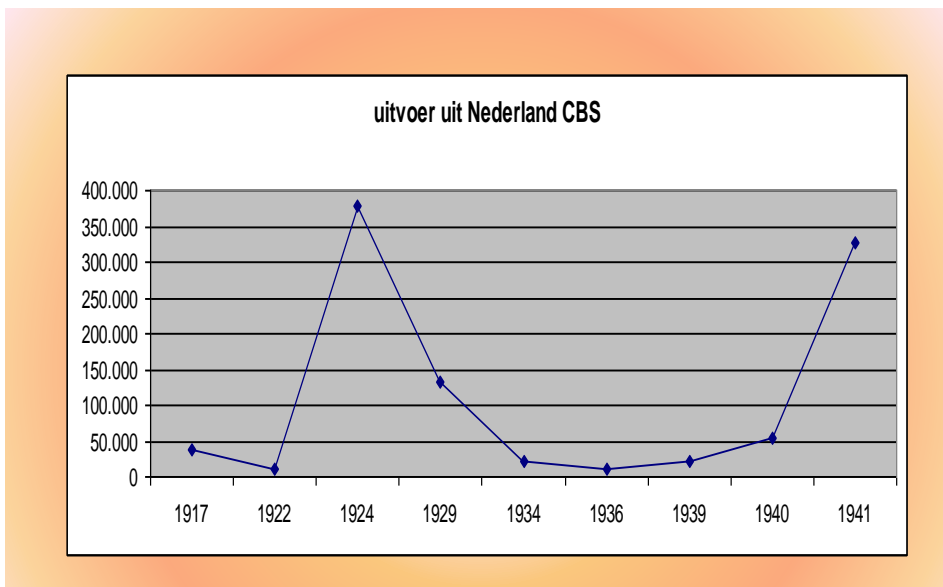

Bron: Nederlands Bureau voor de Statistiek

2.10.

Bron: Centraal Bureau voor de Statistiek in Nederland

2.11.

Prijzvergelijking Nederland en België in 1926.			
koers van de gulden	1Hfl		16,5fr.
	Nederland	Ned. In fr.	België
2m3 hout=100 paar	520fr.	520,0	520
vervoerloon	1,5Hfl	24,8	7
losgeld	0,5Hfl	8,3	3
arbeidsloon(3 man à 12Hfl/week)	35Hfl	577,5	300
kost 100 paar klompen	68,6Hfl	1131,9	830
aanmaakkost per paar	0,66Hfl	10,9	8
gemiddelde verkoopprijs per paar	0,55Hfl	9,1	8,46
koers van de gulden	1Hfl	16,5	16,5
detail arbeidsloon in gulden:			
boren		0,13	2,1
hakken		0,09	1,5
snijden		0,05	0,8
schrepen en ritsen		0,05	0,8
glas en bindtouw		0,01	0,2
ongevallenwet en zegels		0,02	0,3
totale kost per paar:		0,35	5,8
aanmaakverschil in prijs per paar		8,00*6cent=48 cent verschil	
verkoopverschil in prijs per paar		8,46*6cent=51 cent verschil	
verhoging volgens aanmaakkost:		0,66*15/66=22,5% invoerrecht	

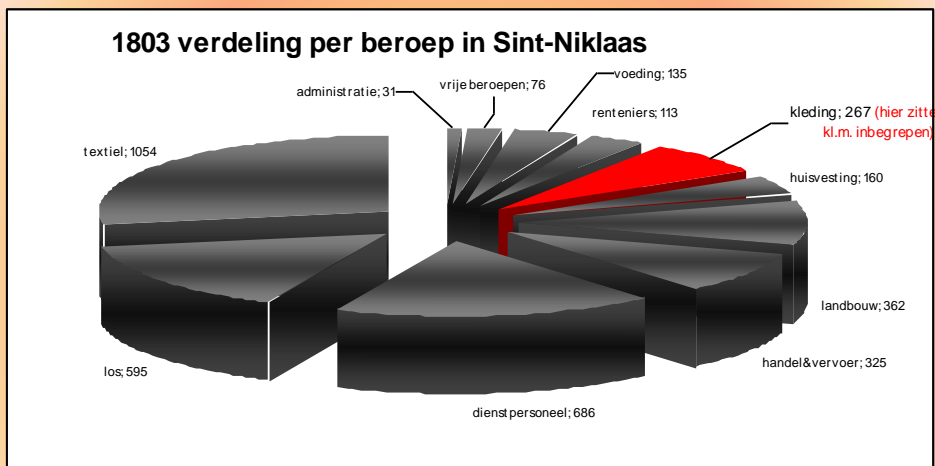

2.12.

1929	Clinge	NI	1'ste Zeeuwse klompenbeurs
1937	De Klinge	B	
1938	Sint-Gillis-Waas	B	meisjesschool
1941	Brussel	B	nat.tentoonstelling en klompenbeurs
1943	Epe	NI	
1951	Doetinchem	NI	
1952	Clinge	NI	koning Bernhard op 11'de klompenbeurs
1953	Clinge	NI	12'de en laatste beurs
1955	Groningen	NI	
1956	Enter	NI	
1965	Sint-Oedenrode	NI	38'ste beurs

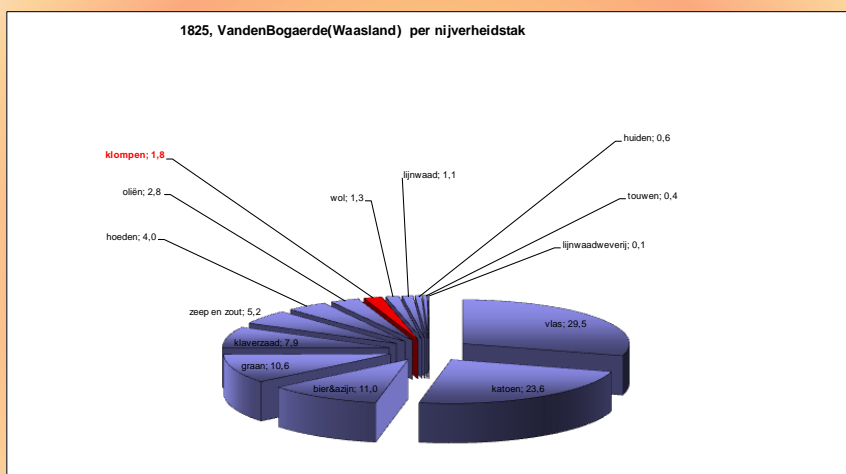
2.13.

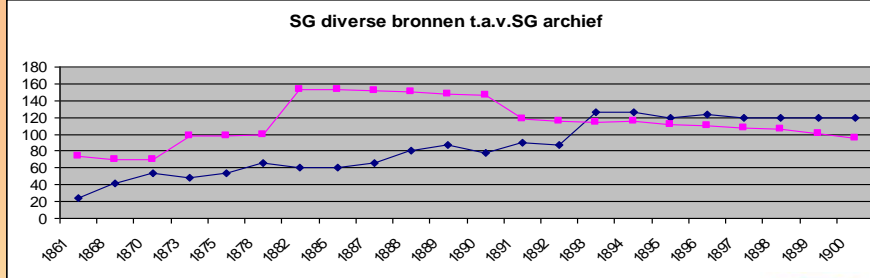
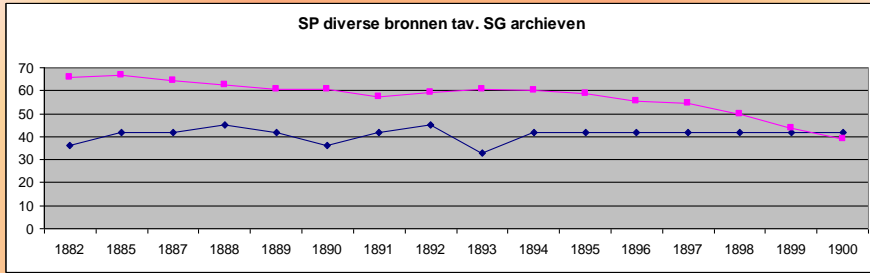
Bron: Luc De Backer, gewezen bibliothecaris Sint-Niklaas.

2.14.

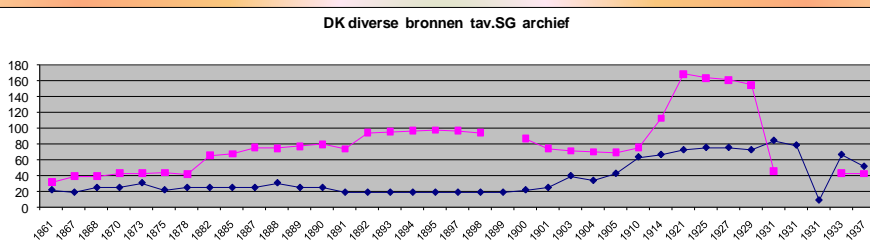
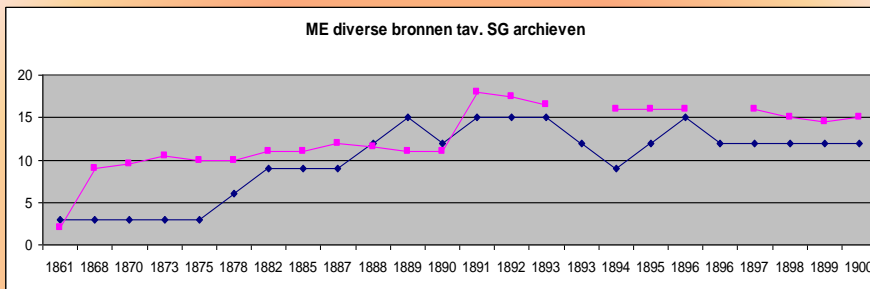
2.15.

Bron: gemeentearchieven vergeleken met alle andere bronnen.

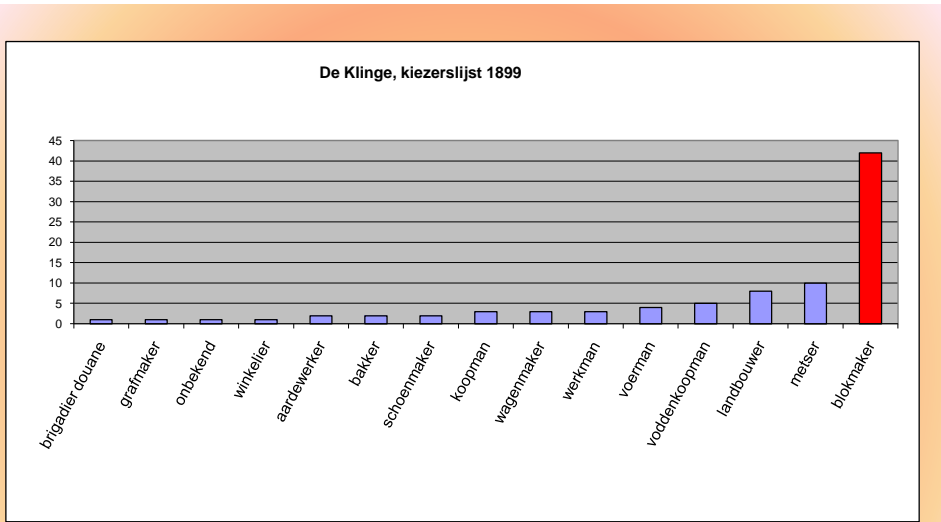
2.16.

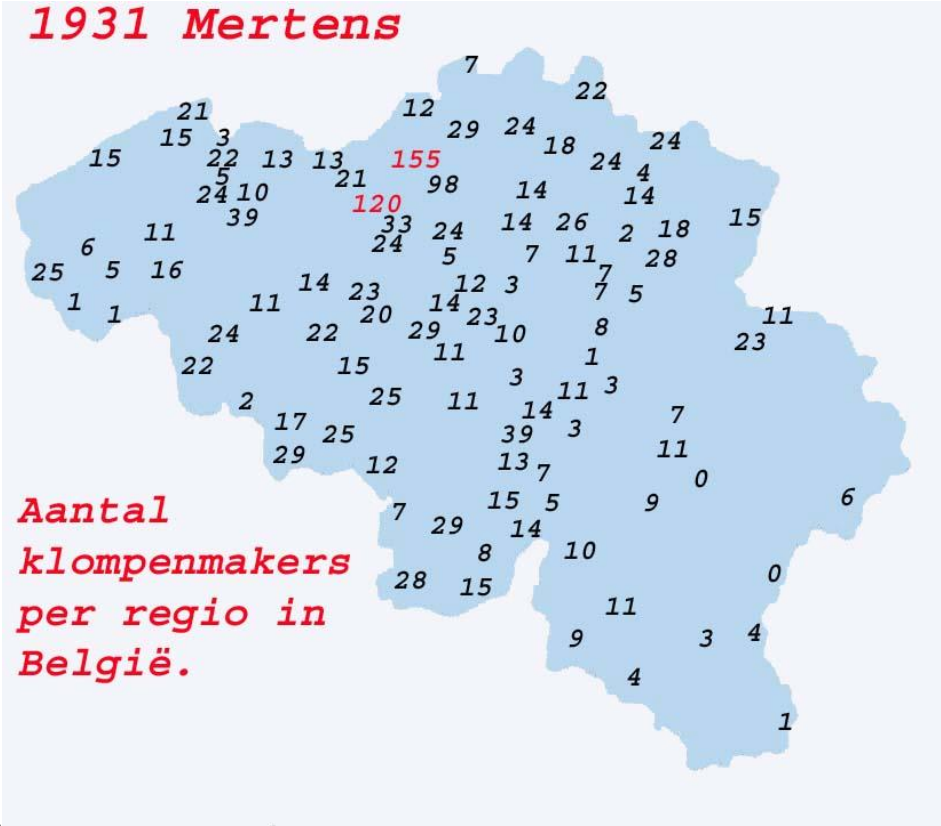
Bron: gemeentearchieven vergeleken met alle andere bronnen.

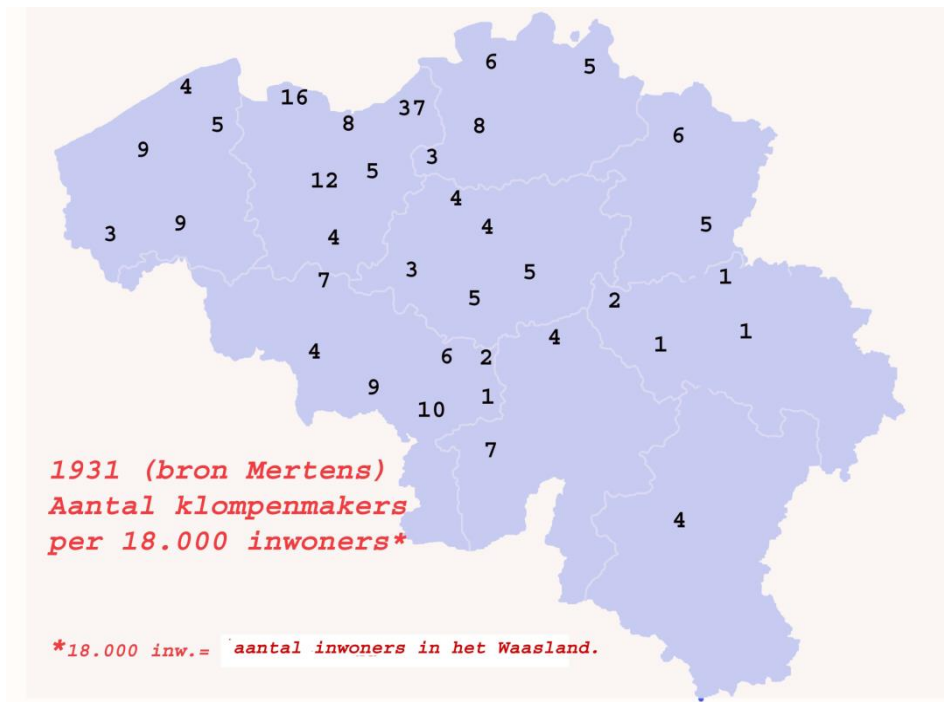
2.17.

2.18.

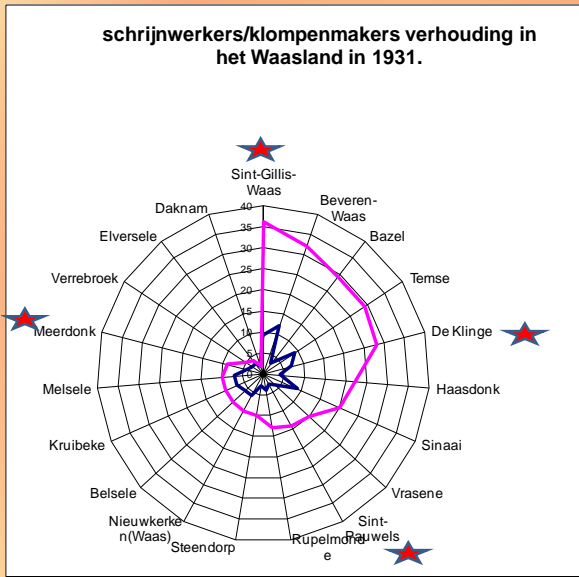
2.19.

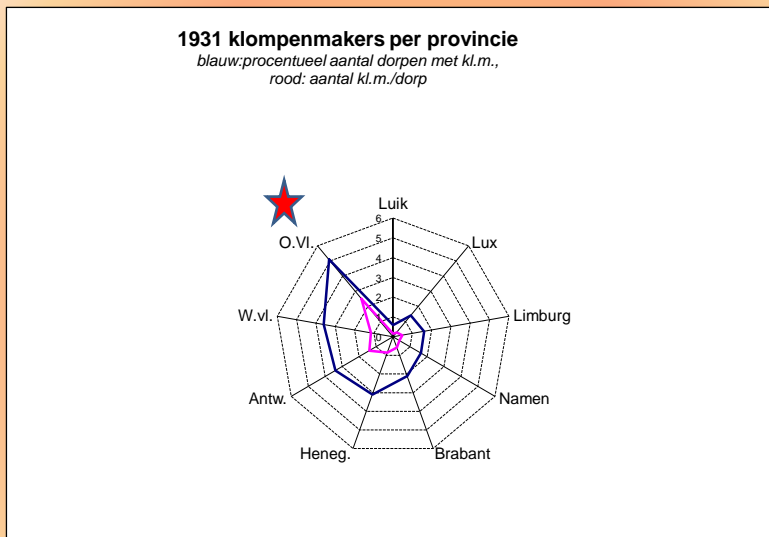
2.20.

Grafiek 2.21.

West Vl.	260	36	297	1,14
Oost Vl.	302	51,66	761	2,51
Namen	373	16,35	143	0,38
Lux	237	13,92	71	0,3
Luik	371	6,73	62	0,16
Limburg	207	15,94	101	0,48
Henegouwen	452	31,63	386	0,85
Brabant	349	21,2	200	0,57
Antwerpen	157	34,39	220	1,4

2.22.

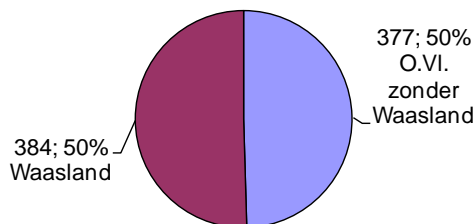

Bron: Mertens 1931

2.23.

Verdeling van de 761 klompenmakers over Oost-Vlaanderen in 1931

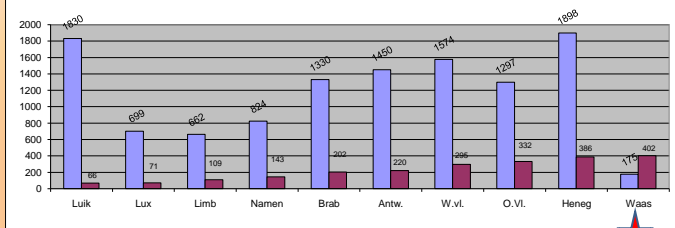

Bron: Mertens 1931

2.24.

1931 aantal schrijnwerkers t.o.v. klompenmakers

Bron: Mertens Brussel.

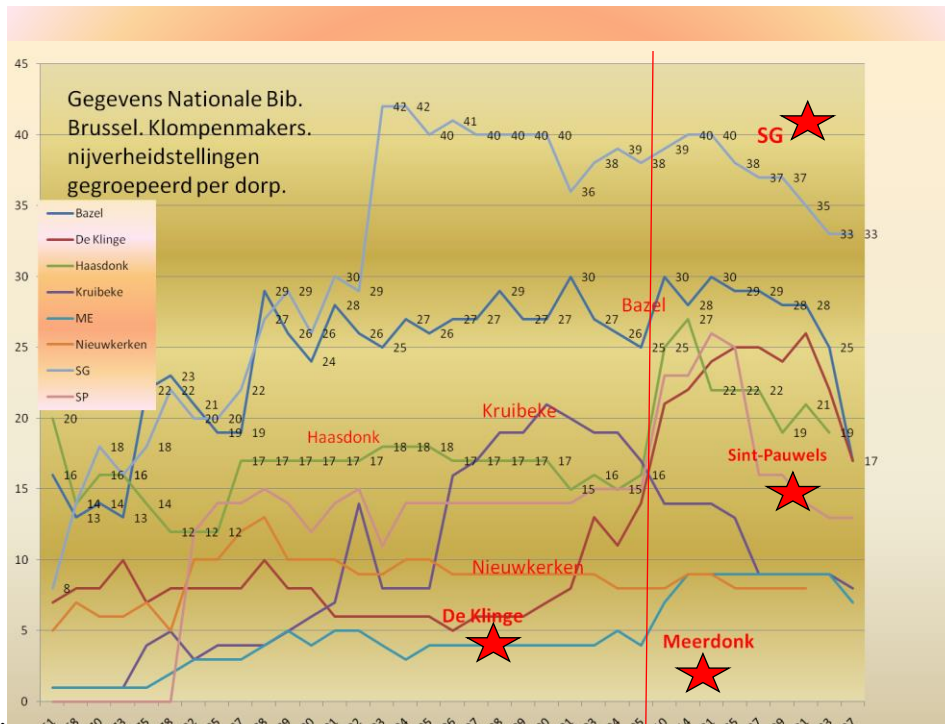
2.25.

inwoners	schrijnwerkers	klompenm.	0/00 schrijnw.	0/00 klompenm.	GEMEENTE
2886	7	28	2,43	9,70	De Klinge
3795	3	29	0,79	7,64	Bazel
3353	4	22	1,19	6,56	Haasdonk
5498	9	36	1,64	6,55	St.Gillis(W.)
2545	3	14	1,18	5,50	St.Pauwels
3698	4	15	1,08	4,06	Vrasene
5106	9	20	1,76	3,92	Sinaai
3355	4	13	1,19	3,87	Rupelmonde
2427	4	9	1,65	3,71	Meerdonk
1474	3	5	2,04	3,39	Verrebroek
1198	3	4	2,50	3,34	Elversele
3649	6	10	1,64	2,74	Nieukerken(Waas)
752	2	2	2,66	2,66	Daknam
3947	6	10	1,52	2,53	Belsele
13005	12	32	0,92	2,46	Beveren-Waas
13260	9	29	0,68	2,19	Temse
4617	7	10	1,52	2,17	Kruikeke
4664	7	10	1,50	2,14	Melsele
5069	16	8	3,16	1,58	Eksaarde
2395	5	3	2,09	1,25	Tielrode
38606	28	39	0,73	1,01	St.Niklaas Waas
6117	18	6	2,94	0,98	Moerbeke (Lokeren)
8563	7	8	0,82	0,93	Stekene
2207	5	2	2,27	0,91	Kemzeke
3680	6	2	1,63	0,54	Kieldrecht
23974	10	8	0,42	0,33	Lokeren
2026	5	0	2,47	0,00	Doel
2765	5	0	1,81	0,00	Kallo
3200	3		0,94	0,00	Steendorp
5124	6		1,17	0,00	Wachtebeke

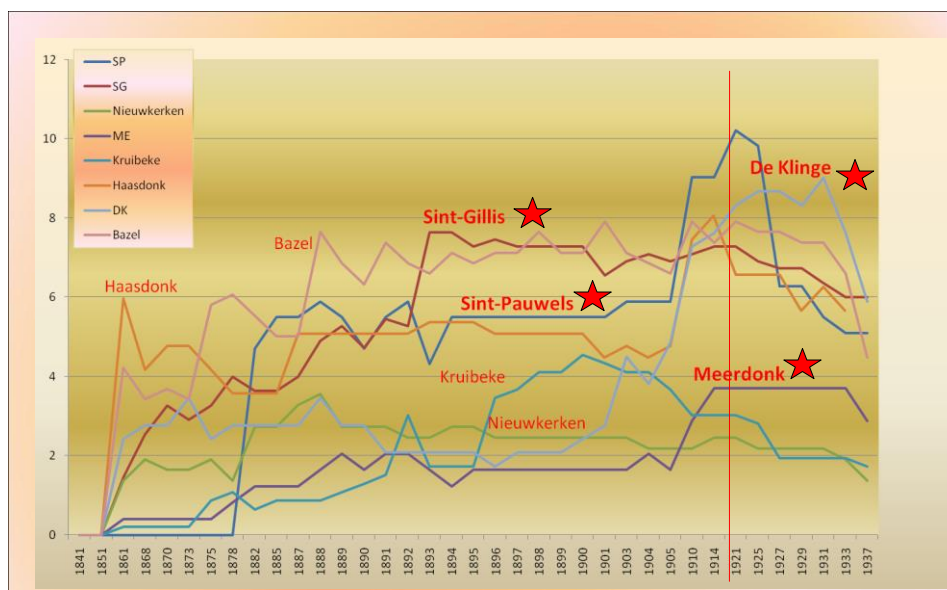
Bron: Mertens 1931

2.26.

2.27.

Gegevens Nationale Bibliotheek Brussel. Klompenmakers. Gegevens per dorp, omgezet volgens het aantal inwoners.

2.28

De geschiedenis van de Wase klompenmakerij werd uitgegeven door de Folklore groep De Klomp De Klinge V.Z.W. ter gelegenheid van een voordracht ter gelegenheid van de “Nacht van de Geschiedenis” van het Davidsfonds De Klinge op 24 maart 2009. Samenstelling: Eric De Keyzer, secretaris.

II. Studie Beveren klompenmakerij.

In een vorige studie (Koninklijke Oudheidkundige Kring van het Land van Waas, annalen 2015) analyseerden we de diverse geglobaliseerde klompenstatistieken over België en vergeleken die met elders. Daaruit kunnen we kort samenvatten:

- Reeds bij de eerste industriële telling (1764, *Statistique industrielle dans les pays-Bas autrichiens à l'époque de Marie Thérèse*) blijkt dat het Waasland toonaangevend is in dit beroep.
- Het centrum is gelegen in de huidige gemeenten Kruibeke, Sint-Gillis-Waas en Beveren-Waas, het aantal klompenmakers regio Waas is hoger dan waar ook ter wereld.
- Wij voeren 4 miljoen klompen uit naar Nederland, meer dan Nederland wereldwijd uitvoert tot 1937.
- Het bomenverbruik bewijst dat er enorm veel klompen zijn gemaakt.
- Er bestaan honderden modellen van klompen. Als je uitvoert moet het model aangepast aan de bestemming.
- Er blijven sporadisch her en der sporen bestaan over dit ambacht.

We werken die studie uit met nieuwe opzoekingen en we focussen ons specifiek op Beveren.

(*)

- 1) Kloppen de gemeentelijk gecentraliseerde cijfers? Klopt het statistisch beeld van 1896 en 1910 met wat we weten uit de lokale statistieken? Verschillen al die gegevens per periode in de tijdslijn? Welke gegevens kunnen we toevoegen aan die basisregistratie door analyse van de 10-jaarlijkse tellingen wat onder meer leeftijd en afstanden van de partners betreft? Met andere woorden: zijn de Bevenaars honkvast? Wijken ze uit naar andere regio's en hoe ver trekken ze dan gemiddeld? Kunnen we iets terugvinden over hun sociale leven (leeftijd, loon, werkuren, enz.) Met andere woorden welk sociaal profiel kunnen we opstellen?
- 2) Hoe was de bedrijfsstructuur? Werden ze financieel zwaar belast?
- 3) Klopt het dat er een grote uitvoer gerealiseerd werd van uit het Waasland? Waarheen? Wat is het aandeel in de nationale uitvoerstatistieken? Wat zijn de gevolgen door de contingenteringen van klompen in Duitsland sinds 1919 en het invoerrecht voor klompen in Nederland in 1936?
- 4) En als uitsmijter, waar woonden de klompenmakers in elk dorp van groot-Beveren?

(*) We beschikken over de opsommingen en de opzoekingen in de archieven van de gemeente Temse, Hamme, Sint-Niklaas, Beveren-Waas en Sint-Gillis-Waas. De meest opvallende vaststelling is dat we nooit zullen weten hoeveel klompenmakers er actief waren. Soms zijn ze in de ene opsomming klompenmaker, waar ze in andere tellingen zijn opgenomen als cafébaas, winkelier, enz. ...

Studie gegevens 1896.

Vooreerst even duiden: het aantal klompenmakerijen in Beveren in 1896 is: Beveren 81, Doel 2, Haasdonk 39, Kieldrecht 1, Kallo 0, Melsele 21, Verrebroek 13 en Vrasene 57. Samen 214 bedrijfjes (op een totaal van 6.512 in België). De bevolking van deze regio vertegenwoordigt zowat 0,33% van de Belgische bevolking en haalt 3,3% van de Belgische klompenmakerijen. Aanzienlijk dus. We merken direct op dat de polderdorpen (Kieldrecht, Kallo, Doel) zeer laag scoren. Daar ligt de tewerkstelling duidelijk op grote landbouwbedrijven. In de rest van het Waasland is het een typische huisarbeid waar veel uren gewerkt wordt aan een onderbetaald loon. Gezien er geen vaste werkuren zijn, zijn in de grensstreek vele klompenmakers actief in de smokkel. Die was meer lucratief dan het ontstane bandwerk van kappen, snijden en heulen dat vaak per stuk betaald werd in plaats van per uur. Cijfers over de smokkel ontbreken natuurlijk, maar de overlevering bevestigt die stelling ten volle in de grensstreek. Zeker omdat 33% van alle Belgische klompenmakerijen eenmanszaken zijn. De klompenmakerijen die werken met knechten zijn bijna allemaal in het Waasland terug te vinden (uitzondering: de zeldzame coöperatieven in Henegouwen). Daarbij heeft 44% van de bedrijfjes één werknemer, 41% werkt met 2 tot 4 werknemers. Echt grote bedrijven komen in die sector quasi niet voor. Meer dan 40% werkt uitsluitend met eigen familieleden. Van alle tewerkstelling in de regio Beveren met een leeftijd van 55 jaar of meer haalt de klompenmakerij 2 op 12 (16,6%) in de heel kleine bedrijfjes, en 1 op 15 (6,6%) in de kleine bedrijfjes. In Sint-Niklaas is dat respectievelijk 19,5% en 4,7%. Op het Wase platteland zijn die percentages 31% en 20%, wat betekent dat in Beveren in 1896 vooral een jongere bevolking actief is in het ambacht (de opwaartse beweging is gestart rond 1880). We splitsen het aantal werknemers in de klompenmakerij op per leeftijdsklasse. Het valt dan op dat vooral het Waasland een zeer grote tewerkstelling heeft in de minderjarigen (de wetgeving op kinderarbeid was niet van toepassing op de huisnijverheid).

provincie	werkn.	<12j	12-14j	14-16j	16-21j	>21j
Antwerpen	142	0,00	2,82	4,93	16,20	76,06
Brabant	118	0,00	0,00	2,54	18,64	78,81
West Vl.	219	0,00	0,46	4,11	15,53	79,91
O.Vl.(-Waas)	224	0,00	1,34	3,57	15,63	79,46
O.Vl.Waasland	1.598	0,25	3,94	5,44	14,51	75,86
Henegouwen	1.149	0,09	0,52	3,74	12,27	83,38
Luik	61	0,00	6,56	8,20	11,48	73,77
Limburg	33	0,00	0,00	6,06	0,00	93,94
Luxemburg	174	0,00	0,00	2,30	13,22	84,48

Bron: Recensement général des industries et des métiers (31 octobre 1896)

X-Y-as: provincies, aantal werknemers en procentueel aandeel per leeftijdscategorie

Thema: hoe verloopt de leeftijds piramide in elke provincie in 1896?

Tewerkstelling in de sector:

Voor deze gegevens mochten we dankbaar rekenen op de spontane medewerking van de ambtenaren van de FOD Economie in Brussel. We bekijken de verschillende gegevens maar stellen vooraf vast, aan de hand van de kaart mobiliteit van 1896 (die we terugvonden in het archief Federale Overheids Dienst Economie), dat in de grote steden en in het Waalse gedeelte de mobiliteit groot is. In onze regio werkt bijna iedereen in de eigen gemeente. Een

belangrijk feit in het comfort van tewerkstelling (maar ook het hoog aantal werkuren per dag verklaart) dat er vandaag helemaal anders uit ziet. Eveneens opvallend is de relatief lage tewerkstelling in de klompenmakerij van -14-jarigen en vrouwen ten aanzien van de andere beroepen (of mogelijks niet geregistreerd).

BEDRIJFSGEGEVENS 1896.

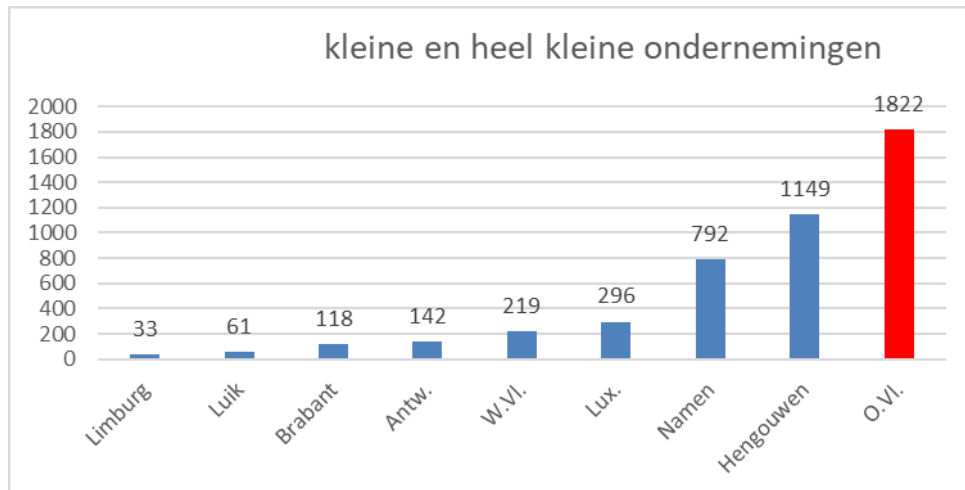
Als we de totale tewerkstelling vergelijken met de klompenmakerij valt het op dat:

- 1) De klompenmakerij slechts 1,16% van de nationale actieve bedrijven betreft, maar liefst 47% van de klompenmakers zijn hun eigen de baas (6.004 op 12.787) en bijna 60% van de tewerkstelling blijft binnen de eigen familie (7.509 op 12.787 werknemers) waar dat bij de nationale tewerkstelling aanzienlijk lager ligt.
- 2) De tewerkstelling van de vrouwen is te verwaarlozen en het weinige is dan nog eigen familie. Mogelijks zijn de bijjobs als klompen schilderen, versieren, verpakken, niet geregistreerd omdat vrouwen en kinderen dat werk zonder vergoeding verrichten. Het aandeel vrouwen in de leiding van het bedrijf bedraagt zelfs maar 0,4% (52 op 12.787).
- 3) Ongeveer 1/3de van de tewerkstelling komt uit de eigen gemeente. Maar die cijfers lijken onbetrouwbaar als we totaliseren.
- 4) Zeer weinig coöperatieve of grote bedrijven zijn actief in de klompenmakerij (van de 6.512 bedrijven zijn er 6.411 -98,5%- gerund door individuele bedrijven) en veel klompenmakers werken helemaal alleen zonder knechten, zijnde 4.128 bedrijfjes(63,3%), 10% werkt uitsluitend met familieleden en slechts 26% werkt met vreemde werknemers.
- 5) In Kader I van de Federale Overheids Dienst Economie zijn eveneens vaststellingen te formuleren. Vergeleken met het totaal aantal klompenmakerijen valt het op dat in het Waasland:
 - a) 118 Wase bedrijven (van de nationale 288 =41%) met een hoog aantal directe familie werkt
 - b) Dat er zeer veel familieleden meewerkende vrouwen zijn.
 - c) Alleen voor Beveren vallen dezelfde cijfers op: bijna iedereen werkt op het eigen bedrijf, zonder verplaatsing, en veel vrouwen zijn betrokken in het werk. Maar die vaststelling geldt voor heel het Waasland.
- 6) Van de 1.706 klompenmakers-bedrijven met werknemers, draaien er 1.641 (96%) met minder dan 10 werknemers. 44% (of 752) van de bedrijven draaien slechts met 1 werknemer.

BEDRIJVENTELLING 31 OCT.1896 VOLGENS GROOTTE VAN BEDRIJF:

- 1) 61,7% van de bedrijven draait zonder werknemers (3.700 eenmansbedrijven op de 5.996).
- 2) Er werken 1,3 werknemers gemiddeld per bedrijf (4.632 op 5.996).
- 3) Van de 4.632 werklieden werken er 54,6% in bedrijven van minder dan 5 werknemers (=klein) en 45,4% in bedrijven van meer dan 5 werknemers (middelgroot).
- 4) Maar van de 5.996 bedrijven is er bijna 96% bemand met minder dan 5 werknemers (klein), grote bedrijven (vanaf 50 werknemers) zijn er geen. Slechts 4% van de klompenmakerijen haalt 5 werknemers.

- 5) We inventariseerden de schrijnwerkers (70%), klompenmakers (5%), karrenmakers (7%) en meubelmakers (18%) in heel België. En weerom blijkt dat in de regio Sint-Niklaas de verdeling volledig overheelt naar de klompenmakers. Respectievelijk (21,7%, 76,5%, 1,5% en 0,21%)(zie kader XVIII van de telling Federale Overheids Dienst Economie).
- 6) De verdeling per provincie in de kleine en heel kleine ondernemingen: Oost-Vlaanderen alleen eist bijna 40% op van alle bedrijfjes. Wetende dat in het Waasland meer in stallen gewerkt werd, terwijl in andere provincies het meestal alleen-werkende klompenmakers waren, is het overwicht van onze regio heel duidelijk.

Bron: Recensement général des industries et des métiers (31 octobre 1896), kader XVIII FederaleOverheidsDienst Economie.

X-Y-as: aantal heel kleine en kleine ondernemingen, Y-as per provincie opgedeeld

Thema: Waren de klompenmakerijen grote bedrijven of niet? Duidelijk in Oost-Vlaanderen erg veel kleine bedrijfjes, vaak de werkgever alleen in een eenmanszaak.

TEWERKGESTELD PERSONEEL.

- 1) De gemiddelde tewerkstelling per bedrijf bedraagt net geen 2 personeelsleden (6.512 actieve bedrijven met 12.787 werknemers).
- 2) Het gaat over bijna uitsluitend familiebedrijven (bazen, nonkels, broers, zusters,...) en bijna de helft woont binnen de eigen gemeente.
- 3) Kader XI van de Federale Overheids Dienst Economie geeft aan dat er toch bijna 6% kinderen zijn beneden 16 jaar. Opvallend dat er respectievelijk 67 werknemers eten en wonen bekomen zonder loon en 85 werknemers enkel eten bekomen voor hun werk (inwonende familie?). Op 4.752 betekent dit toch meer dan 3%.

LONEN.

Een ander facet is het loon van de klompenmakers, gesplitst in meer of minder dan 16 jaar.

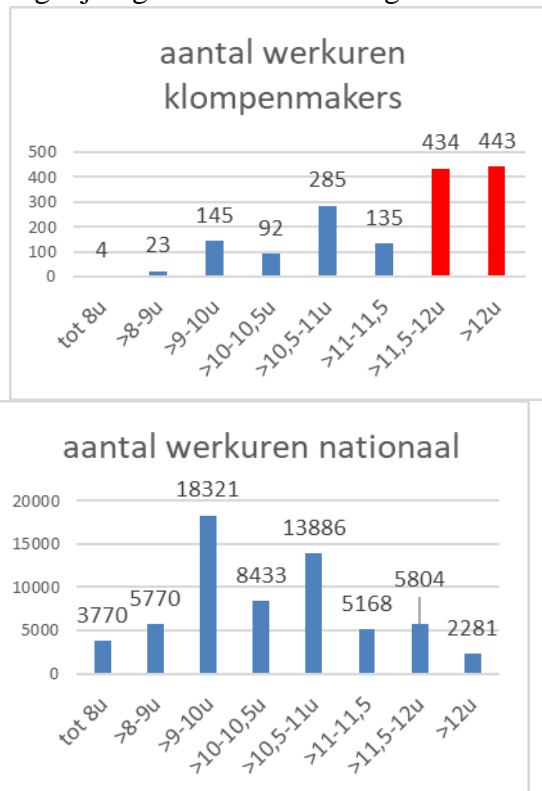
- 1) 69,1% van de kinderen verdient minder dan 1fr per dag (122 op 271), nationaal is dat slechts 40,8% (17.415 op 42.633 kinderen)
- 2) Bij de meer dan 16 jarigen stijgt het aantal met een loon tot 2,5fr tot 69,5% (waar dat nationaal slechts 24% is).
- 3) Bijna niemand in de klompenmakerij verdient 5,5fr. per dag (0,02% of 4.147 op 4.148), terwijl dit nationaal 3,3% is (450.715 op 466.169 werknemers)

- 4) Kader XI van de Federale Overheids Dienst Economie geeft duidelijk aan dat het overgrote deel per dag betaald wordt. Helaas wordt er niet aangegeven of het uurlonen betreft of betaling per stuk (wat vooral in het Waasland sterk voorkwam door de verdeling van het werk in de kapper, snijder en heulder, zie studie Koninklijke Oudheidkundige Kring Waasland). (***)

(***) *Wie meer wil weten over de techniciteit van de klompenmakerij kan terecht in het boek van Paul Hesters, heemkundige kring Wachtebeke. Wij vertrekken van onze studie die werd gepubliceerd in de Koninklijke Oudheidkundige Kring Waasland, annalen 2015 (zie website www.deklompdeklingevzw.be, onder de rubriek geschiedenis).*

WERKTIJD.

- a) In de statistieken is het duidelijk dat klompenmakers erg veel uren werken per dag in vergelijking met het nationaal gemiddelde.

Bron: Recensement général des industries et des métiers (31 octobre 1896), *la durée du travail dans la petite industrie* (blz.249)

X-Y-as: aantal werknemers dat x-uren per dag werkt, verdeling volgens arbeidsuren/dag, links bij de klompenmakers, rechts eveneens nationaal maar voor alle beroepen samen.

Thema: De klompenmakers werken duidelijk langer per dag dan het gemiddelde in andere beroepen (vooral 9 tot 10u)

Van de 723 werkrubrieken zijn er 385 (53,2%) waarin de werknemers meer dan 11 uur per dag werken. De vergelijkbare beroepen hebben we samengevat.

bedrijven langer dan 11u werken	Totaal		
	>11u	bedrijven	% > 11u
molenaar	210	506	41,50
bakker	503	2.969	16,94
metsers	445	2.976	14,95
schilders	185	1.815	10,19
klompenmaker	982	1.526	64,35
timmerman(charpentier)	81	275	29,45

timmerman (mesuisier)	887	4.245	20,90
karrenmaker	304	1.055	28,82
tonnemaker	71	304	23,36
schoenhersteller	953	3.122	30,53
zadelmaker	82	419	19,57
vlechter	138	313	44,09

Bron: : journées de plus de 11 heures pour le travail de jour seulement,

FederaleOverheidsDienst Economie, Brussel

X-Y-as: beroepen gelijkaardig aan klompenmakers, het aantal bedrijven waar meer dan 11u per dag gepresteerd wordt en het percentage per beroep

Thema: De klompenmakers werken duidelijk langer per dag, gevolgd door de vlechter en de molenaar.

Conclusie: De klompenmakerij betekent dus weinig op Belgisch niveau, zowel wat het aantal werknemers betreft als wat de grootte van de bedrijven betreft. Later zullen we zien dat ook het aandeel in het Bruto Nationaal Product zeer beperkt is.

1896, spreiding per regio.

- Aantal personen van 55 jaar en ouder, waarvan het aantal klompenmakers groter is dan het aantal schrijnwerkers** (schijnwerkers zijn zeer regelmatig verspreid zijn per regio). In kleine bedrijfjes: alleen in de regio's Ath in Henegouwen (5/10) en Tielt in West Vlaanderen is het aantal klompenmakers het dubbele van het aantal schrijnwerkers (1/2).
- In de middelgrote bedrijven: alleen in de regio Neufchateau in Luxemburg (4/8), Philippeville in Namen (3/11) en Thuin in Henegouwen (16/24) halen klompenmakers een hoger cijfer dan schrijnwerkers
- In de grote bedrijven: Philippeville haalt hier 6,5 maal meer klompenmakers dan schrijnwerkers (2/13) en Neufchateau heeft 10 maal meer klompenmakers dan schrijnwerkers (1/10)
- In de heel grote bedrijven: daar komen zelfs geen bedrijven voor met klompenmakers van 55 jaar of ouder.

Bron: Recensement général des industries et des métiers (31 octobre 1896), kader XIX-1 FederaleOverheidsDienst Economie.

Thema: door de schrijnwerkers af te zetten tegenover de klompenmakers maken we dezelfde vergelijking als we reeds deden in de studie van de KoninklijkeOudheidkundigeKringWaasland. Schrijnwerkers zijn over het hele land gelijkmatig gespreid, de klompenmakers zijn duidelijk erg geconcentreerd in regio's als Henegouwen en Oost-Vlaanderen, met het hoofdaandeel in het Waasland. Kort door de bocht: van alle klompenmakers nationaal zijn er 80% in Oost-Vlaanderen. Van al de klompenmakers in Oost-Vlaanderen bevinden er zich weerom 80% alleen in het Waasland.

Vaststelling: het Waasland komt in deze statistiek zelfs niet voor. Hiervoor hebben we geen verklaring kunnen vinden.

vergelijking tussen 1896 en 1910.

Evolutie bedrijven en tewerkstelling

	aantal bedrijven		%
	1896	1910	
snijden en voorbereiden hout	3.340	1.942	0,58
klompen	6.266	5.121	0,82
timmerman/werk	15.369	16.054	1,04
karren	5.324	5.033	0,95
meubelen en inrichting	4.761	5.908	1,24

werken van hout 5.748 5.226 **0,91**

Bron: Recensement général des industries et des métiers (31 octobre 1896), tabel LXXX (blz.267) Federale Overheidsdienst Economie.

X-Y-as: opdeling in bedrijfsklassen, verschil evolutie 1896-1910

Thema: het aantal bedrijven is afnemend. Er is wel een evolutie naar meer grotere bedrijfjes dan de eenmanszaken in 1896.

	personeel		%
	1896	1910	
snijden en voorbereiden hout	8.906	10.621	1,19
klompen	12.120	12.306	1,02
timmerman/werk	31.857	36.417	1,14
karren	9.859	11.548	1,17
meubelen en inrichting	15.578	21.594	1,39
werken van hout	14.291	16.221	1,14

Bron: Recensement général des industries et des métiers (31 octobre 1896), tabel LXXX (blz.267) Federale Overheidsdienst Economie, Brussel.

X-Y-as: dezelfde statistiek als vorige, maar nu niet het aantal bedrijven, maar het aantal werknemers

Thema: hier bemerken we dat het aantal werknemers stijgt, maar niet in de orde van andere bedrijven.

Hieruit blijkt duidelijk de nationale tendens, waarin de invloed van het Waasland beperkt is. In de regio zullen we zien dat de tewerkstelling wel toeneemt in de beginjaren van de 20ste eeuw.

Het aantal bedrijven is ondertussen afgenomen, het aantal werknemers gestegen.

	paardenkracht		%
	1896	1910	
snijden en voorbereiden hout	4.380	12.444	2,84
klompen	0	7	
timmerman/werk	1.238	36.417	29,42
karren	155	1.924	12,41
meubelen en inrichting	980	4.204	4,29
werken van hout	1.020	4.691	4,60

Bron: la puissance mécanique en chevaux-vapeur, des différents groupes d'industries. Federale Overheidsdienst Economie

X-Y-as: weerom dezelfde beroepsklassen, we werken de zeer beperkte automatisatie in de klompennijverheid.

Thema: De klompenmakerij is louter handwerk. De mechanisatie komt maar heel traag op gang.

het economisch belang van de klompenmakerij

Situatie tot de grote bloei (2de helft 19de eeuw)

Thuysbaert verwijst in zijn studie al naar Faipoult in 1803 die voor Oost-Vlaanderen de lamentabele toestand weergeeft van armoede en behoeftigheid. We spreken van een landbouwmaatschappij die sterk afhankelijk is van seizoenarbeid en misoogsten. Een gebrek aan gekwalificeerd personeel is een andere vaststelling die Thuysbaert onderstreept (blz.258). De klompenmakerij wordt door Van den Bogaerde in 1825 in het Waasland maar in de rand genoemd aan kleinbedrijf (blz.284: 101.250 gulden, of 1,77% van de opbrengst van de

diverse nijverheidstakken), hoezeer hij toch spreekt van 70.000 tot 80.000 paar klompen waarvan 7/8ste al wordt uitgevoerd naar Nederland. Omgerekend is mankracht betekent dat meer dan 40 klompenmakers in de regio. We willen in deze studie aantonen dat, ondanks dit beperkt belang, het oostelijk deel van het Waasland op momenten erg groots uitpakte met zijn klompenmakerij. De (onnauwkeurige) industriële telling van 1764 liet al uitschijnen dat de klompenindustrie vooral in het Waasland actief was (zie Annalen Koninklijke Oudheidkundige Kring Waasland 2015, www.deklompdeklingeVZW onder geschiedenis, studie van de Wase klompenmakerij).

In de tweede helft van de 19de eeuw gaat zowel het vlas als de klompenmakerij boosten. We zullen de statistieken uit de annalen 2015 vergelijken met de vaststellingen in de diverse gemeentelijke archieven of die groei kan ondersteund worden in cijfers. Het moet zo wel zijn, want Vera Dua (*****) schrijft in haar doctoraatsstudie dat rond 1700 de omzoming nog houtkant is en een heel klein percentage was omringd met bomen. Eind 18de eeuw komt de grote aanplant omdat grondeigenaars de aanplant van hoogstambomen verplicht maken als eigendomsbegrenzers.

(*****) 1986 *Doctoraatsthesis Universiteit Gent, Landbouwwetenschappen*

Begin 19de eeuw gaat de bevolkingsexplosie samen met de bomenexplosie. Vooral de Canadese populier stijgt enorm (die bijna uitsluitend kan gebruikt worden in de lucifer- en klompenindustrie). Het principe van een boom om de 6 meter en rooien na 25 jaar is ideaal voor verkoop aan klompenmakers. Vera Dua spreekt van 1.900.000 bomen in het Waasland waarvan 55% procent voor de klompenindustrie (populier, wilg, olm en abeel). In 1880-1890 blijkt, ondanks de enorme aanplant, een tekort aan bomen in de klompenmakerij en stijging van de prijs van de bomen. Het kan geen toeval zijn dat precies in het oosten van het Waasland (de klompenmaker streek) het tekort aan bomen hevig is, ondanks de enorme aanplant. Zelfs de snelgroeïende populier is nog te lang bezig om de trend bij te houden. Dit bewijst dat de aangroei van bomen de klompenmakerij niet kon volgen in het Waasland en import nodig is om de bomenprijs onder controle te houden. Elders stelt dit fenomeen zich helemaal niet. De enige plaats waar we dit signaal ook konden weervinden in de regio Best-Sint-Oedenrode in Nederland, precies de plaats met de grootste concentratie in Nederland samen met Zeeuws-Vlaanderen, weerom een regio met veel klompenmakers ten aanzien van andere regio's.

Analyse van de economische gegevens van de Federale Overheidsdienst Economie

Als we de algemene gegevens van uitvoerwaarden over de periode 1831 tot 1913 bezien, is die toegenomen van 100.000.000Bfr naar 5.000.000.000Bfr (=x50) in alle sectoren. In de periode van 1920 tot de beurscrash van 1929 verhoogt de uitvoer van een goede 1.600.000.000Bfr naar 4.600.000.000Bfr (=x3).

Werken van hout, onderafdeling klompen 1925:

Er zijn maar weinig representatieve gegevens ter beschikking zoals Yves Segers (Interfacultair Centrum Agrarische Geschiedenis KU Leuven-studies, economische groei en levensstandaard) in zijn studie terecht opmerkt. We vonden gedetailleerde cijfers terug over de jaren 1925 en 1926. Wetende dat een paar blanke klompen kan geschat worden aan gemiddeld 800-900gram (afhankelijk van de houtsoort en de maat) zijn onderstaande hoeveelheden gerust om te zetten in paren klompen. Opmerking: in landen als Frankrijk, Wallonië, Zwitserland en Italië is dat gewicht niet representatief gezien men daar zwaardere houtsoorten gebruikt dan populier of wilg.

invoer				uitvoer			
1925	9.400kg	25.000Bfr	2,65Bfr/paar	1925	3.534.700	15.703.000Bfr	4,44Bfr/paar
invoer				uitvoer			
1926	15.900kg	62.000Bfr	3,9Bfr/paar	1926	4.305.000kg	21.382.000Bfr	4,96Bfr/paar
invoer				uitvoer			
1927	18.600kg	89.000Bfr	4,78Bfr/paar	1927	3.880.000kg	25.022.000Bfr	6,44Bfr/paar

Bron: Statistiek sectie 10, nr.2, nummer 670, Federale Overheidsdienst Economie, Buitenlandse Handel
X-Y-as: in- en uitvoerjaren, hoeveelheden in kilogram, totale waarde Belgische franken, prijs per paar
Thema: De uitvoer kunnen we duidelijk opsplitsen per land (zie hieronder) en die cijfers bevestigen de veronderstelling van Bernard Büld in Holzschuhe und Holzschuhmacherhandwerk (opgenomen in de annalen 2015 Koninklijke Oudheidkundige Kring Land van Waas).

INVOER	1925		
Frankrijk	8.700kg	22.000Bfr.	2,53Bfr/paar
andere landen	300kg	1.000Bfr.	3,33Bfr./paar
geschilderd uit Frankrijk	400kg	2.000Bfr.	5Bfr/paar
uitvoer	1925		
Duitsland	196.900kg	891.000Bfr.	4,53Bfr./paar
Nederland	3.308.900kg	14.674.000Bfr.	4,43Bfr/paar
andere landen	28.900kg	138.000Bfr.	4,78Bfr./paar

Bron: Statistiek sectie 10, nr.2, nummer 670, Federale Overheidsdienst Economie, Buitenlandse Handel
X-Y-as: in- & uitvoerlanden, hoeveelheden in kilogram, totale waarde Belgische franken, prijs per paar
Thema: de verhouding van invoer klompen in België is beperkt, de grote uitvoer van klompen van uit België, bewijst dat naast het lokale gebruik vooral het Waasland de producent is voor de grote uitvoer naar Duitsland en Nederland. Op te merken dat de invoer in Duitsland al beperkt is door contingentering. We hebben vragen bij de gemiddelde handelswaarde van een paar klompen. De afwijkingen onderling zijn nog niet verklaard.

INVOER	1926		
Duitsland	15.000kg	55.000Bfr.	3,67Bfr/paar
Nederland	500kg	1.000Bfr	8Bfr/paar
UITVOER	1926		

<i>Duitsland</i>	<i>301.000kg</i>	<i>1.437.000Bfr</i>	<i>4,77Bfr/paar</i>
<i>Nederland</i>	<i>3.974.400kg</i>	<i>19.847.000Bfr</i>	<i>4,99Bfr/paar</i>
<i>andere landen</i>	<i>18.100kg</i>	<i>39.000Bfr</i>	<i>2,15Bfr/paar</i>
<i>Frankrijk</i>	<i>11.500kg</i>	<i>59.000Bfr</i>	<i>5,13Bfr/paar</i>

Bron: Statistiek sectie 10, nr.2, nummer 670

X-Y-as: in- en uitvoerlanden, hoeveelheden in kilogram, totale waarde Belgische franken, prijs per paar

Thema: de opmerking van vorige statistiek is hier van toepassing.

We willen ook de statistiek sectie 10, nr.2 van 1926 meegeven voor klompen onder nr.670 (Federale Overheids Dienst Economie, Buitenlandse Handel):

Uitvoer 1926 , klompen van ongeacht welke houtsoort

Congo: 22.400kg, 85.000Bfr., 3,79Bfr/paar

Algerije: 69.800kg, 91.000Bfr., 1,3Bfr/paar

Oost-Congo: 159.500kg, 218.000Bfr, 1,37Bfr/paar

Spanje: 341.700kg, 926.000Bfr, 2,71Bfr/paar

Frankrijk: 1.814.800kg, 2.676.000Bfr., gemiddeld 1,47Bfr/paar

Groot-Brittannië: 51.300kg, 150.000Bfr, 2,92Bfr/paar

Griekenland: 61.500kg, 77.000Bfr, 1,25Bfr/paar

Hamburg: 18.800kg, 91.000Bfr, 4,84Bfr/paar

Nederland: 969.100kg, 1.301.000Bfr., gemiddeld 1,34Bfr/paar

Portugal: 81.300kg, 101.000Bfr, 1,24Bfr/paar

Andere landen: 76.800kg, 119.000Bfr., gemiddeld 1,55Bfr/paar

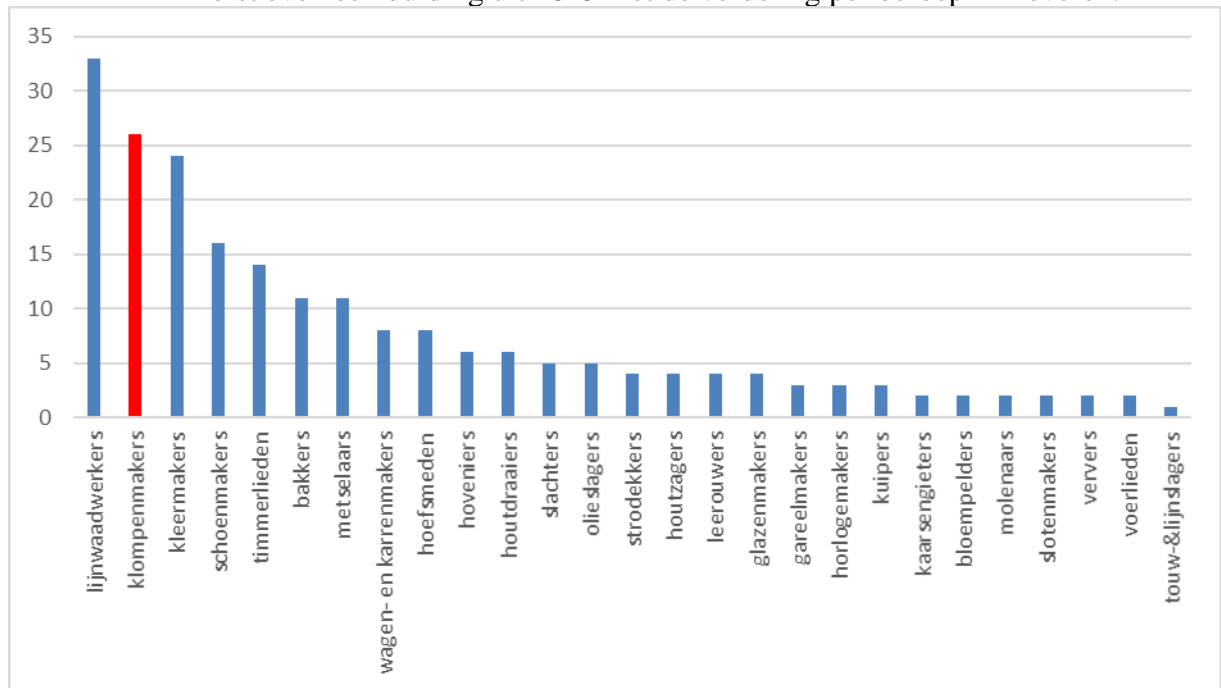
Deze opsomming bewijst dat, na de contingenteringen in Duitsland, de klompenmarkt op zoek was naar nieuw afzetgebied met specifieke soorten klompen, aangepast aan de regio van gebruik. Het werd, ondanks deelname aan alle grote internationale beurzen en wereldtentoonstellingen, een fiasco. Ook de klompenbeurzen die her en der werden ingericht konden de sector niet redden van de ondergang.

Conclusie: De cijfers uit 1896 geven ons een reëel beeld over de klompenmakerij. Hoezeer het aandeel in de totale economie te verwaarlozen is, blijkt duidelijk dat voor de gemeenten Kruibeke, Beveren, Sint-Gillis en deels ook nog Sint-Niklaas, de klompenmakerij van groot belang is geweest voor de lokale tewerkstelling. De bolle akkers zorgden voor veel bomen die in de klompenmakerij werden verwerkt. We mogen ook niet onderschatten hoe belangrijk klompen waren voor heel de bevolking in een tijd dat leder onbetaalbaar duur was en niet waterdicht. De inrichting van de polders sinds het begin van de 17de eeuw hebben er zeker toe bijgedragen dat goedkoop, waterdicht schoeisel de redding was voor zompige, mistige streken als het Waasland. In het poldergedeelte van Beveren komen beduidend minder klompenmakers voor, omdat daar vaste tewerkstelling gegarandeerd was en huisnijverheid niet aan de orde was (met uitzondering van de garnalen voor Kieldrecht).

De in- en uitvoercijfers bevestigen de cijfers van het Centraal Bureau voor de Statistiek in Nederland (die we hebben opgenomen in de annalen van de Koninklijke Oudheidkundige Kring van het Land van Waas 2015): er is gedurende lange tijd een grote uitvoer geweest van klompen naar Nederland, meer zelfs dan dat Nederland destijds zelf heeft uitgevoerd over heel de wereld. Pas vanaf het invoerrecht in 1936 hield de klompenmakerij over naar Nederland en worden zij wereldwijd de klompenmakers, vooral door hun commercieel inzicht en het versneld automatiseren van de sector.

Analyse van de lokale bevolkingsregisters.

Eerst even een duiding uit 1825 met de verdeling per beroep in Beveren:

Bron: 1825 Van den Bogaerde, Beveren opsomming aantal per beroep.

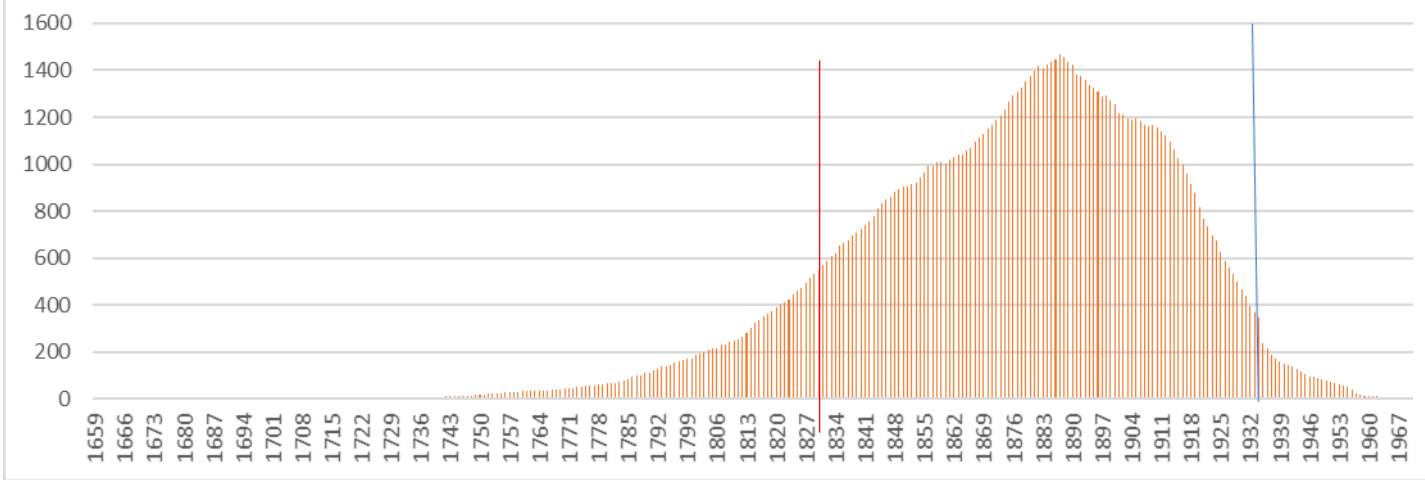
X-Y-as: aantal, opsomming van de beroepsbezigheden in 1825

Thema: Blijkbaar waren er toen toch al veel klompenmakers actief in Beveren. Op dat moment is het aandeel van de klompenmakers in andere Wase gemeenten nog beperkt.

Spreiding klompenmakers in de tijd:

Uit de vele brongegevens uit de bevolkingsregisters kunnen we opmaken dat voor elke deelgemeente de topjaren niet alleen in verschillende perioden voorkomen, maar voor sommigen een kortere periode bestaat met een hevige boost aan klompenmakers. We vermelden hier het aantal personen dat opgegeven is als klompenmaker en waarvan we de geboortedatum kennen. Dit is niet de weergave van het aantal klompenmakers dat we in de tienjaarlijkse tellingen voor kregen. In de regel starten zij 14 jaar later in de beroepstellingen.

aantal klompenmakers in het Waasland (op 2952 klompenmakers)

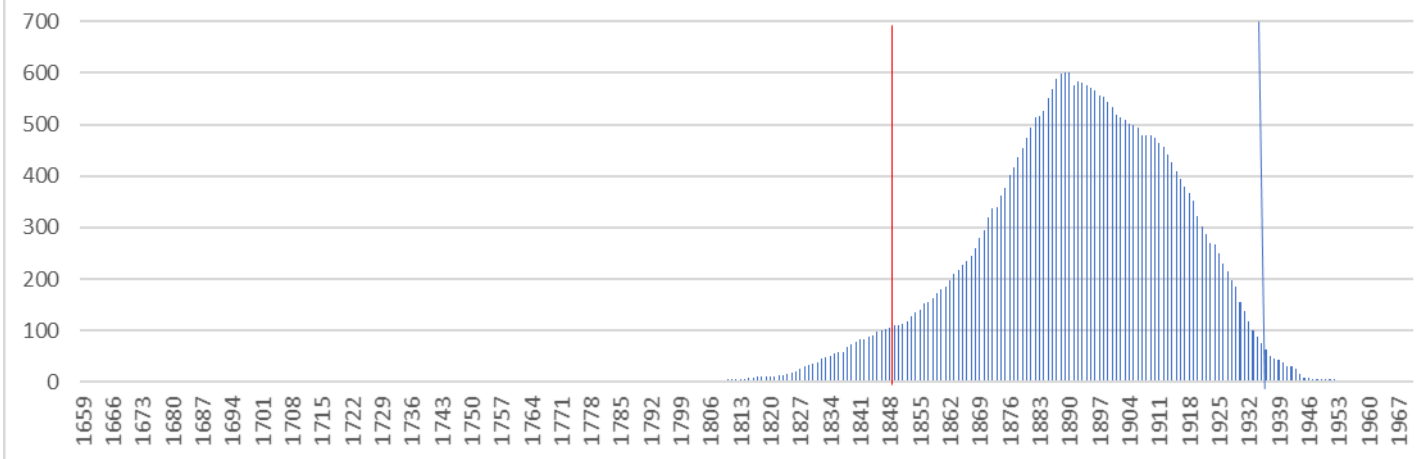
Bron: 10-jaarlijkse tellingen volksregisters, opgezocht in Beveren, Sint-Gillis-Waas en aangevuld met alle klompenmakers die in alle bronnen voorkwamen en op de site van het Rijksarchief

X-Y-as: aantal klompenmakers, tijdslijn van voorkomen voor 2.952 Wase klompenmakers

Thema: de statistieken opgeteld van alle bezochte gemeenten in het Waasland en alle gegevens die konden worden verzameld over klompenmakers, waarbij dubbele namen werden geweerd.

We merken de gestage groei van klompenmakers tot 1890. De rode lijn geeft op wanneer de grote groei wordt ingezet, de blauwe lijn wanneer het aantal klompenmakers voornamelijk afneemt.

Beveren aantal klompenmakers (op 901 klompenmakers)

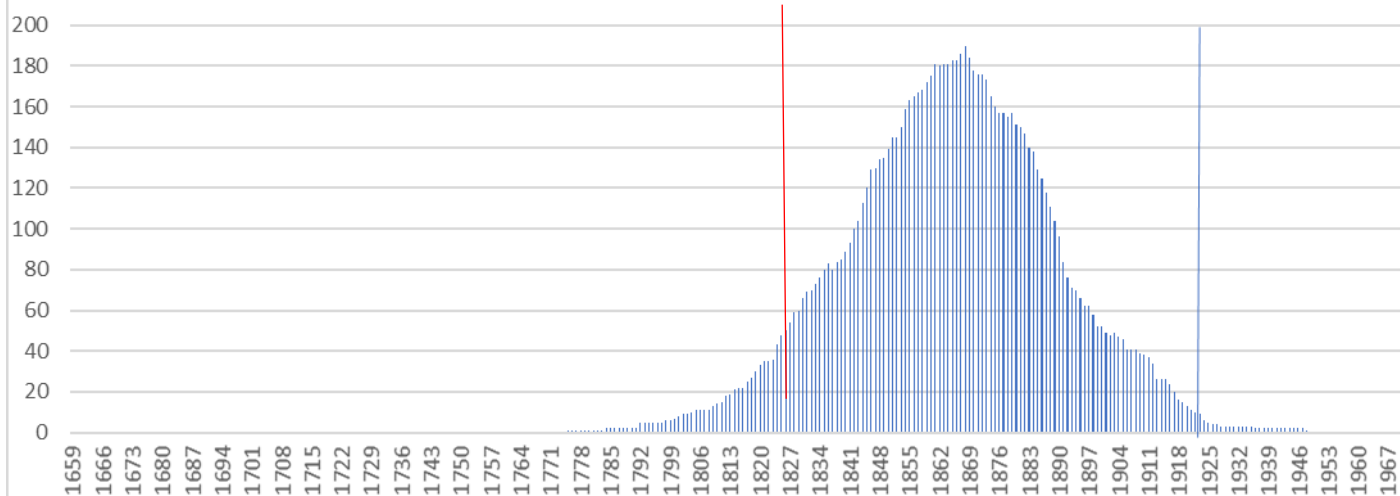

Bron: 10-jaarlijkse tellingen volksregisters, opgezocht in Beveren en aangevuld met alle klompenmakers die in alle bronnen voorkwamen en op de site van het Rijksarchief

X-Y-as: aantal klompenmakers, tijdslijn van voorkomen voor de 901 teruggevonden klompenmakers in Beveren

Thema: de statistieken opgeteld van Beveren-dorp en alle gegevens die konden worden verzameld over klompenmakers, waarbij dubbele namen werden geweerd. Ook hier valt het hoogtepunt in 1890.

Haasdonk aantal klompenmakers (op 260 klompenmakers)

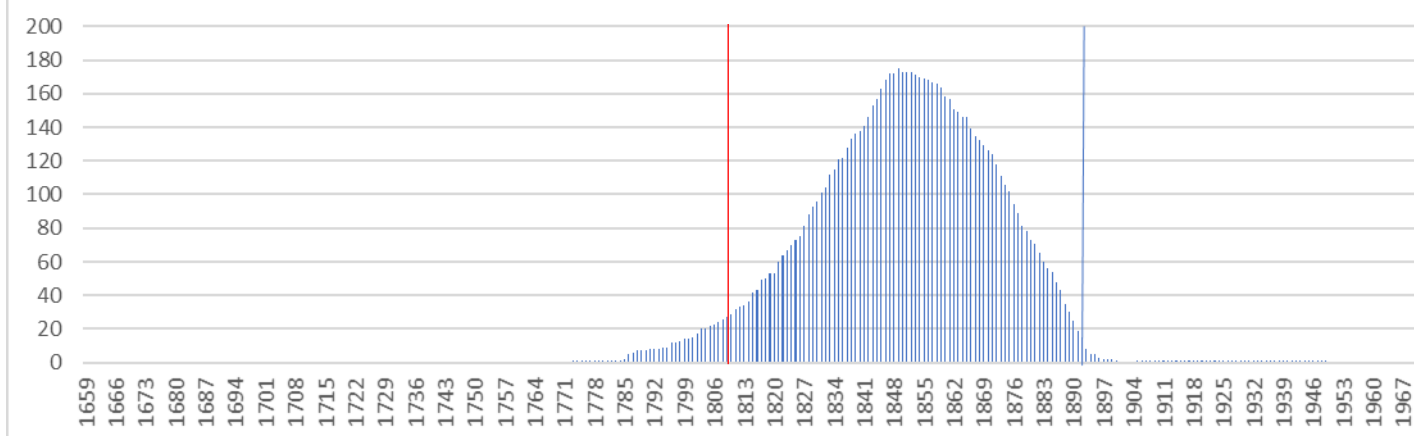

Bron: 10-jaarlijkse tellingen volksregisters, opgezocht in Haasdonk en aangevuld met alle klompenmakers die in alle bronnen voorkwamen en op de site van het Rijksarchief

X-Y-as: aantal klompenmakers, tijdslijn van voorkomen voor de 260 teruggevonden klompenmakers in Haasdonk

Thema: de statistieken opgeteld van alle bezochte gemeenten in het Waasland en alle gegevens die konden worden verzameld over klompenmakers, waarbij dubbele namen werden geweerd. Het hoogtepunt valt hier al in 1869.

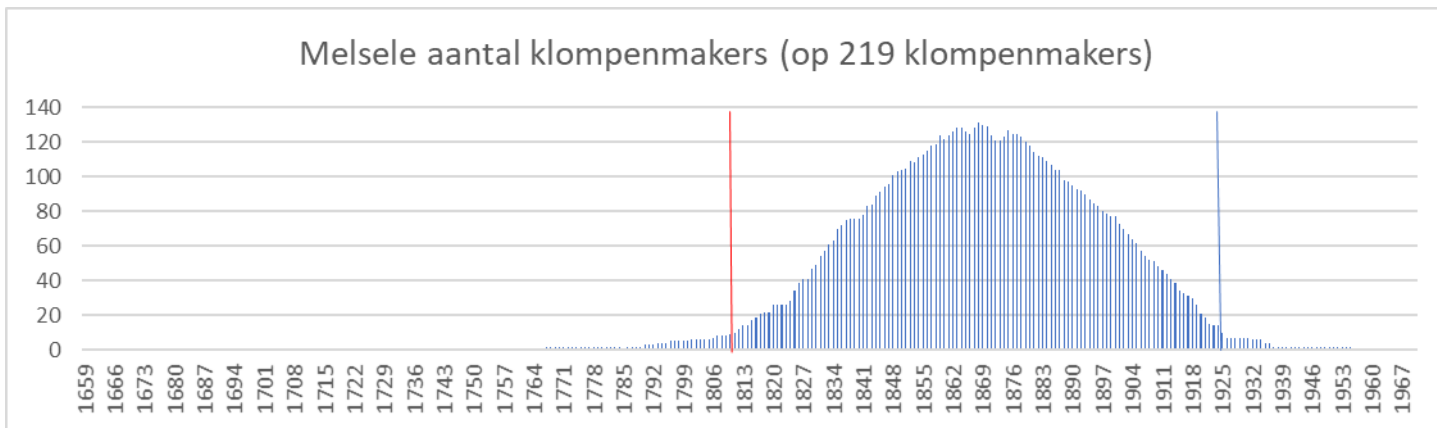
Vrasene aantal klompenmakers (op 201 klompenmakers)

Bron: 10-jaarlijkse tellingen volksregisters, opgezocht in Vrasene en aangevuld met alle klompenmakers die in alle bronnen voorkwamen en op de site van het Rijksarchief

X-Y-as: aantal klompenmakers, tijdslijn van voorkomen voor de 201 teruggevonden klompenmakers in Vrasene

Thema: de statistieken opgeteld van Vrasene en alle gegevens die konden worden verzameld over klompenmakers, waarbij dubbele namen werden geweerd. Een eigenaardige vaststelling is de snelle afname van het aantal klompenmakers sinds 1848.

Bron: 10-jaarlijkse tellingen volksregisters, opgezocht in Melsele en aangevuld met alle klompenmakers die in alle bronnen voorkwamen en op de site van het Rijksarchief

X-Y-as: aantal klompenmakers, tijdslijn van voorkomen voor 219 klompenmakers in Melsele

Thema: de statistieken opgeteld van Melsele en alle gegevens die konden worden verzameld over klompenmakers, waarbij dubbele namen werden geweerd. De daling wordt al in 1876 ingezet.

Ten aanzien van de statistische gegevens die we in de Koninklijke Bibliotheek terugvonden en elders (zie *Annalen KOKW Wase klompenmakerij*, 2015) zijn deze gegevens toch licht afwijkend en verduidelijken per deelgemeente de onverwachte verschillen. Ten opzichte van andere dorpen in het Waasland is het duidelijk dat de klompenmakerij sneller verdwijnt in groot Beveren omdat velen tewerkstelling vinden in de ontwikkeling van de linker Schelde-oever. Een evolutie die zich meer westelijker later voordoet (omdat de afstand in die tijd een hinderpaal vormt).

Ook Kruibeke en Temse met hun deelgemeenten kennen een groot aantal klompenmakers. Hier werden de 10-jaarlijkse tellingen echter niet uitgevoerd. Als we de gekende cijfers bekijken van andere gemeenten, dan merken we dat gemeenten ten westen van de N403 (Sint-Niklaas-Hulst) minder klompenmakers genereren door de aanwezigheid van de vlascultuur. Toch is hun aantal nog aanzienlijk (Belsele, Stekene, Sinaai, Waasmunster, ...).

Voor het Waasland noteren we de top van 1830 tot 1932, voor Beveren valt de top 1848 tot 1935, de top in Haasdonk valt tussen 1827 en 1921, voor Vrasene valt de top van 1794 tot 1893, de top voor Melsele ligt van 1811 tot 1925.

Waar we, in de statistieken van de annalen 2015 van de Koninklijke Oudheidkundige Kring de overlijdensdatum kenden hebben we het aantal gepresteerde jaren klompenmaker aangepast, voor de anderen hebben we het gemiddelde van 44 jaren klompen maken aangehouden.

In deze studie hebben we gewoon het aantal klompenmakers genomen dat in elk jaar is geboren en gaan er van uit dat ze op hun 14 jaar gestart zijn. Het grootste probleem is dat klompenmakers hun ambacht vaak combineerden met andere beroepen (voornamelijk winkelier, caféhouder, ...). Soms vinden we klompenmakers terug in een tienjarige telling die zich 10 jaar erkennen als bijvoorbeeld tapper om weer tien jaar later terug geregistreerd te worden als klompenmaker.

Waar we een bepaalde naam terugvinden in een gemeente, maar de bron geen geboortegegevens of partner opgeven, is het moeilijk te bepalen of die gecombineerd kan worden met een andere klompenmaker. In deze studie zijn die onvolkomenheden opgelost omdat elke klompenmaker maar wordt meegerekend als we zijn geboortedatum kennen. Vaak hebben grootouders of nonkels dezelfde voornaam, zodat je niet kan uitmaken of het om twee afzonderlijke personen gaat of een herhaling.

Leeftijd:

Uit alle klompenmaker gegevens hebben we alleen geselecteerd wie gekend is met geboortedatum. Zowel de gegevens uit het Rijksarchief (sortering op klompenmaker) als uit de 10-jaarlijkse tellingen zijn meegenomen.

Groot-Beveren.

Van 164 klompenmakers in Beveren vonden zowel het geboortjaar als het overlijdensjaar. De geboren in de tweede helft van de 18de eeuw werden gemiddeld 64 jaar oud (27 personen), eerste helft 19de eeuw gemiddeld 56 jaar oud (108 personen), 2de helft 19de eeuw gemiddeld 47 jaar (29 personen).

Van 3718 klompenmakers genoteerd in Beveren (sommigen komen meerdere keren voor in verschillende bronnen) konden we de leeftijd tussen vrouw en man vaststellen: gemiddeld waren de vrouwen twee jaar jonger dan hun echtgenoten. In de 2de helft van de 18de eeuw bedroeg dat leeftijdsverschil gemiddeld 2,5 jaar (215 personen), in de 1ste helft van de 19de eeuw was het leeftijdsverschil slechts gemiddeld 2,5 jaar (740 personen), in de 2de helft van de 19de eeuw is het leeftijdsverschil met de vrouwen gemiddeld 2 jaar jonger (2189 personen). We doen dezelfde oefening per deelgemeente.

Beveren.

Op 1143 klompenmakers komen we tot een leeftijdsverschil met de vrouw van 2 3/4 jaar. In de 1ste helft van de 19de eeuw (laatste helft 18de eeuw is niet representatief genoeg om gemiddelden te genereren): een leeftijdsverschil van 3,5 jaar (op 341 personen). Voor de 2de helft van de 19de eeuw is het leeftijdsverschil bijna 2 1/2 jaar (op 724 klompenmakers). In de eerste helft van de 20ste eeuw is het leeftijdsverschil 2 jaar (op 48 personen).

Vrasene.

Op 606 klompenmakers is het leeftijdsverschil gemiddeld iets meer dan 2 jaar. In de 2de helft van de 18de eeuw is het leeftijdsverschil met de vrouwen 2 1/2 jaar. In de eerste helft van de 19de eeuw is het verschil 2 jaar 4 maanden (op 153 personen). In de tweede helft van de 19de eeuw is het verschil 2 jaar (op 401 personen).

Verrebroek.

Op 104 klompenmakers is het leeftijdsverschil gemiddeld 1 jaar en 8 maanden.

Melsele.

Op 140 klompenmakers komen we tot een leeftijdsverschil met de vrouwen van bijna 4 jaar. In de 2de helft van de 18de eeuw is het leeftijdsverschil met de vrouwen 1 1/4 jaar (op 12 personen). In de 1ste helft van de 19de eeuw is het verschil 5 jaar (op 75 personen) en in de 2de helft van de 19de eeuw is het leeftijdsverschil bijna 3 jaar (op 52 personen).

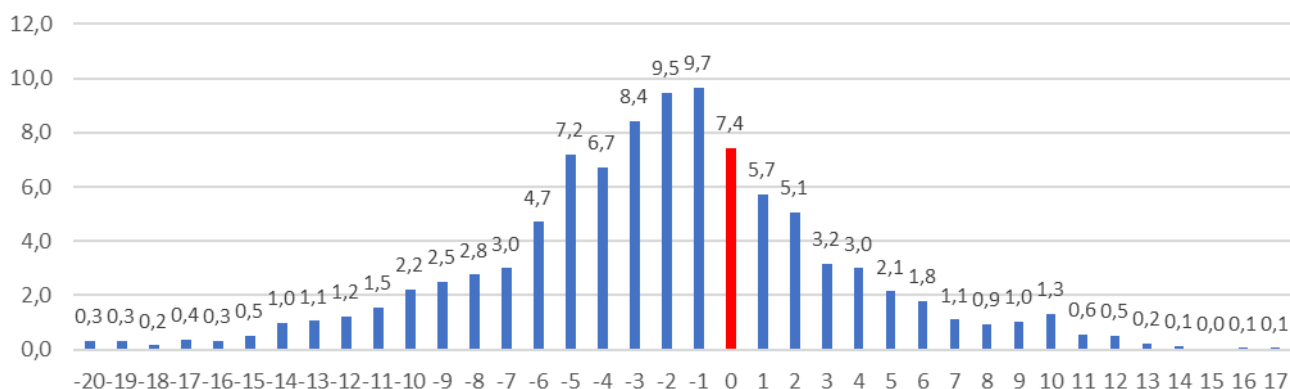
Haasdonk.

Op 486 klompenmakers komen we tot een leeftijdsverschil met de vrouwen van iets minder dan 2 jaar. In de 2de helft van de 18de eeuw is het leeftijdsverschil 4 jaar en acht maanden (44 personen). Voor de 1ste helft van de 19de eeuw wordt het leeftijdsverschil slechts een kwart jaar (137 personen), in de 2de helft van de 19de eeuw is het leeftijdsverschil 2,5 jaar (op 306 personen).

België.

Van 4.528 klompenmakers in België vonden we zowel het geboortjaar als het overlijdensjaar. Het gemiddelde leeftijdsverschil (vrouwen jonger dan mannen) is 2 1/4 jaar.

% verschil leeftijd tussen man en vrouw nationaal op 4.710 klompenmakers ("-"=vrouw jonger)

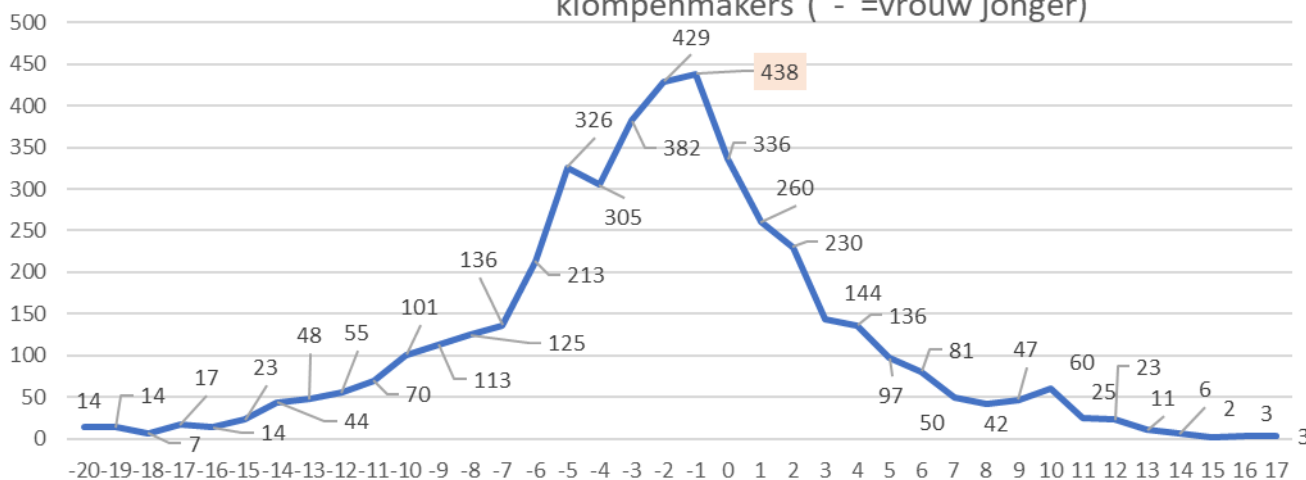
Bron: bronnenonderzoek gemeentelijke 10-jaarlijkse tellingen en raadpleging internet (voornamelijk Rijksarchief) (**)

X-Y-as: procentuele afwijking leeftijdsverschil met de echtgenote, afwijking in + (man jonger) en in - (vrouw jonger)

Thema: het is duidelijk en te verwachten, de gemiddelde leeftijd van de vrouw is iets jonger dan hun eega.

(**) Via internet en lokale opzoekingen konden we in totaal meer dan 18.956 records Belgische en 23.730 Nederlandse records in tabel gieten met naam, voornaam, geboorteplaats & -datum, echtgenote en voornaam, woonplaats, overlijdensplaats & -datum van elk der partners samen met andere wetenswaardigheden. Voor België zijn 295.521 cellen ingevuld, voor Nederland staan voor verder onderzoek niet minder dan 385.544 cellen ter beschikking. Dat er meer Nederlandse records zijn dan Belgische heeft niets te maken dat er meer Nederlandse klompenmakers zijn, maar wel dat de archieven in Nederland veel gemakkelijker en toegankelijker in kaart gebracht zijn via overzichtelijke websites als "Zeeuwen gezocht", WieWasWie, e.a.

aantal personen verschillend van leeftijd nationaal op 4.710 klompenmakers ("-"=vrouw jonger)

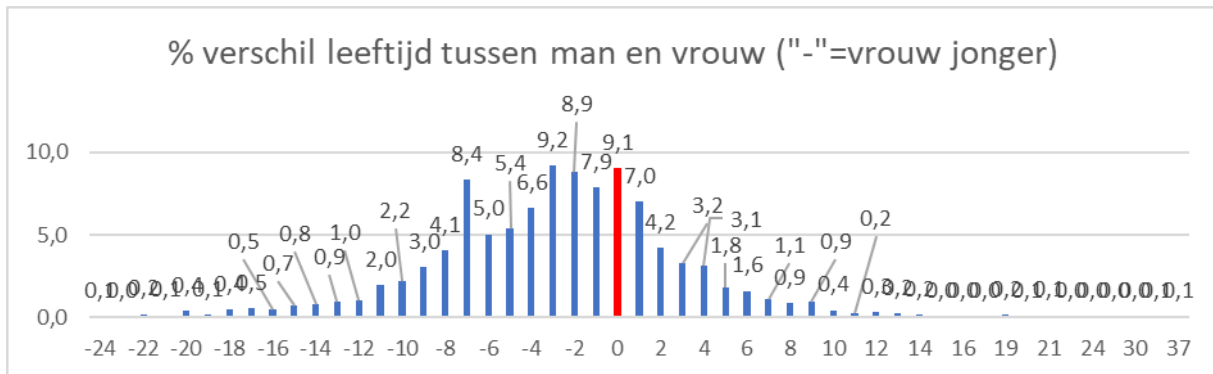
Bron: bronnenonderzoek gemeentelijke 10-jaarlijkse tellingen en raadpleging internet (voornamelijk Rijksarchief)

X-Y-as: aantal klompenmakers waar geboortedatum is teruggevonden, aantal per jaar met verschil in leeftijd (in min is de vrouw jonger)

Thema: uiteraard is ook hier de vrouw iets jonger dan de man

Nederland.

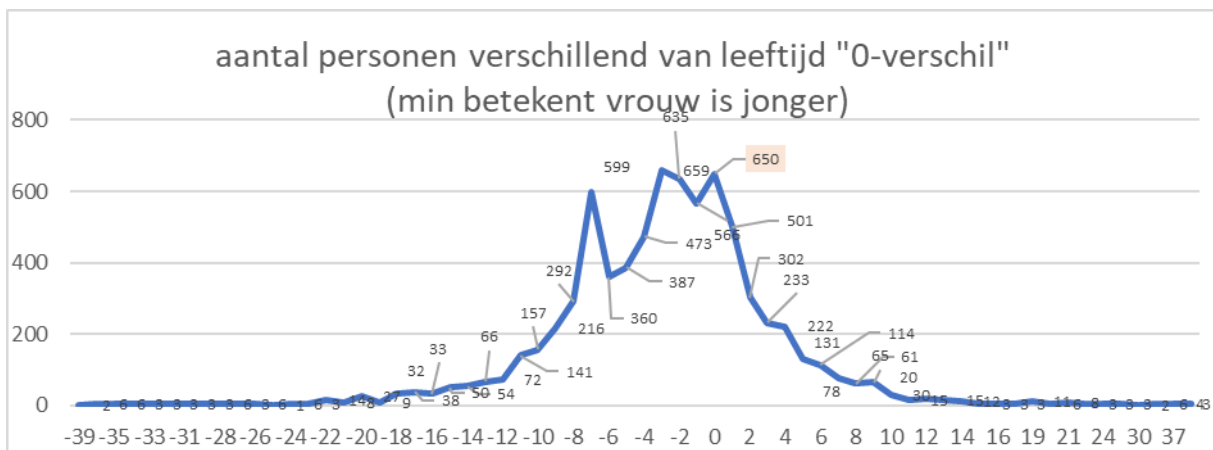
Van 7.170(*) klompenmakers in Nederland vonden we zowel het geboortjaar als het overlijdensjaar. Het gemiddelde leeftijdsverschil (vrouwen jonger dan mannen) is 2 jaren zeven maanden.

Bron: opzoeken in Zeeuwen gezocht en de nationale statistieken in Nederland (onder andere WieWasWie) en eigen opzoeken

X-Y-as: procentueel aandeel, afwijking van de gelijke leeftijd, in min betekent dat de vrouw jonger is

Thema: Ook in Nederland is het duidelijk dat de vrouwen gemiddeld jonger zijn dan de mannen. Gemiddeld is het leeftijdsverschil dat vrouwen jonger zijn groter in Nederland.

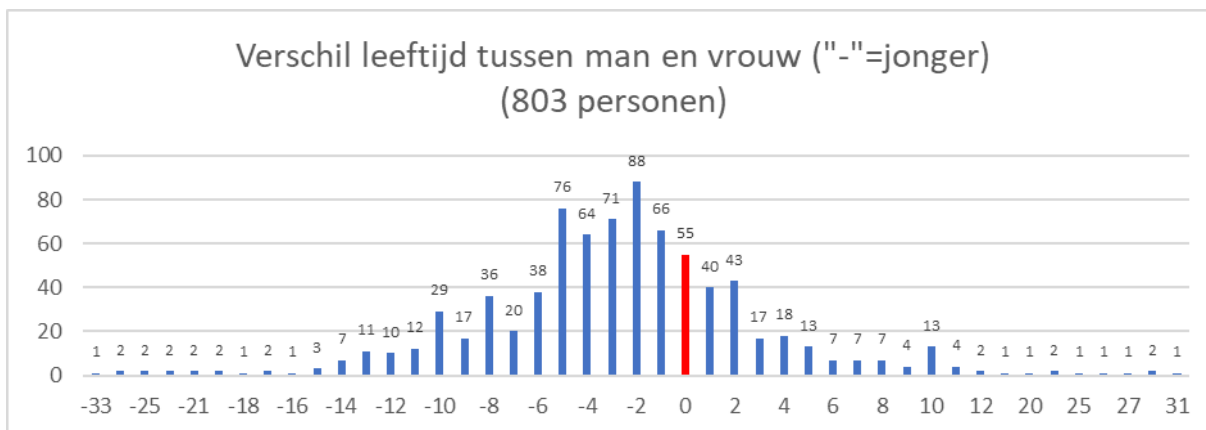
Bron: opzoeken in Zeeuwen gezocht en de nationale statistieken in Nederland (onder andere WieWasWie) en eigen opzoeken

X-Y-as: aantal klompenmakers, afwijking van de gelijke leeftijd, in min betekent dat de vrouw jonger is

Thema: Ook in Nederland is het duidelijk dat de vrouwen gemiddeld jonger zijn dan de mannen. Ook procentueel is de afwijking van leeftijd frappant.

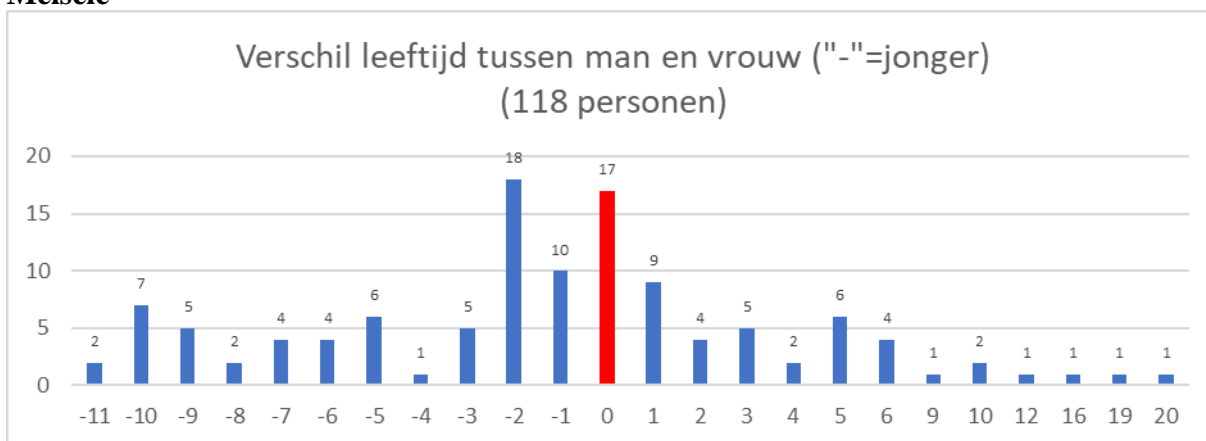
Deze statistiek is gebaseerd op dezelfde analyse op 7.170 klompenmakers. Het is niet zo dat Nederland meer klompenmakers heeft, maar er zijn veel meer gegevens via sites als "Zeeuwen gezocht" en de Nederlandse statistiekdiensten te raadplegen en gemakkelijk toegankelijk.

Beveren

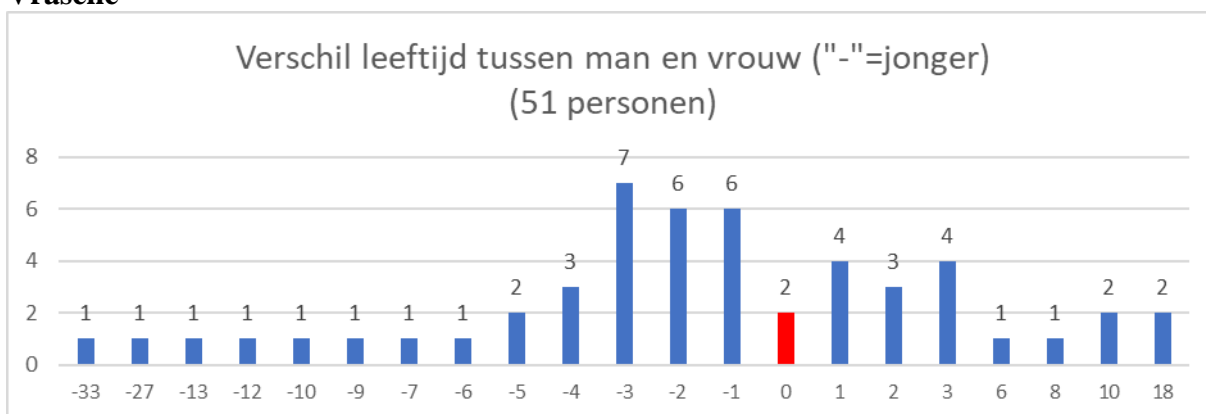
Bron: bronnenonderzoek gemeentelijke 10-jaarlijkse tellingen Beveren en raadpleging internet (voornamelijk Rijksarchief)
X-Y-as: het aantal klompenmakers leeftijdsverschil met de echtgenote, afwijking in + (man jonger) en in - (vrouw jonger)
Thema: het is duidelijk en te verwachten, de gemiddelde leeftijd van de vrouw is iets jonger dan hun eega.

Melsele

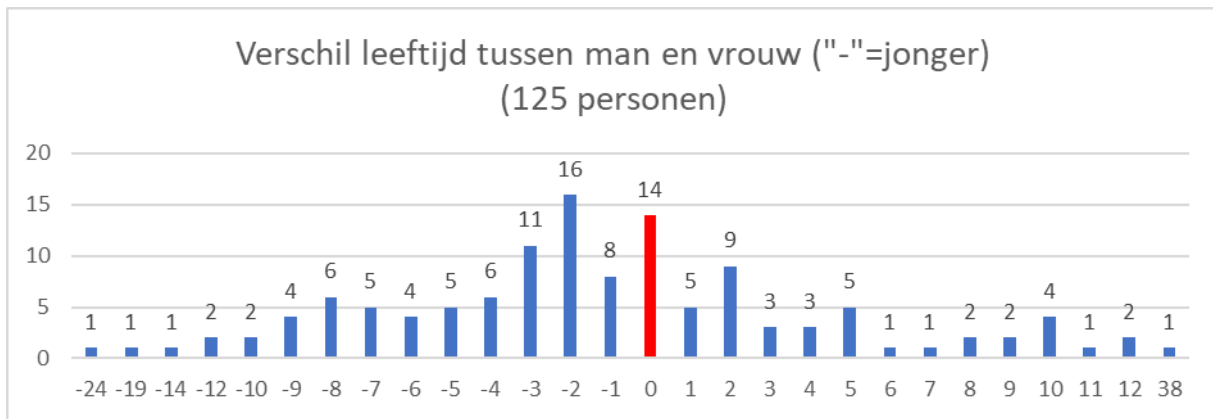
Bron: bronnenonderzoek gemeentelijke 10-jaarlijkse tellingen Melsele en raadpleging internet (voornamelijk Rijksarchief)
X-Y-as: het aantal klompenmakers leeftijdsverschil met de echtgenote, afwijking in + (man jonger) en in - (vrouw jonger)
Thema: het is duidelijk en te verwachten, de gemiddelde leeftijd van de vrouw is iets jonger dan hun eega.

Vrasene

Bron: bronnenonderzoek gemeentelijke 10-jaarlijkse tellingen Vrasene en raadpleging internet (voornamelijk Rijksarchief)
X-Y-as: het aantal klompenmakers leeftijdsverschil met de echtgenote, afwijking in + (man jonger) en in - (vrouw jonger)
Thema: het is duidelijk en te verwachten, de gemiddelde leeftijd van de vrouw is iets jonger dan hun eega.

Haasdonk

*Bron: bronnenonderzoek gemeentelijke 10-jaarlijkse tellingen Haasdonk en raadpleging internet (voornamelijk Rijksarchief)
X-Y-as: het aantal klompenmakers leeftijdsverschil met de echtgenote, afwijking in + (man jonger) en in - (vrouw jonger)
Thema: het is duidelijk en te verwachten, de gemiddelde leeftijd van de vrouw is iets jonger dan hun eega.*

Verrebroek

Er zijn te weinig gegevens om de statistiek betrouwbaar te maken.

Verschillen die gegevens in de tijdslijn?

Per deelgemeente even kijken of de verschillende perioden veel verschillen opwekken.

Beveren

Het gemiddeld leeftijdsverschil vóór 1750: de vrouw is gemiddeld 6,17 jaar ouder (6 personen)

Het gemiddeld leeftijdsverschil van 1751-1800: de vrouw is gemiddeld 1,3 jaar jonger (35 personen)

Het gemiddeld leeftijdsverschil van 1801-1850: de vrouw is gemiddeld 1,4 jaar jonger (196 personen)

Het gemiddeld leeftijdsverschil van 1851-1900: de vrouw is gemiddeld 3,2 jaar jonger (506 personen)

Melsele

Het gemiddeld leeftijdsverschil van 1751-1800: de vrouw is gemiddeld 1,53 jaar jonger (17 personen)

Het gemiddeld leeftijdsverschil van 1801-1850: de vrouw is gemiddeld 2,5 jaar jonger (52 personen)

Het gemiddeld leeftijdsverschil van 1851-1900: de vrouw is gemiddeld 1 jaar jonger (47 personen)

Vrasene

Het gemiddeld leeftijdsverschil vóór 1750: de vrouw is gemiddeld 2,5 jaar ouder (2 personen)

Het gemiddeld leeftijdsverschil van 1751-1800: de vrouw is gemiddeld 3 jaar jonger (11 personen)

Het gemiddeld leeftijdsverschil van 1801-1850: de vrouw is gemiddeld 9 maanden jonger (21 personen)

Het gemiddeld leeftijdsverschil van 1851-1900: de vrouw is gemiddeld 2,5 jaar jonger (17 personen)

Haasdonk

Het gemiddeld leeftijdsverschil vóór 1800: de vrouw is gemiddeld 1,4 jaar ouder (21 personen)

Het gemiddeld leeftijdsverschil van 1801-1850: de vrouw is gemiddeld 0,5 jaar jonger (56 personen)

Het gemiddeld leeftijdsverschil van 1851-1900: de vrouw is gemiddeld 1,9 jaar jonger (48 personen)

Andere deelgemeenten

Het aantal gegevens is te beperkt om verdere conclusies te maken.

Honkvastheid:

Beveren.

We registreerden 2.049 klompenmakers in Beveren, hiervan vonden we er 1.536 (75%) met een geboorteplaats. Daarvan zijn er 938 (61%) geboren in Beveren zelf, nog eens 345 uit het Waasland (22,5%), de rest uit andere provincies en 9 uit Zeeuws-Vlaanderen.

Voor 1.275 van hen vonden we ook de geboorteplaats van de echtgenote terug. Niet minder dan 494 daarvan hebben man en vrouw Beveren als geboortedorp (52,5%). Nog eens 123 (bijna 10%) komen uit Groot-Beveren, nog eens 71 uit het Waasland (5,5%). 8 komen van Zeeland als geboorteplaats.

Vrasene.

We vonden voor Vrasene in totaal 298 klompenmakers terug in de diverse bronnen. Van 163 vonden we de geboorteplaats terug (bijna 55%). 58 ervan waren in Vrasene geboren (19,5%), 19 (6%) uit Beveren en nog 15 (5%) uit de rest van Groot-Beveren. 60 (20%) klompenmakers zijn geboren in de rest van het Waasland. 6 komen van over de grens met Nederland.

Slechts voor 49 (16,5%) vonden we de partner terug met geboorteplaats. 16 daarvan (32,5%) zijn in Vrasene zelf geboren, 12 (24,5%) in Beveren, 3 in de rest van Beveren (6,1%), 15 (30,5%) uit de rest van het Waasland, 2 van over de grens met Nederland.

Melsele.

We vonden 446 klompenmakers terug in Melsele waarvan er 259 zijn opgegeven met geboorteplaats. 53 zijn geboren in Melsele (20,5%), 52 uit Beveren (20%), 26 uit Vrasene (10%), 13(4,5%) uit Haasdonk geboren, uit Sint-Gillis-Waas 31 (10,5%) en uit de rest van het Waasland 58(19,5%). En 5 Zeeuws-Vlamingen.

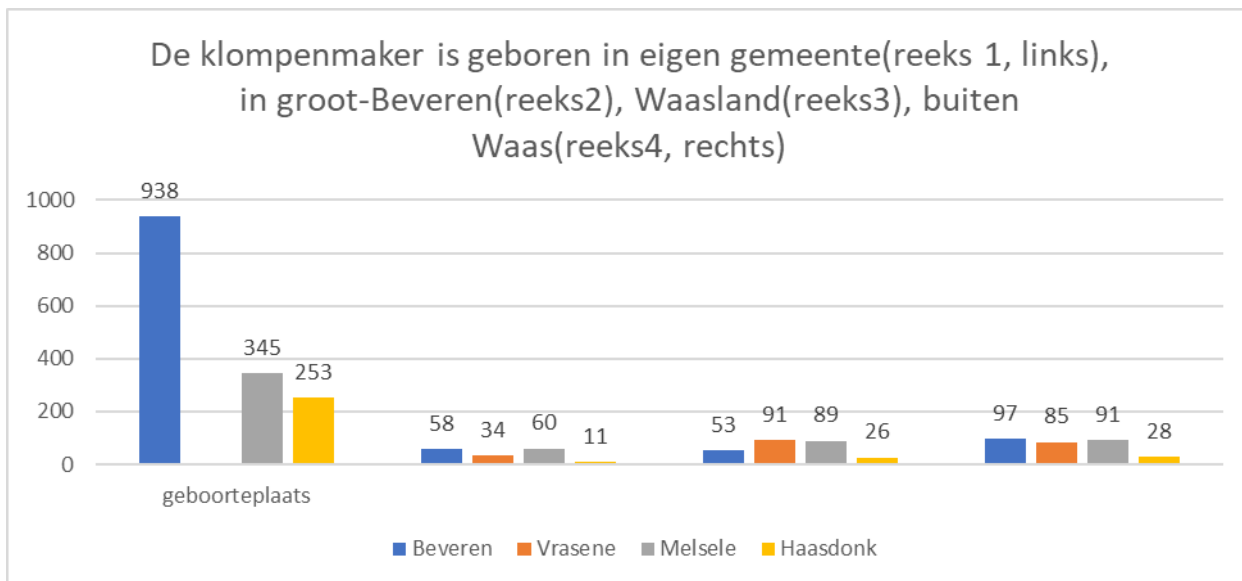
We vonden 110 echtgenotes terug van klompenmakers waarvan de geboorteplaats gekend is. Slechts 9 (8%) ervan zijn in eigen dorp geboren. 26 (23,5%) zijn geboren in Beveren. 12 (11%) komen uit geboorteplaats Haasdonk. 4 (3,6%) uit Kallo, 9 (8%) geboren in Melsele en 9 (8%) ook in Vrasene. Nog 38 (34,5%) zijn geboren in het Waasland. Zeeuws-Vlaanderen leveren nog eens 3 geboorteplaatsen.

Haasdonk.

We vonden 599 klompenmakers terug, waarvan 301 ook hun geboorteplaats aangeven. Haasdonk is de geboorteplaats voor 97 (32%) klompenmakers, 51(17%) geboren in Beveren, slechts 27 (9%) zijn geboortig in Vrasene, 7 (2,5%) uit Mesele, 91 zijn geboortig in andere Wase gemeenten (30%).

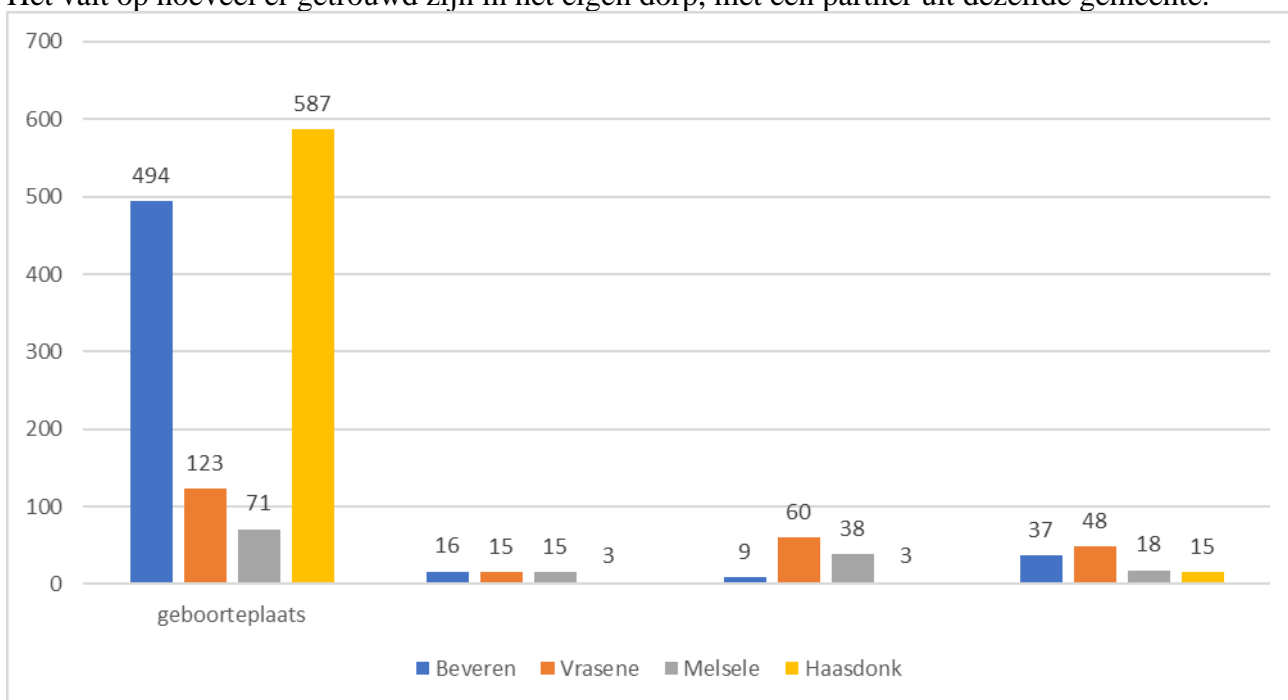
118 vrouwen konden we aan een klompenmaker koppelen. 37 (31,5%) ervan zijn geboortig van Haasdonk zelf. 35 (bijna 30%) werd geboren in Beveren, 4 (3,8%) voor Melsele en 9 (8%) uit Vrasene. 18 vervoegen om het Waasland compleet te maken. Haasdonk telt het meeste vrouwen met vreemde herkomst: 15 (bijna 13%) buiten het Waasland.

In grafiek weergegeven zien we links hoeveel maal iemand honkvast in zijn eigen dorp is gebleven.

Bron: 10-jaarlijkse tellingen gemeentearchief en gegevens uit de internetdatabases Rijksarchief
X-Y-as: aantal klompenmakers, Y-as in vier delen (per deelgemeente en per regio) = aantal geboren in eigen gemeente en de partner komt uit dezelfde deelgemeente, er naast in andere deelgemeenten geboren zijn, geboren in het Waasland en er tenslotte buiten het Waasland.
Thema: we zien hoe de meeste partners geboren zijn in de onmiddellijke omgeving van de klompenmaker.

Hieronder dezelfde statistiek, maar nu waar man en vrouw uit hetzelfde dorp afkomstig zijn.
 Het valt op hoeveel er getrouwd zijn in het eigen dorp, met een partner uit dezelfde gemeente.

Bron: Rijksarchiefinfo en 10-jaarlijkse tellingen
X-Y-as: aantal klompenmakers met echtgenote, Y-as: aantal afkomstig uit dezelfde of andere deelgemeente, met dezelfde indeling als de grafiek hiervoor
Thema: heel opvallend dat veel partners van Haasdonk getrouwd zijn met iemand uit Beveren.

We kunnen concluderen dat de klompenmakers zeer honkvast zijn. Het aantal dat verder dan het Waasland gaat is verwaarloosbaar.

Conclusie: hoewel we daar geen onderzoek naar deden is het opvallend dat het aantal kinderen in het gezin niet afwijkt van andere beroepen. De kindersterfte lijkt ook niet sterk af te wijken van het totaal. Opvallend is wel het groot aantal inwonende niet-gezinsleden. Hier gaat het vaak om broers, schoonbroers of kozijns of gewone inwonende klompenmakers. Even opvallend (maar ook niet verder onderzocht) is dat uit gezinnen waar de vader klompenmaker is, quasi geen zonen klompenmaker worden. Dit spreekt tegen dat de klompenmakerij gegroeid is uit de landbouw. Er is zeker een verband tussen de nood aan klompen in de landbouw, maar het beroep van klompenmaker moet geplaatst worden binnen de huisarbeid en weg van de landbouw.

Afstand van elkaar:

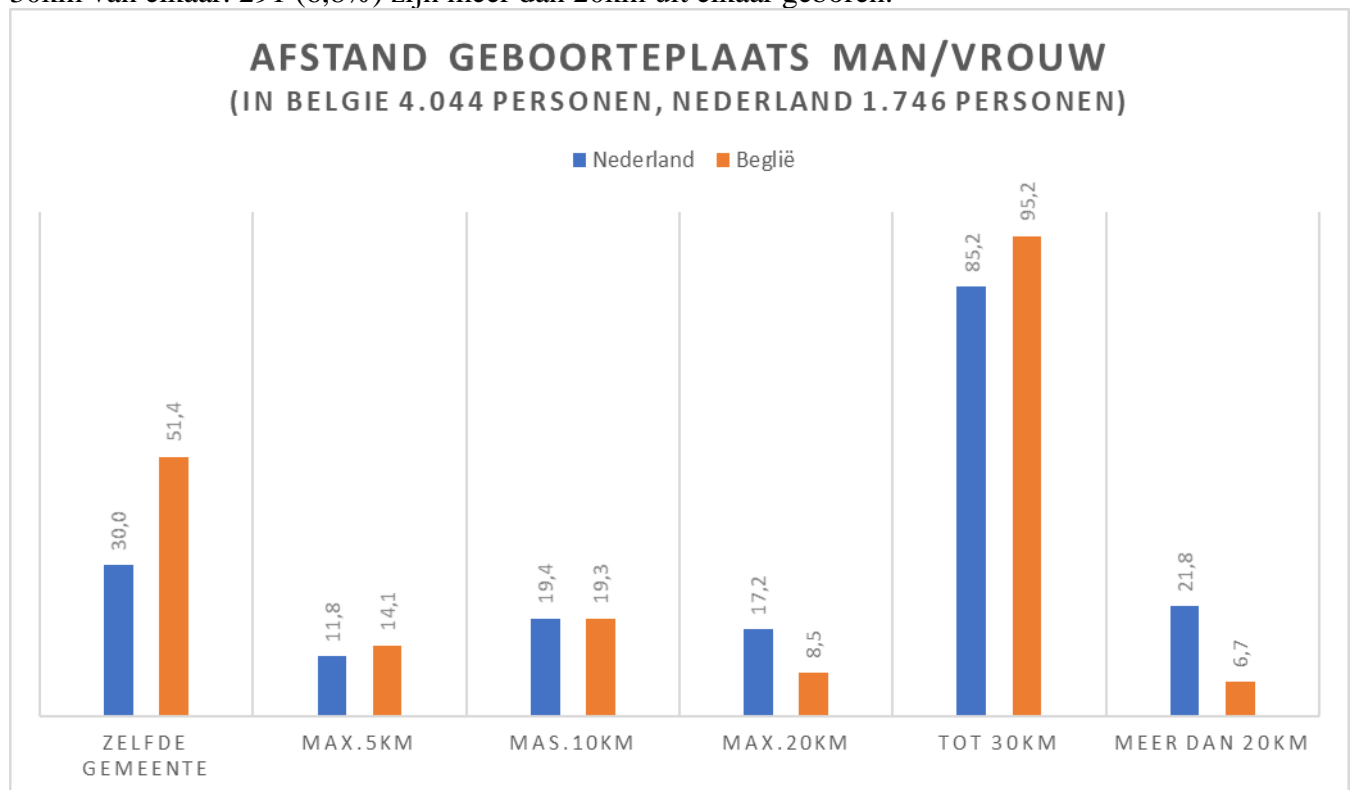
Afstand geboorteplaats man-vrouw:

Nederland

We onderzochten dit in Nederland bij 1746 klompenmakers. 523(30%) van hen kwamen uit hetzelfde geboortedorp. 206 (12%) klompenmakers zijn geboren tot 5km van hun partner. Bij 338 (19,5%) klompenmakers is hun geboorteplaats binnen een cirkel van 10km. 300 (17%) van hen werden op een afstand van 11 tot 20km uit elkaar geboren. 1487 (85%) klompenmakers hebben een geboorteplaats die niet meer dan 30km van de geboorteplaats van hun partner gelegen is. 380 (21,7%) zijn meer dan 20km uit elkaar geboren.

België

We selecteren uit 9.983 Belgische klompenmakers, 4.326 (43,3%) waarvan de geboorteplaatsen van man en vrouw voorkwamen. Bij 2.225 (51,5%) van hen was de geboorteplaats identiek. 609 (14%) klompenmakers woonden van 1 tot en met 5km van hun partner. Bij 834 (19,3%) van hen was de afstand nog groter, tot 10km. 367 (8,5%) van hen woonden tussen 11 en 20km van elkaar. 4.117 (95%) werden geboren binnen een afstand van 30km van elkaar. 291 (6,8%) zijn meer dan 20km uit elkaar geboren.

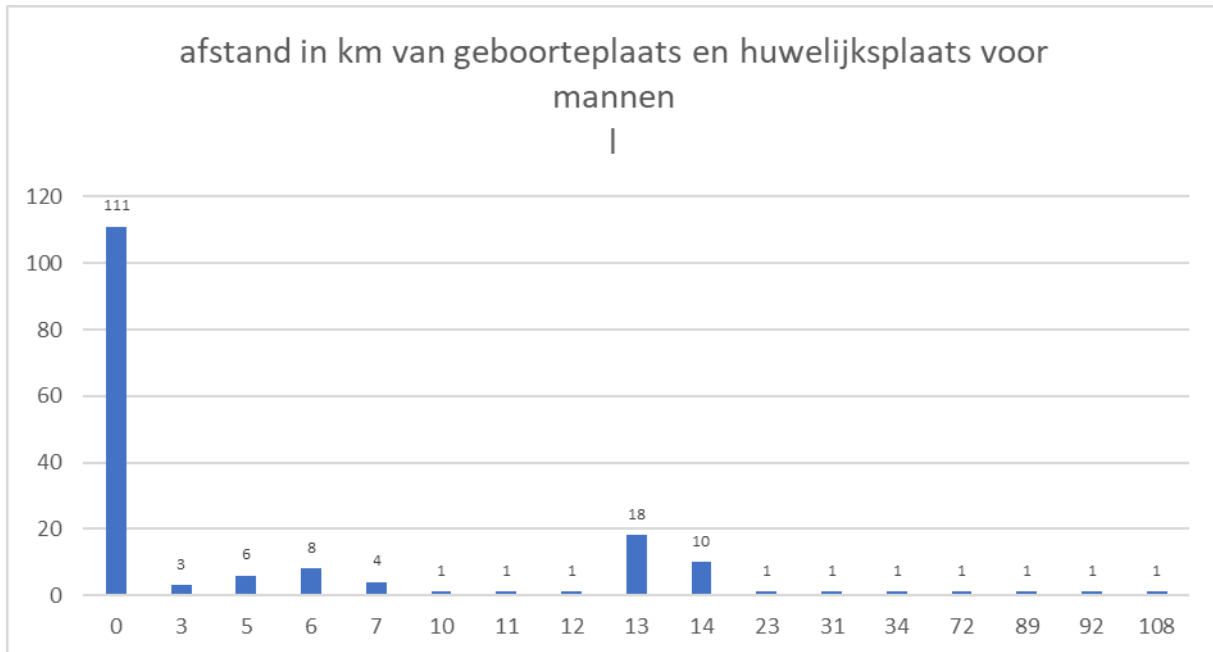
Bron: alle bronnen samen zowel op internet als opzoeken in de gemeentearchieven.

X-Y-as: percentage afstand geboorte man/vrouw, Y-as: uitgedrukt in kilometers dat hun geboorteplaats van elkaar liggen. We hebben dit opgesplitst in een afstand binnen 30 kilometers en meer dan 20km.

Thema: Voorwaarde is uiteraard dat geboortedatum van zowel man als vrouw gekend zijn. In België zijn er dus heel wat meer mannen en vrouwen die uit hetzelfde dorp afkomstig zijn (51,4% in België, slechts 30% in Nederland). Het aantal waarbij de afstand tussen de geboorteplaatsen hoger dan 20km is, is beduidend hoger in Nederland (21,8% tegen 6,7% in België)

Hieruit blijkt ontegensprekelijk dat in België veel vaker getrouwd wordt binnen de eigen gemeente en zelfs dezelfde regio.

Afstand tot de huwelijksplaats voor de man: Beveren

Bron: tienjaarlijkse tellingen, gemeentearchief Beveren

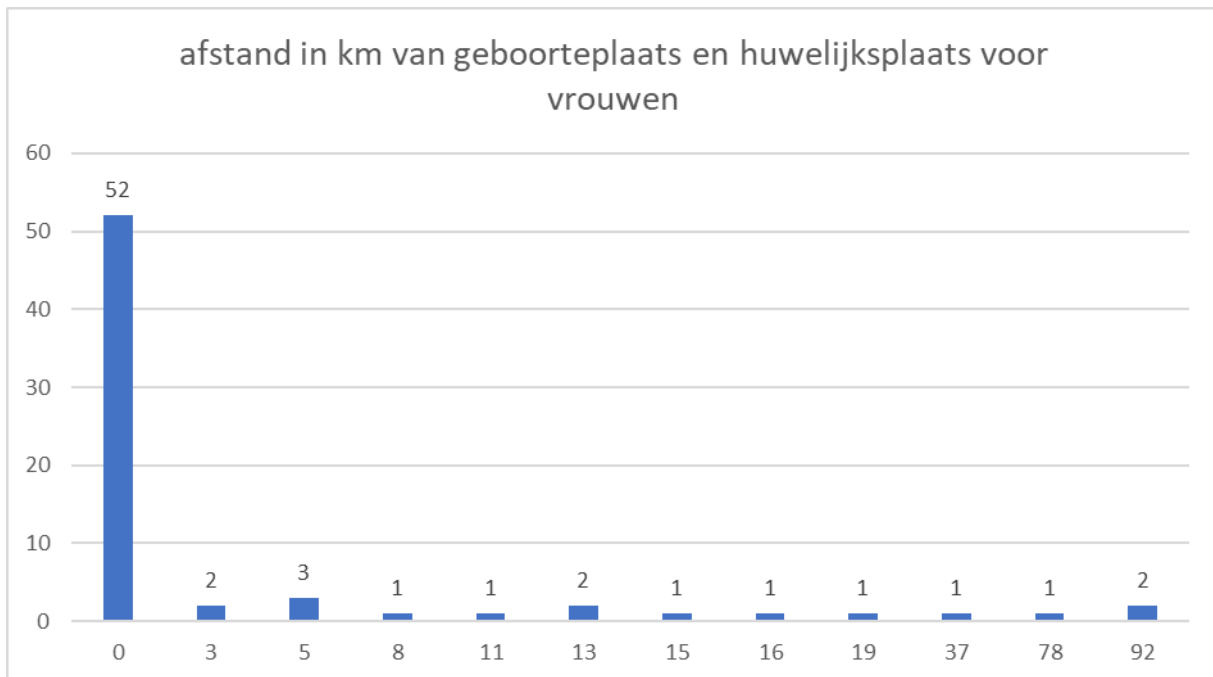
X-Y-as: aantal mannen, de Y-as geeft de afstand weer in kilometers tussen geboorteplaats en huwelijksplaats.

Thema: ook hier valt op dat het overgrote deel van de mannen trouwen in eigen gemeente.

Andere deelgemeenten:

De hoeveelheid gegevens is te klein om ze in statistiekvorm te publiceren.

Afstand tot de huwelijksplaats voor de vrouw: Beveren

Bron: tienjaarlijkse tellingen, gemeentearchief Beveren

X-Y-as: aantal vrouwen, de Y-as geeft de afstand weer in kilometers tussen geboorteplaats en huwelijksplaats.

Thema: ook hier valt op dat het overgrote deel van de vrouwen trouwen in eigen gemeente.

Andere deelgemeenten:

De hoeveelheid gegevens is hier ook te klein om ze in statistiekvorm te publiceren.

Nederland

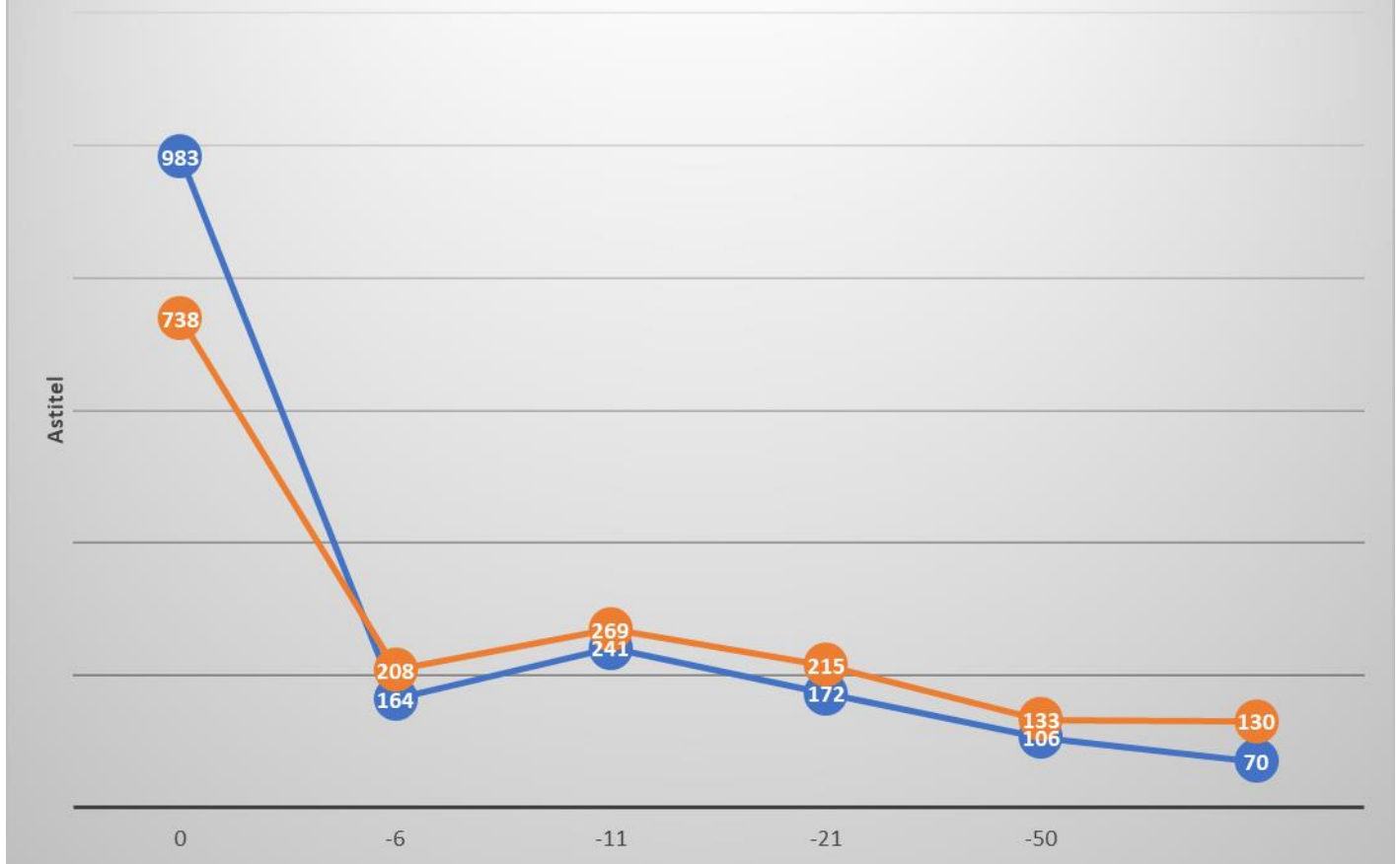
We konden 1736 klompenmakers controleren waarvan zowel de huwelijksplaats als de geboorteplaats terug te vinden zijn.

983 (55,5%) dames zijn gehuwd in hun geboortedorp. Daar komen er nog 164 (9,5%) bij die maximaal 5km van hun geboorteplaats gehuwd zijn. 241 (13,9%) dames verplaatsten zich tussen de 6 en 10km van hun geboorteplaats om te trouwen. Nog eens 172 (10%) verplaatsten zich tot 20 km voor de huwelijksplaats. 106 (6%) dames verplaatsten zich tussen de 21 en 50km om te trouwen. 73 (4%) dames waagden de stap meer dan 50 km van hun geboorteplaats.

Voor 1693 klompenmakers konden we geboorteplaats en huwelijksplaats vergelijken. Er huwden 738 (43,6%) mannen in het dorp van hun geboorte. 208 (12%) klompenmakers verplaatsten zich tot maximaal 5km om te huwen. Van 6 tot 10km waren nodig voor 269 (16%) klompenmakers om te trouwen vanaf hun geboortestek. 215 (12,7%) van hem reden tussen 11 en 20km op hun vrouwtje te strikken. Nog 133 (7,9%) vonden hun echtgenote voor het altaar tussen de 21 en 50km van de geboorteplaats. 139 van hen verplaatste zich meer dan 50km om hun huwelijk te laten voltrekken.

afstand huwelijk en geboorteplaats Nederland

(1736 mannen, 1693 vrouwen)

Bron: opzoeken in Zeeuwen gezocht en de nationale statistieken in Nederland (onder andere WieWasWie) en eigen opzoeken

X-Y-as: blauw: aantal mannen in eigen dorp gehuwd, bruin aantal vrouwen in eigen dorp gehuwd. Daarnaast afstand huwelijk binnen 6/11/21 of minder dan 50km van elkaar.

Thema: meer dan 56% van de mannen huwt in eigen dorp, bij de vrouwen is dat slechts 44%. Vanaf dat er een verplaatsing aan te pas komt zijn het vooral de vrouwen die in eigen gemeente trouwen. De afstanden tussen geboorteplaats en huwelijksplaats wijken tussen België en Nederland niet ver af. Bij reizen mogen we veronderstellen dat de verschillen veel groter zijn tussen de twee landen.

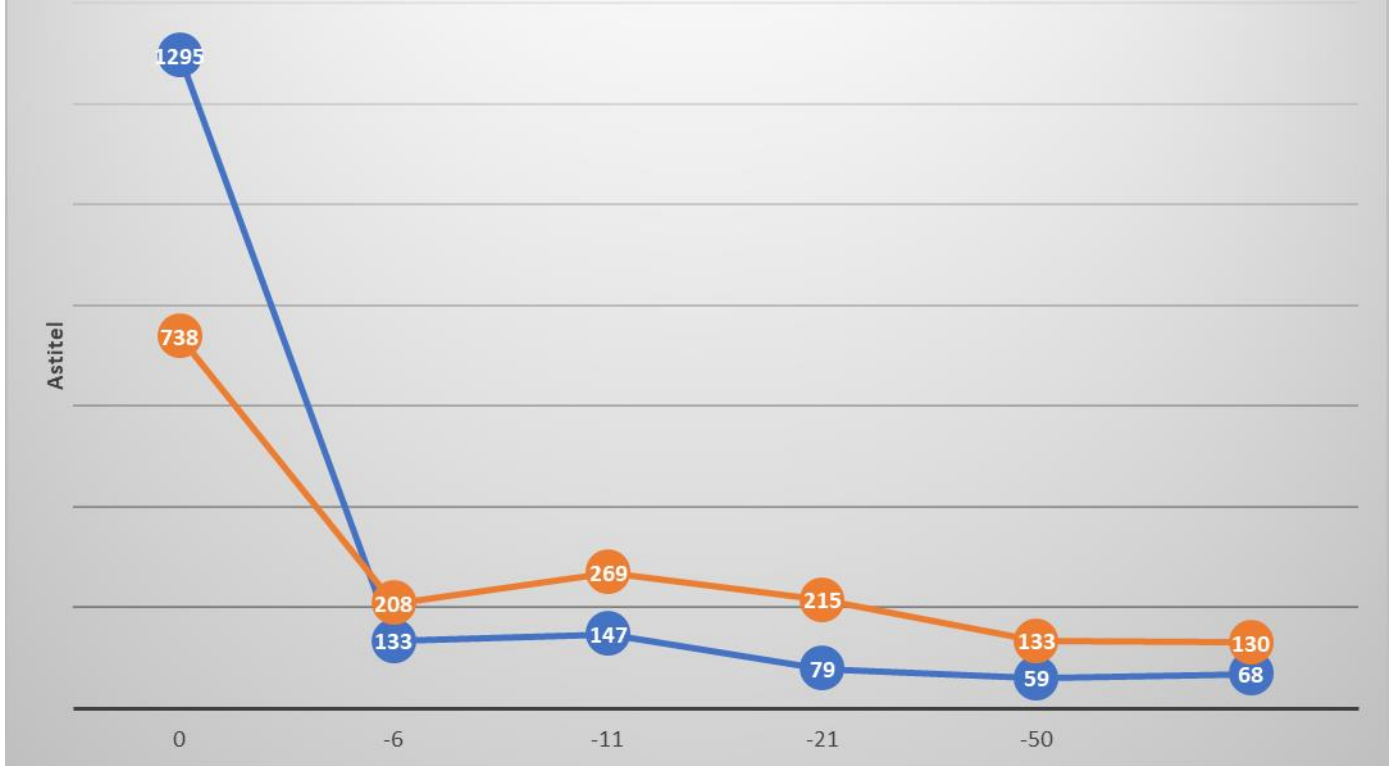
België

Voor 2.104 klompenmakers vonden we zowel de geboorteplaats als de huwelijksplaats terug. 1220 (60%) van hen trouwde in zijn geboortedorp. 169 (8%) van hen moest niet verder dan maximaal 5km rijden om te trouwen. 245 (11,65%) van hen huwde tussen 6 en 10km van hun geboorteplaats. 238 (11,3%) klompenmakers verplaatsen zich tussen 11 en maximaal 20km om de partner een ja-woord in te fluisteren. 111 (5,3%) hadden er tot 50km voor over om te trouwen en 121(5,75%) gingen het geluk verder dan 50km zoeken.

We vinden 1.781 vrouwen waarvan we de geboorteplaats en de huwelijksplaats konden terugvinden. Daarvan trouwen er 1.295 (72,7%) in hun eigen gemeente. 133 (7,5%) trouwen op maximaal 5km van hun geboorteplaats. Tussen 6 en maximaal 10km zijn er nog 147 (8,25%) trouwen vrouwen vanaf hun geboorteplaats. In de groep tot 20km van de geboorteplaats komen nogmaals 79 (4,4%) vrouwen terug te vinden. Tot 50km komen er nog 59 (3,3%) vrouwen bij. 68 (3,8%) vrouwen trouwden meer dan 50km van hun geboorteplaats.

afstand huwelijk en geboorteplaats België

(1781 mannen, 2104 vrouwen)

Bron: 10-jaarlijkse tellingen volksregisters, opgezocht in Beveren en aangevuld met alle klompenmakers die in alle bronnen voorkwamen en op de site van het Rijksarchief

X-Y-as: blauw: aantal mannen in eigen dorp gehuwd, bruin aantal vrouwen in eigen dorp gehuwd. Daarnaast afstand huwelijk binnen 6/11/21 of minder dan 50km van elkaar.

Thema: weerom hebben de mannen met huwelijk in eigen gemeente de bovenhand. Bijna 73% van hen, bij de vrouwen is dat 60%. Toch duidelijk verschillend met Nederland. Maar ook hier: indien er een verplaatsing is, zijn het vooral de vrouwen die in eigen gemeente huwen. Hoezeer we verwachten dat ze in Nederland gemakkelijker grote afstanden afleggen voor een huwelijk, is dit helemaal niet het geval.

Hoezeer we daar geen onderzoek naar deden, valt het op dat heel vaak klompenmakers huwen met klompenmakers-dochters. Niet alle familieverbanden werden duidelijk, maar ze zijn te talrijk om ze te negeren. Hierbij valt op dat bij huwelijk het echtpaar een eigen klompenmakerij beginnen, de klompenmaker bij zijn vader of schoonvader gaat werken of de dochter als ritster (ritsen is het versieren van klompen via snijwerk in het hout) blijft werken bij de ouders terwijl de man zijn eigen weg gaat in klompenland.

5) Waarheen wijken de klompenmakers van groot-Beveren uit in België?

Beveren

We volgden 1.970 klompenmakers (met geboorteplaats Beveren) op bij registratie. In het Antwerpse ontmoeten we 41 klompenmakers met herkomst Beveren. 56 klompenmakers weken uit naar de provincie Brabant, 17 komen voor in Henegouwen, 16 van hen vinden we terug in Limburg, 2 in Luik, 4 in de provincie Luxemburg, Namen trok 9 klompenmakers uit Beveren aan, 52 van hen vinden we terug in West-Vlaanderen. In Oost-Vlaanderen (niet

Waasland) ontmoeten we 83 klompenmakers, maar liefst 1.690 klompenmakers verlieten het Waasland niet.

Vrasene

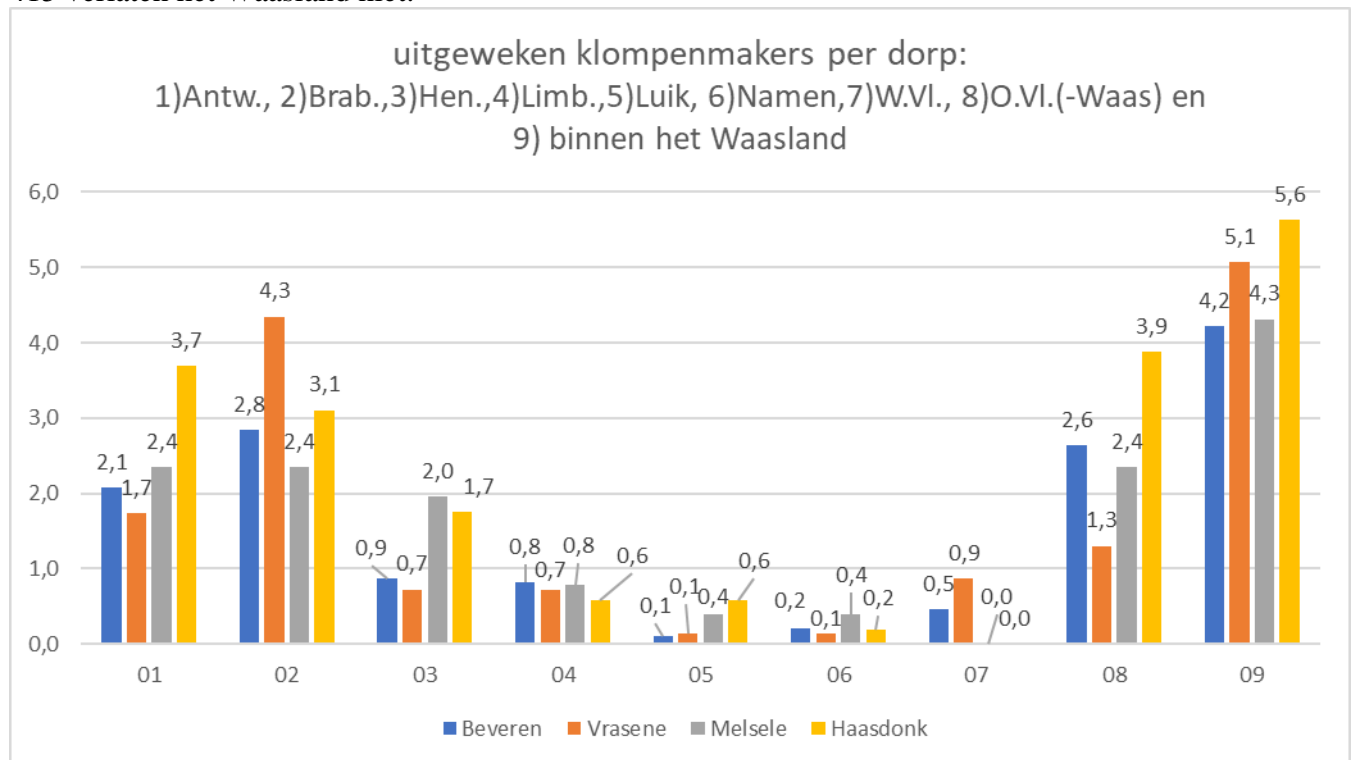
In Vrasene doen we onderzoek bij 690 in Vrasene geboren klompenmakers. We vinden er 12 terug in de provincie Antwerpen. 30 van hen ontmoeten in de provincie Brabant, 5 in Limburg en 5 in Henegouwen, 1 in Luik en 1 in Luxemburg. Namen is goed voor 6 en West-Vlaanderen is goed voor 9 klompenmakers. Oost-Vlaanderen herbergt (buiten het Waasland) 35 uit Vrasene herkomstige klompenmakers . 586 klompenmakers verlaten het Waasland niet.

Melsele

We registreren 255 klompenmakers van Beveren. 6 vinden we terug in Antwerpen, 6 in Brabant, 5 in Henegouwen, 2 in Limburg, 1 in Luik, 1 in Namen, 6 in West-Vlaanderen, 11 in Oost-Vlaanderen zonder het Waasland en 216 verlaten het Waasland niet.

Haasdonk

515 klompenmakers uit Haasdonk werden onder de loupe genomen. 19 vinden we terug in de provincie Antwerpen, 16 van hen trekken naar Brabant, 9 vinden rust in Henegouwen terwijl er 3 Limburg verkiezen. Luik herbergt 3 klompenmakers, Namen 1. 20 van hen vinden we terug aan de kust. Oost-Vlaanderen (zonder het Waasland) herbergt 28 klompenmakers en 415 verlaten het Waasland niet.

Bron: Rijksarchief en 10-jaarlijkse tellingen

X-Y-as: aantal klompenmakers die opduiken in andere regio's, de Y-as geeft op hoeveel mensen er naar welke provincie zijn uitgeweken vanuit de verschillende deelgemeenten van Beveren.

Thema: Uiteraard haalt 9 de bovenhand: verhuis in de eigen provincie. Maar ook de provincie Antwerpen en Brabant sloppen veel mensen op (waarschijnlijk tewerkstellingsmogelijkheden als klompenmaker in regio's waar er minder klompenmakers actief zijn. Het zijn ook toevallig drie provincies waar heel wat klompenmakers actief zijn.

6) Waar komen we klompenmakers van groot-Beveren tegen in de Nederlandse statistieken?

De veronderstelling dat vele Waaslanders zich naar Nederland hebben begeven om daar de klompenmakerij op te bouwen wordt door de cijfers tegengesproken.

Beveren

Slechts 16 klompenmakers weken uit naar Nederland gespreid door de hele 19de eeuw. Bijna allen huwden in Zeeland, dus in de grensstreek. Opvallend: ze zijn gehuwd met Nederlandse vrouwen en het gaat dus niet om verhuizen van Belgische gezinnen.

Vrasene

Met 23 klompenmakers levert Vrasene het meeste klompenmakers aan Nederland. Maar ook hier gaat het gespreid (dus geen aantrekkingskracht in een beperkte periode) en gaat het weerom om huwelijken in de grensstreek met Zeeland.

Verrebroek

Ook voor Verrebroek gaat het om slechts 6 klompenmakers die eveneens in Zeeland bleven.

Kieldrecht

Voor Hulst gaat het om slechts 5 gezinnen, eveneens in de grensstreek.

Melsele

Slechts 2 gezinnen vertrekken richting Nederland, en weerom in de grensstreek.

Haasdonk

Slechts 5 klompenmakers trokken gedurende de hele 19de eeuw naar Nederland, ook hier gaat het om grenshuwelijken.

België

Zelfs op Belgisch niveau gaat het slechts over 261 klompenmakers die zich dan nog uitsluitend in de grensstreek vestigen. Van een grote aantrekkingskracht naar Nederlandse klompenmakerijen is geen sprake. Gezien ons bronnenmateriaal beperkt blijft tot het geboortjaar 1920 is niet uit te sluiten dat dit fenomeen zich zou voorgedaan hebben na 1936 toen Nederland een invoerrecht op klompen instelde.

7) Wat leren we uit de hoofdelijke aanslag en de patentbelasting? (*)**

Voor Beveren vonden we de patentbelasting terug voor de jaren 1816 t/m 1821 en 1831 t/m 1842. Tevens de hoofdelijke belasting van 1814 tot 1897

Voor Haasdonk vonden we de hoofdelijke aanslag van 1825, 1832, 1833, 1836, 1846, 1847, 1848, 1857 en 1860.

Voor Sint-Gillis de hoofdelijke aanslag 1841 t/m 1843, 1845, 1854, en 1855.

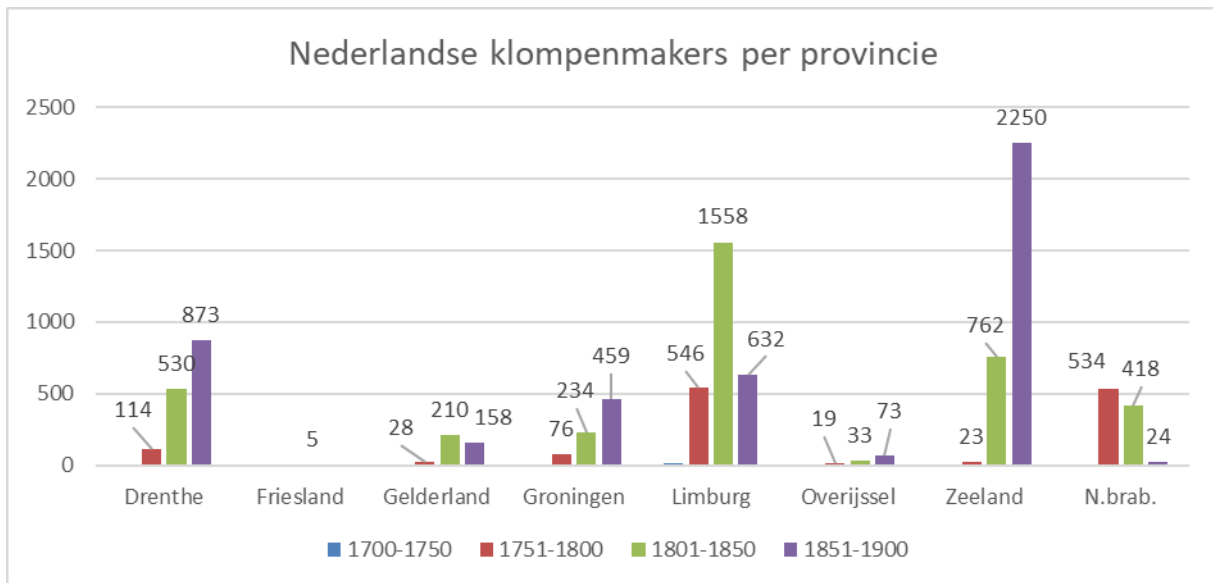
Voor Sint-Pauwels van 1819 en 1863 t/m 1871 en de contribution foncière van 1895, 1902 t/m 1905.

Voor Belsele konden we de jaren 1844 t/m 1859, 1861 t/m 1863, 1865 t/m 1868.

Conclusie: het zou ons te ver leiden die cijfers hier te analyseren. Uit al die informatie kunnen we alleen concluderen dat het beroep van klompenmaker, in vergelijking met andere beroepen, niet erg hoog belast wordt en niet voorkomt in de gezinnen met hoog aanzien. De inkomens van de klompenmakers zijn dus beduidend laag (voor kenners: de hoogste in categorie 12, de meesten in de laagste categorieën). Het gebrek aan afgesproken minimumprijzen voor klompen is daar zeker één van de oorzaken van. En aan het aantal gepresterde uren zal het niet gelegen hebben (zie analyse 1896)...

(***) We gingen even kijken naar de hoofdelijke aanslag en de patentbelasting omdat we daar een goed beeld krijgen van hoe de klompenmakerijen zich gedragen ten aanzien van andere beroepslieden. Hier stellen we vast dat klompenmakers het ambacht vaak combineren met andere beroepen als winkelier, tapper, landbouwer, enz.

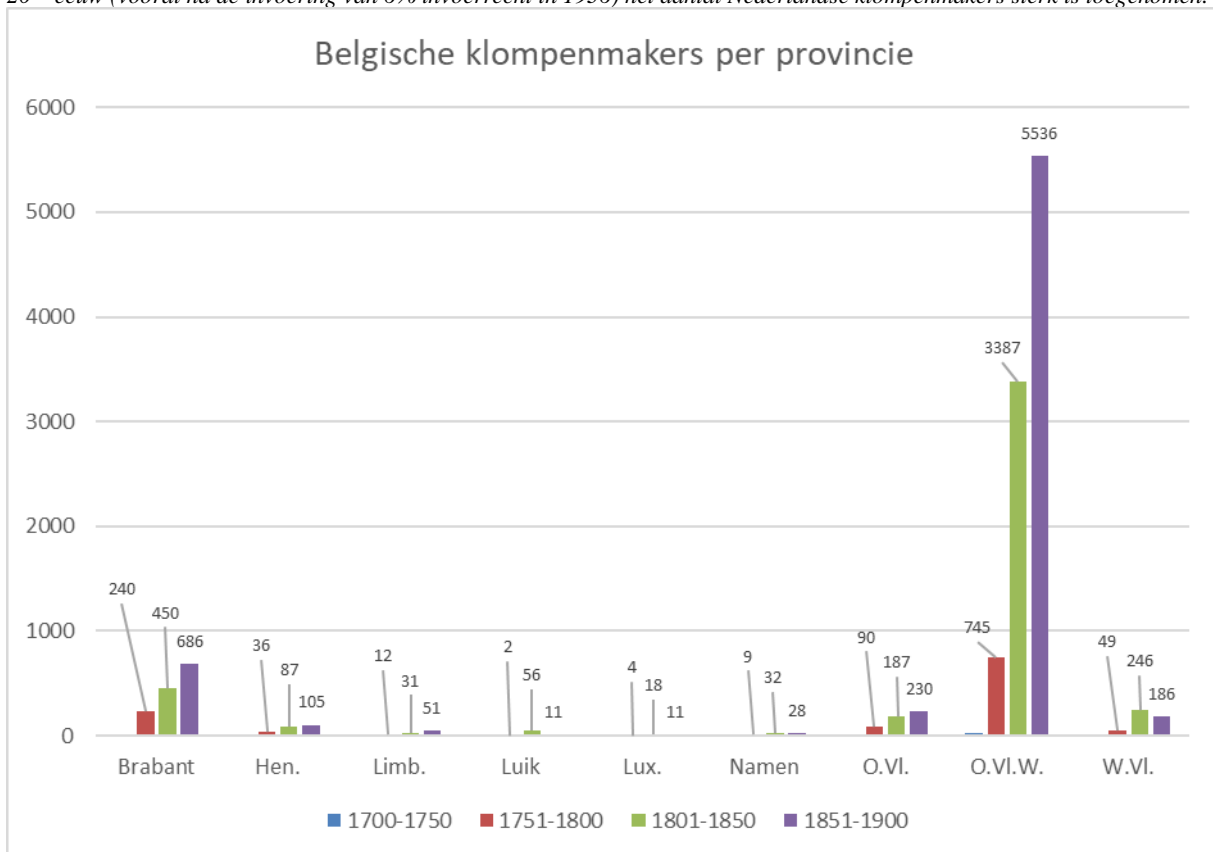
En hoe staat het met de statistieken in België en Nederland wat het aantal klompenmakers per provincie betreft?

Bron: alle gegevens uit diverse databases (Zeeuwen Gezocht, WieWasWie, enz.)

x-Y-as: het aantal klompenmakers, uitsplitsing per provincie en per periode.

Thema: de bloeiperioden zijn verschillend per periode en per regio. Opvallend is de toename van klompenmakers in Zeeland gedurende de periode sinds 1851. We beschikken helaas niet over recente cijfers, want we mogen er van uitgaan dat in de 20de eeuw (vooral na de invoering van 6% invoerrecht in 1936) het aantal Nederlandse klompenmakers sterk is toegenomen.

Bron: alle bronnen (10-jaarlijkse tellingen en internet) zijn gebruikt

X-Y-as: aantal klompenmakers, Y-as per provincie en per periode.

Thema: ook hier het verschil van groei in verschillende perioden. Uiteraard is het aantal cijfers uit de periode 1700-1750 zeer beperkt.

De statistiek is niet eerlijk omdat we voor de regio veel grondiger onderzoek hebben gedaan en meer klompenmakers hebben teruggevonden (via de 10-jaarlijkse tellingen). Maar de verhoudingen kloppen wel omdat precies het Waasland veruit het meest klompenmakers

heeft. De aanduiding “O.Vl.W.” betekent Oost-Vlaanderen, uitsluitend Waasland. Eigenlijk moeten we dus Oost-Vlaanderen en het Waasland optellen, maar dan blijkt niet meer zo duidelijk het overwicht dat het Waasland inneemt in Oost-Vlaanderen.

Wat concluderen we uit de studie van Yves Segers?

Yves Segers heeft proberen berekenen hoeveel klompen er werden gemaakt op jaarbasis. Hij vergelijkt die productie met de uitvoer om het nationaal verbruik te berekenen. De beroepentellingen van 1880, 1890 en 1900 geven geen aparte klompenmakers op. Hij concludeert 1.600 paar per jaar per klompenmaker. Hier wordt over het hoofd gezien dat in het Waasland (zie studie 1896) door specialisatie de opbrengst tot 2.000 paar gaat per jaar. En ook tijdens het zomerseizoen gaat in het Waasland de productie verder (Van Puijbroek rekent op 800 paar gemiddeld in de zomer). Klompenmakers werken continue, maar in de grensstreek is het natuurlijk niet uitgesloten dat een aantal van hen iets minder uren werkten om de smokkelactiviteit te onderhouden. De cijfers van Yves Segers en Van Puijbroek hebben dus zeker gelijk voor België en Nederland, maar het Waasland als uitzondering is niet mee gerekend. Terecht merken ze op dat 2.400 paar per jaar in 1908 overdreven is. De automatisatie is nog niet ingetreden, maar het bandwerk groeit door het groot aantal arbeiders in het ambacht (opdelen van het ambacht klompenmaker in een kapper, snijder, heulder en afwerker, zijnde een houtschijf in delen klieven, vervolgens de oervorm van de klomp vormen, het snijden van de rondingen aan de buitenkant van de klomp, het heulen of uithalen van klompen voor de voet, het afwerken is alle onregelmatigheden wegsnijden voor het drogen van de klomp). De jaarproductie wordt zo erg verhoogd. Enerzijds wordt dat bewezen door de enorme aanvoer van bomen van elders sinds 1880, anderzijds de abnormale toename van klompenmakers in deze streek en geweten is dat het “zwart” circuit aan klompen toch aanzienlijk is. Vooral bij de uitvoer worden de hoeveelheden stelselmatig erg onderschat. Vraag is wel waar het overschot van klompen heen ging na de contingentering in Duitsland (1919) en de uitvoer naar Nederland (1936, 6% invoerrechten op klompen)? We weten dat de invoerprijs in Nederland vóór 1936 lager was dan de productieprijs van klompen juist over de grens (Clinge). Dus maken we een kanttekening en een correctie voor het Waasland voor de berekeningen van het duo.

Om de juistheid van die studie te benaderen, passen we de methode toe die we maakten van de studie Mertens in 1931. We gaan er van uit dat er één klompenmaker zich vestigt en produceert voor de lokale bevolking. Als de productie te groot wordt (bijvoorbeeld twee zoons beginnen ook te werken in de klompenmakerij) volgt een spontane verhuis naar een volgend dorp waar een nieuw publiek wordt aangetrokken. Want wat stellen we vast in onze database van klompenmakers: de familienaam van een klompenmaker komt vaak voor in een bepaalde regio. Als voorbeelden geef ik maar lukraak uit de inventaris: Aerts (regio Geel), De Laet en De Wolf (regio Antwerpen), Van den Broeck (regio Rijmenam) in de provincie Antwerpen. Cuypers (regio Zichem), De Caluwé (regio Steenhuffel), De Coster (regio Tildonk), De Kerf (regio Evere), De Preter (regio Keerbergen) als voorbeelden voor de provincie Brabant. Cardoen (regio Moorslede), D’arfois (regio Izegem), De Poorter (regio Deerlijk), Lecluyse (regio Oostende) als voorbeelden voor West-Vlaanderen. En in onze regio: De Backer (regio Sint-Pauwels), Aerts (regio Sint-Gillis-Waas), Andries (regio Beveren), Audenaert (heel het Waasland), Blindeman (De Klinge). Uiteraard kunnen we de reeks per provincie nog met vele namen aanvullen. We stellen vast: per familienaam komt een andere regio aan zijn trekken. Dit was ook zo voor grutmolenaars e.a. We brengen die idee in

kaart door België op te splitsen in bevolkingsgroepen van rond de 18.000 inwoners (zie studie Koninklijke Oudheidkundige Kring Waasland, annalen 2015). Uit die studie blijkt de duidelijke suprematie van het Waasland in dit ambacht, maar eveneens de enorme concurrentiestrijd waardoor men niet beter wordt van de hogere productie, integendeel. De baas verdient maar hetzelfde als de knecht en kan onmogelijk investeren (in bomen, gronden, werkplaatsen, machines,...) met fatale gevolgen voor de streek.

België.

Voor België registreerden we 18.988 bronnen voor klompenmakers. Bij 9.982 werd een geboorteplaats genoteerd. Bij 4.678 is tevens de geboorteplaats van de vrouw gekend. In 2.026 (43,3%) matches waren de geboortedorpen dezelfde. Bij 2.650 kwamen de geboorteplaatsen niet overeen. Als we kijken naar de huidige gemeente-indeling dan zijn 2.817 matches of 60,2%. Als we zien wie in dezelfde provincie geboren zijn als man en vrouw raken we 3.766 of maar liefst 80,5%.

Als we dat omzetten per periode van geboorte van de klompenmaker:

1728-1750: 4 koppels van hetzelfde dorp

1728-1750: 8 koppels uit de huidige dezelfde gemeente

1728-1750: 18 koppels uit dezelfde provincie als geboorteplaats (0,38%)

1751-1800: 171 koppels van hetzelfde dorp (3,65%)

1751-1800: 223 koppels uit de huidige dezelfde gemeente (4,76%)

1751-1800: 398 koppels uit dezelfde provincie als geboorteplaats (8,5%)

1801-1850: 518 koppels van hetzelfde dorp (11%)

1801-1850: 779 koppels uit de huidige dezelfde gemeente (16,65%)

1801-1850: 1.064 koppels uit dezelfde provincie als geboorteplaats (22,74%)

1851-1900: 379 koppels van hetzelfde dorp (8,1%)

1851-1900: 1.709 koppels uit de huidige dezelfde gemeente (36,53%)

1851-1900: 2.173 koppels uit dezelfde provincie als geboorteplaats (46,45%)

Nederland.

Voor Nederland registreerden we 23.730 bronnen voor klompenmakers. Bij 12.182 werd een geboorteplaats genoteerd. Bij 7.332 is tevens de geboorteplaats van de vrouw gekend. In 1.638 (22,34%) matches waren de geboortedorpen dezelfde. Bij 5.694 kwamen de geboorteplaatsen niet overeen. Als we kijken naar de huidige gemeente-indeling dan zijn 3.197 matches of 43,6%. Als we zien wie in dezelfde provincie geboren zijn als man en vrouw raken we 3.898 personen of slechts 43,6%.

Als we dat omzetten per periode van geboorte van de klompenmaker:

1728-1750: 2 koppels van hetzelfde dorp

1728-1750: 9 koppels uit de huidige dezelfde gemeente

1728-1750: 12 koppels uit dezelfde provincie als geboorteplaats (0,16%)

1751-1800: 167 koppels van hetzelfde dorp (2,28%)

1751-1800: 254 koppels uit de huidige dezelfde gemeente (3,46%)

1751-1800: 457 koppels uit dezelfde provincie als geboorteplaats (6,23%)

1801-1850: 655 koppels van hetzelfde dorp (8,9%)

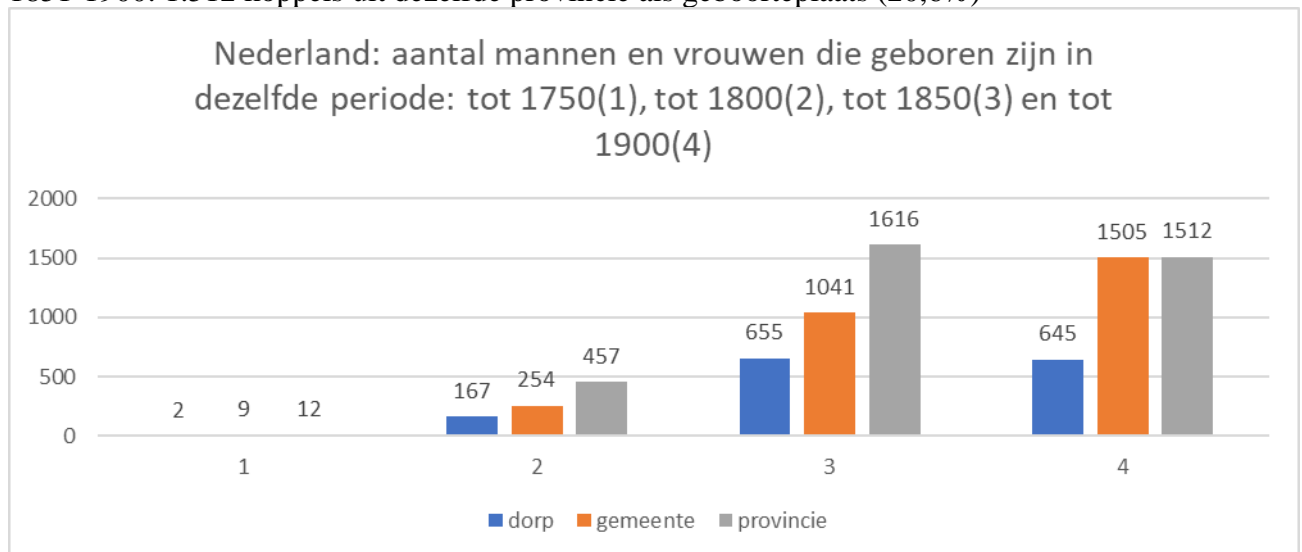
1801-1850: 1.041 koppels uit de huidige dezelfde gemeente (14,2%)

1801-1850: 1.616 koppels uit dezelfde provincie als geboorteplaats (22%)

1851-1900: 645 koppels van hetzelfde dorp (8,8%)

1851-1900: 1.505 koppels uit de huidige dezelfde gemeente (20,5%)

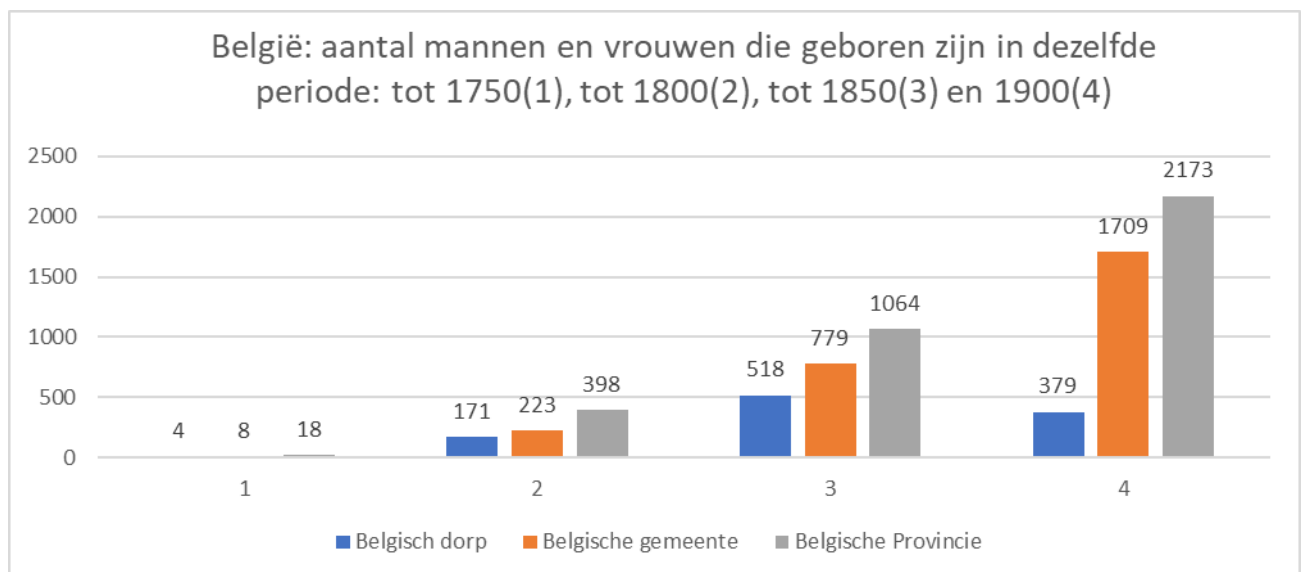
1851-1900: 1.512 koppels uit dezelfde provincie als geboorteplaats (20,6%)

Bron: alle bronnen (internet en eigen opzoeken samen)

X-Y-as: aantal mannen en vrouwen, de Y-as geeft de perioden weer en de toename van het aantal klompenmaker families. We verzamelden die per dorp, per gemeente en per provincie

Thema: In het blauw het aantal mannen en vrouwen uit hetzelfde dorp. Vervolgens gaan we na hoeveel koppels er zijn die in de huidige gemeenten-constellatie van dezelfde gemeente zouden zijn. Tenslotte kijken we hoeveel er per periode uit dezelfde provincie afkomstig zijn.

Bron: alle bronnen (internet en eigen opzoeken samen)

X-Y-as: aantal mannen en vrouwen, de Y-as geeft de perioden weer en de toename van het aantal klompenmaker families.

Thema: Deze gegevens volgen dezelfde aangroei als elders al bewezen werd.

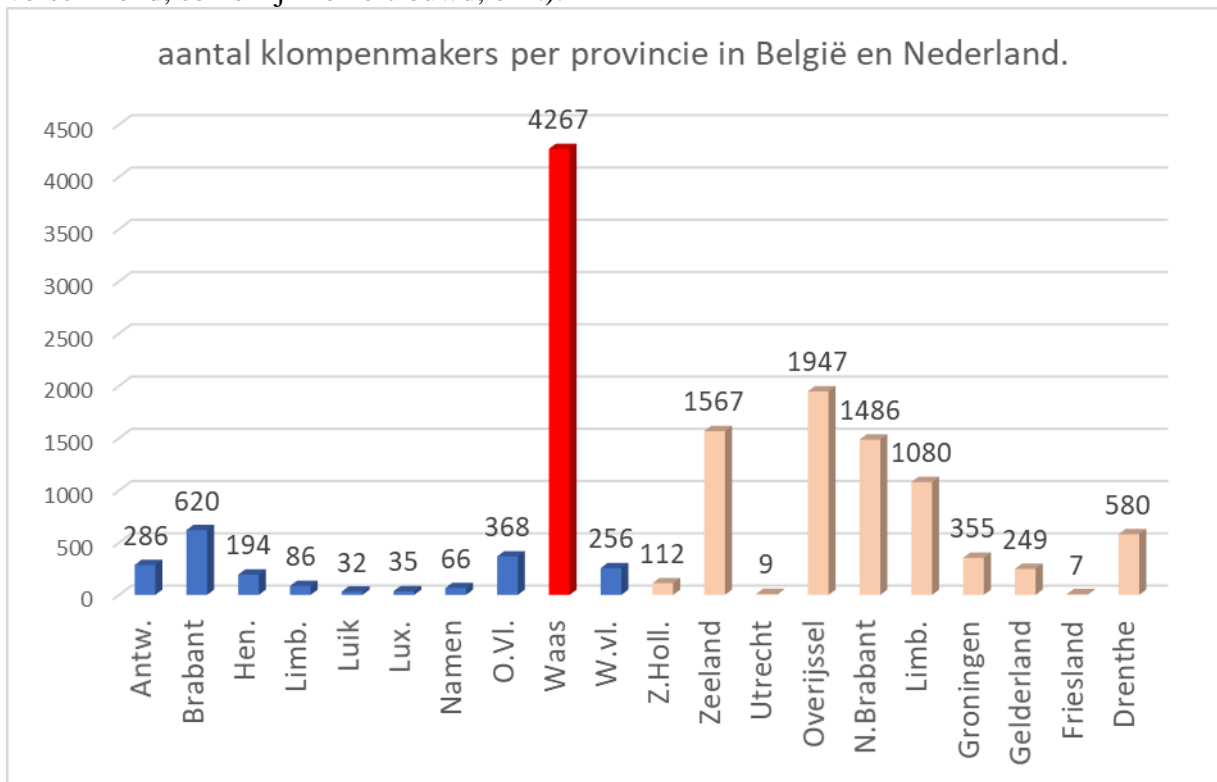
En waar plaatsen we nu de regio Waasland in het internationale plaatje? Is de plaats zo dominant?

We willen ook de voornaamste klompenmakers-streken in Nederland en België vergelijken.

Waar is dan de plaats van Beveren?

Hiervoor sorteren we alle gegevens van klompenmakers en schrappen al diegene waarbij geen geboortedatum is vermeld. Vervolgens gaan we op zoek naar dubbeltellingen, ook die worden (in de mate van het mogelijke) geweerd. In Nederland weerhouden we zo 7.395

klompenmakers, in België worden er dat 6.211. We zijn er ons van bewust dat die cijfers niet vergelijkbaar zijn omdat je nooit een volledige telling hebt (sommige klompenmakers geven zich afwisselend op onder een ander beroep, in verschillende tellingen is hun naam verschillend, soms zijn ze hertrouwd, enz.).

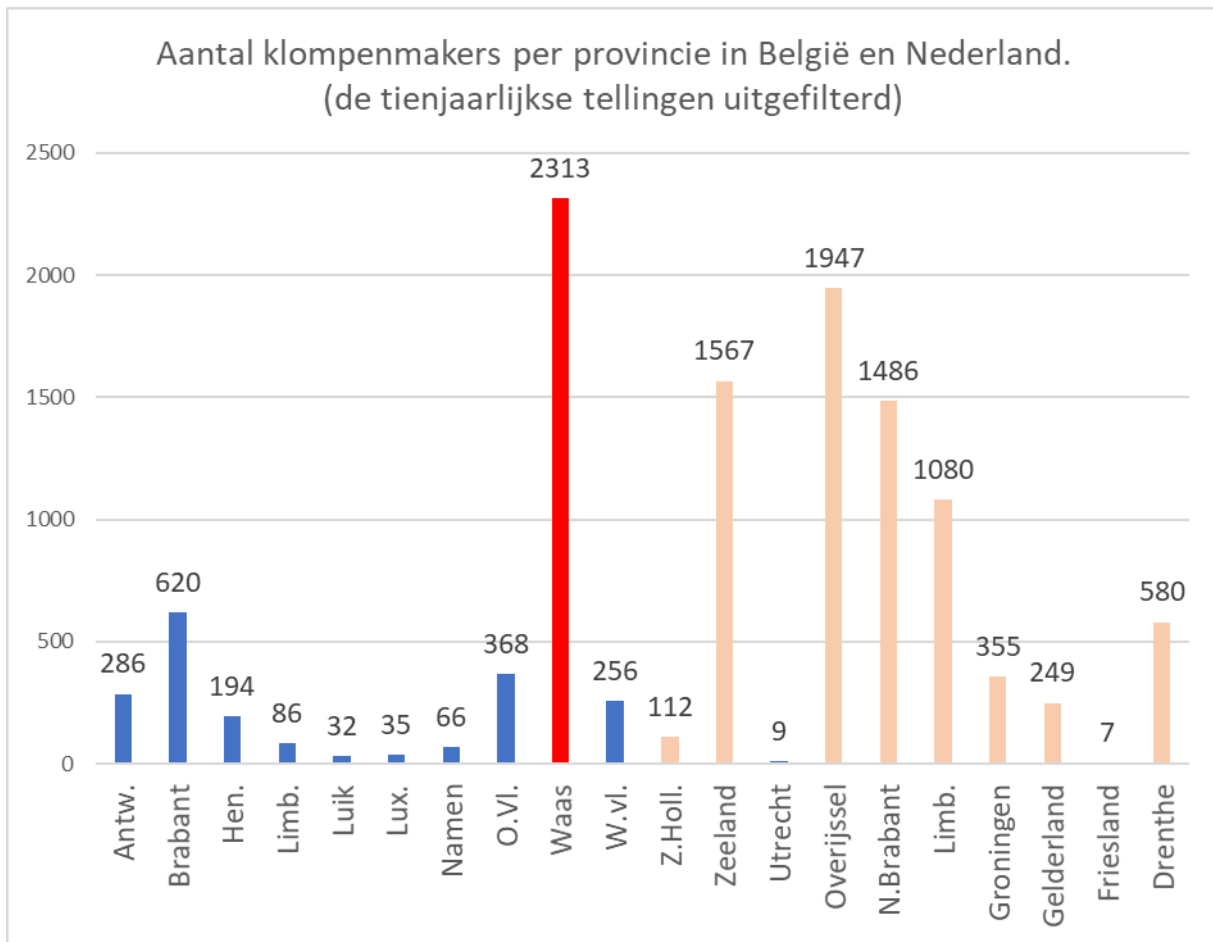

Bron: alle bronnen (internet en eigen opzoeken samen)

X-Y-as: aantal klompenmakers, Y-as de verschillende regio's in België en Nederland

Thema: We stellen vast dat het Waasland abnormaal veel klompenmakers telt, ook in verhouding met Nederland. Uiteraard hebben we via de 10-jaarlijkse tellingen een overwicht gecreëerd, we zullen hieronder het aandeel daarvan verduidelijken.

Als we hierbij de opgezochte gegevens in de tienjaarlijkse tellingen uitlichten is het resultaat nog steeds opmerkelijk.

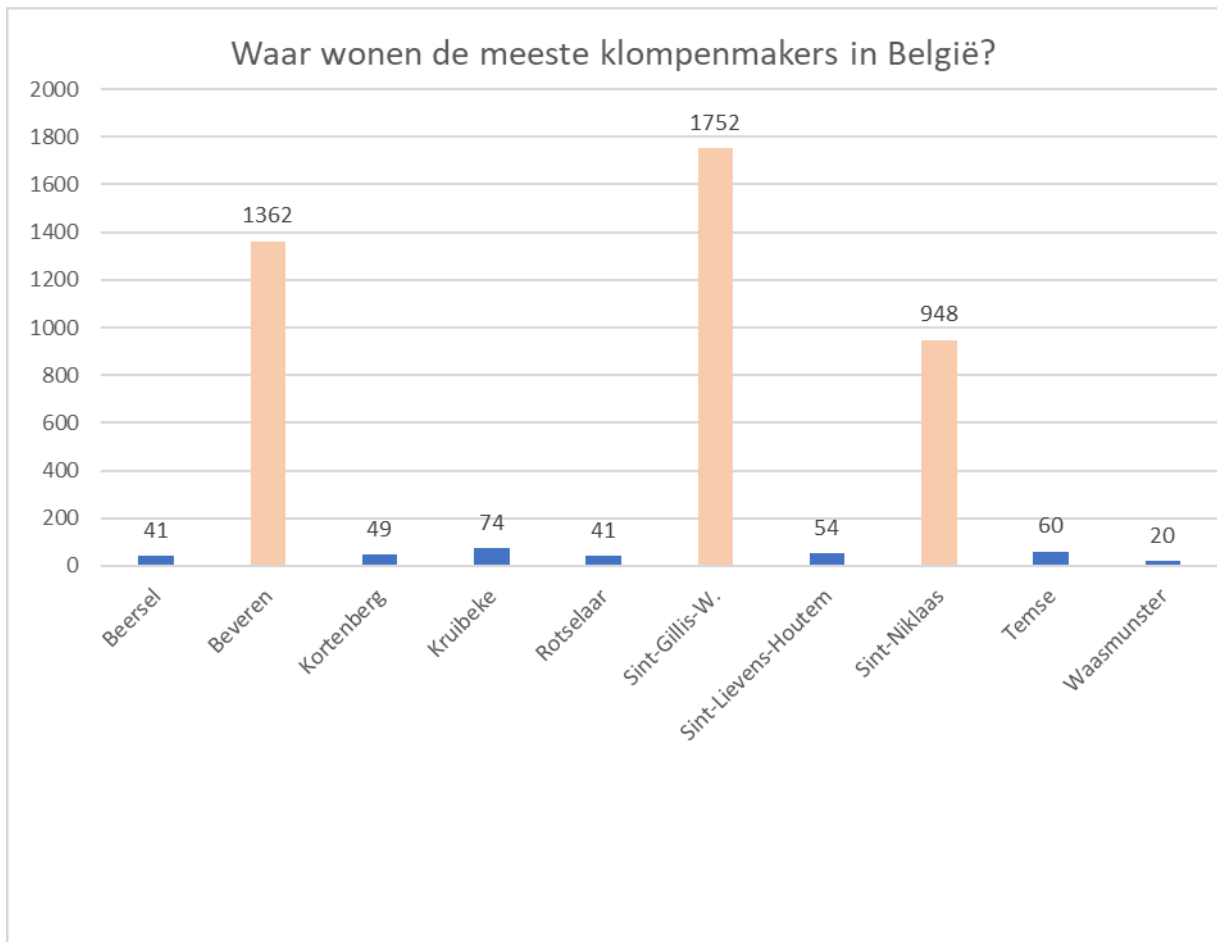

Bron: alle bronnen (internet en eigen opzoeken samen)

X-Y-as: aantal klompenmakers, Y-as de diverse provinciegegevens in België en Nederland

Thema: Zelfs na uitfiltering blijft het aandeel van het Waasland opmerkelijk en verklaart dat van hieruit alle uitvoer (naar Duitsland en Nederland) werd gerealiseerd.

Als we het Waasland alleen gaan uitsplitsen vinden we uiteraard het meeste klompenmakers terug waar wij de archieven hebben doorzocht (Beveren en Sint-Gillis-Waas). We geven achtereenvolgens dezelfde statistiek, eerst alle gegevens, daarna na uitfiltering van de 10-jaarlijkse tellingen die we deden voor Nieuwkerken en de gemeenten Beveren en Sint-Gillis-Waas.

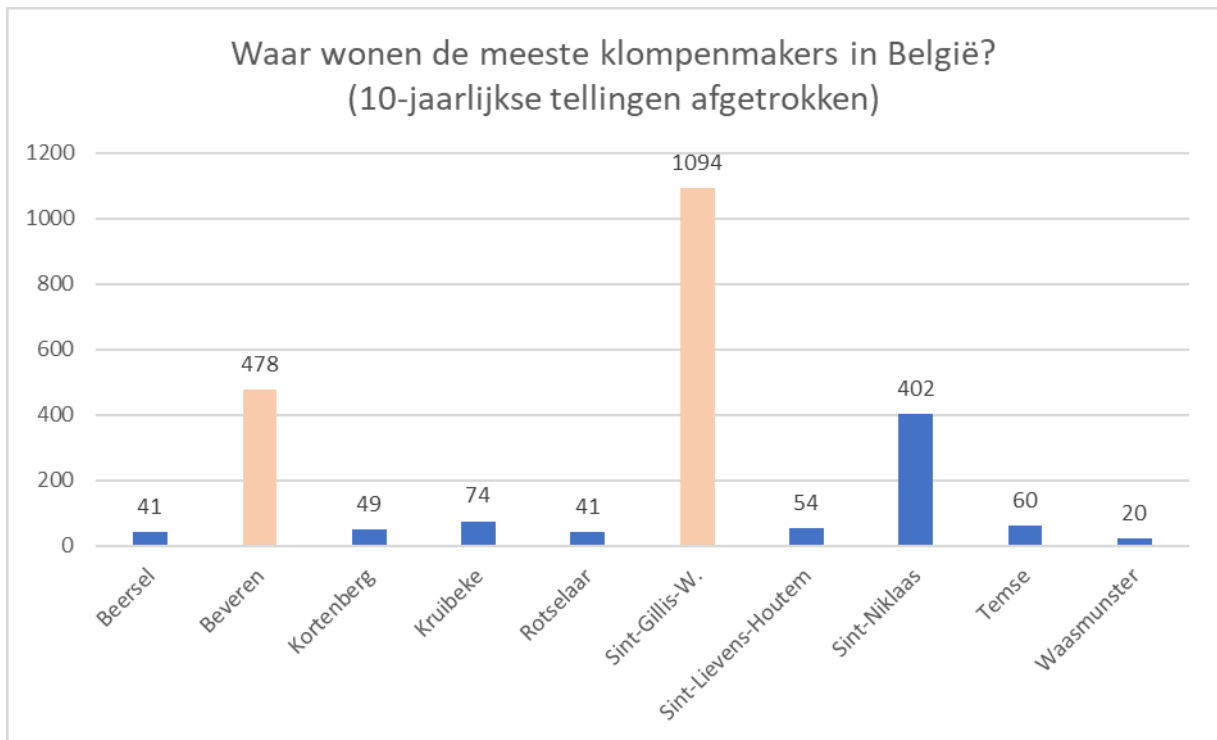

Bron: alle bronnen (internet en eigen opzoeken samen)

X-Y-as: aantal mannen, de Y-as geeft de grootste klompendorpen weer.

Thema: Hier blijkt duidelijk het overwicht van Beveren en Sint-Gillis-Waas. Sint-Niklaas heeft zijn groot aandeel te danken aan Nieuwkerken.

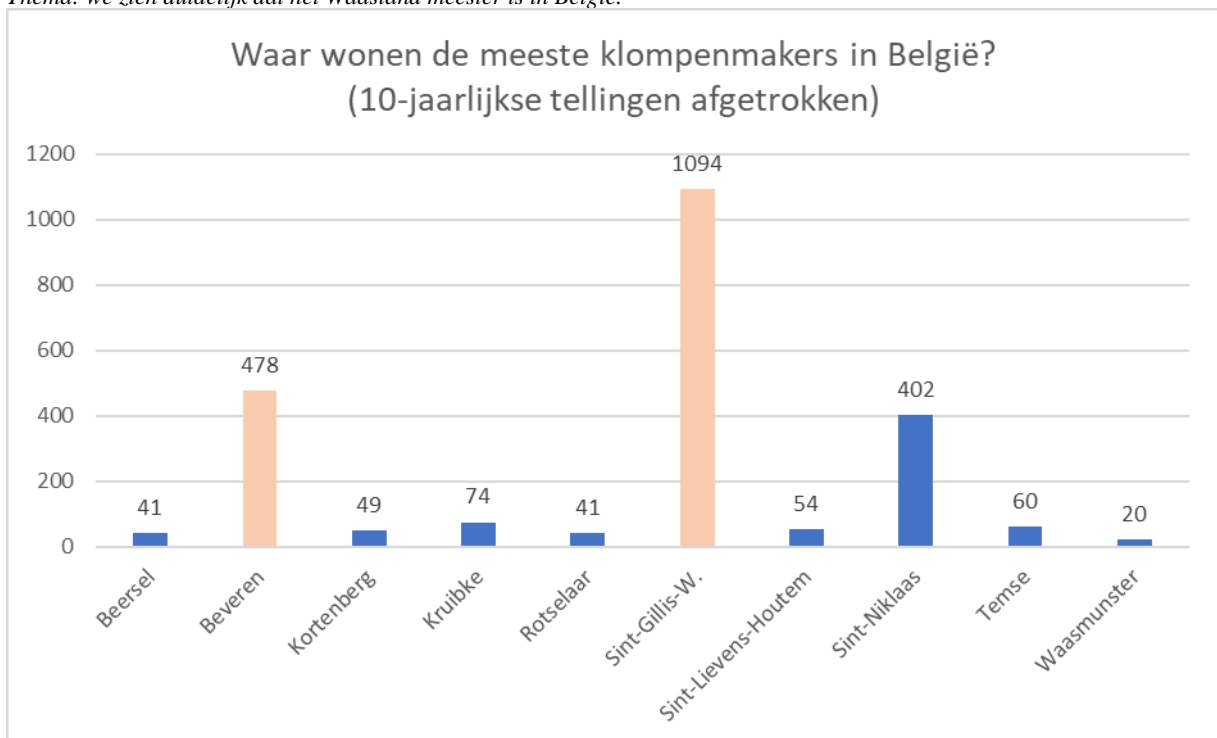
Zonder de 10-jaarlijkse tellingen wordt dat:

Bron: alle gegevens die we konden terugvinden via internet en de 10-jaarlijkse tellingen

X-Y-as: het aantal klompenmakers, Y-as de voornaamste gemeenten in België waar klompenmakers voorkomen.

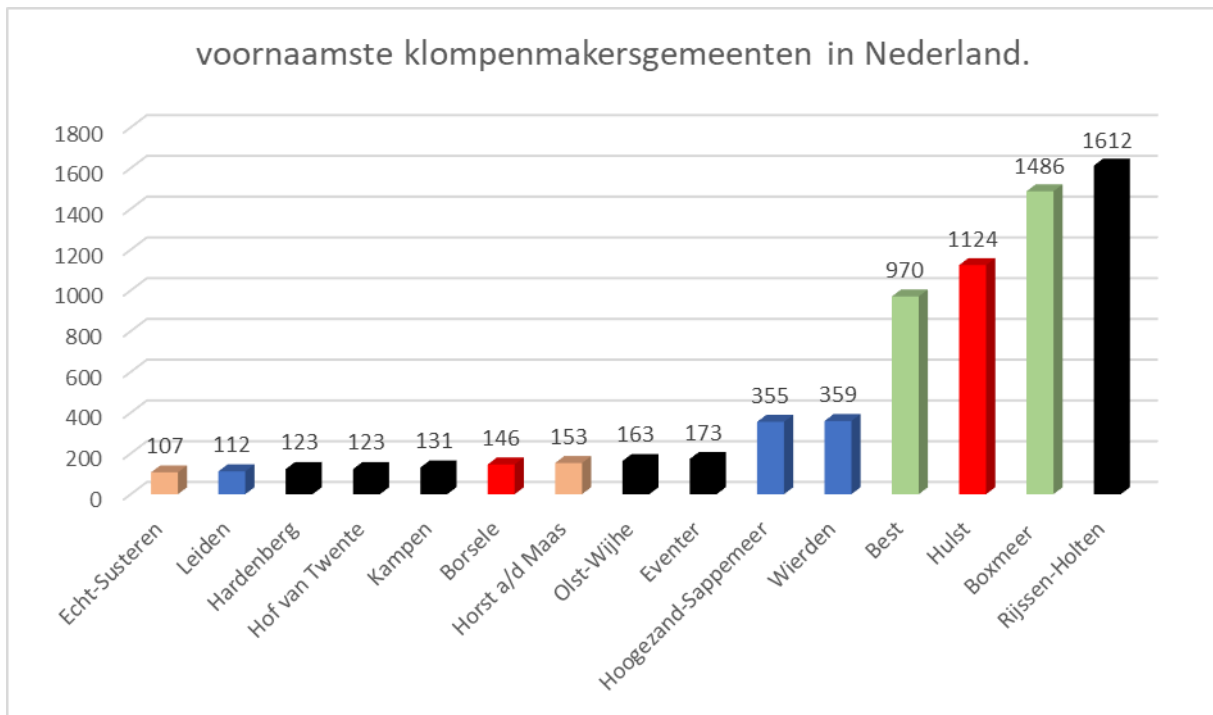
Thema: we zien duidelijk dat het Waasland meester is in België.

Bron: alle bronnen (internet en eigen opzoeken samen), de 10-jaarlijkse tellingen uitgelicht.

X-Y-as: aantal mannen, de Y-as geeft de verdeling per gemeente weer

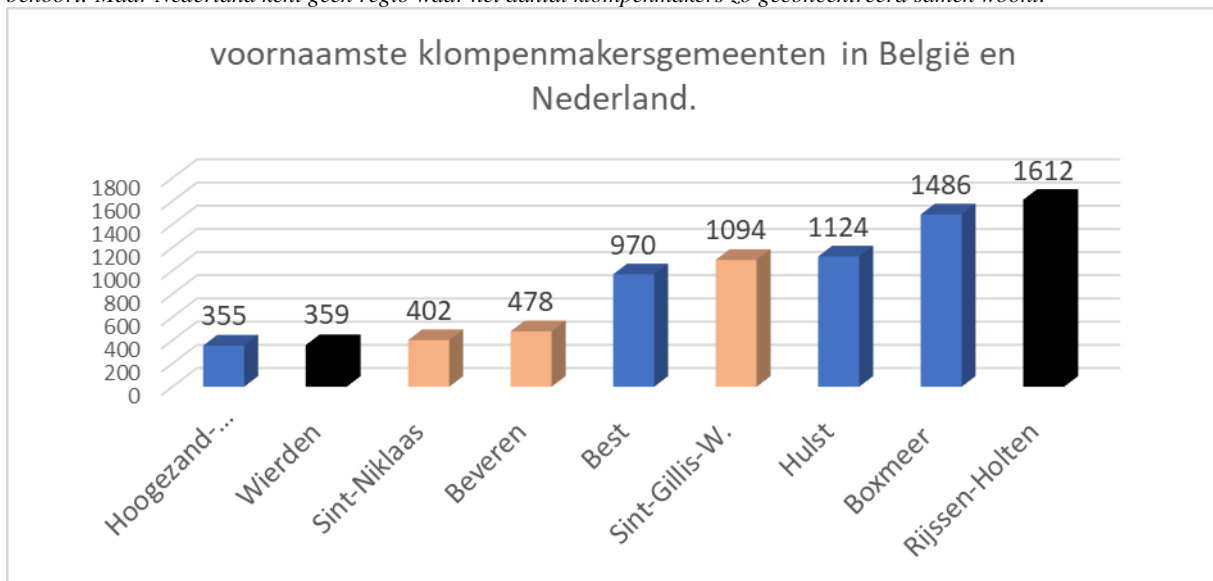
Thema: Deze gegevens volgen dezelfde aangroei als elders al bewezen werd.

Bron: alle bronnen (internet en eigen opzoeken samen).

X-Y-as: aantal klompenmakers, de Y-as geeft de verdeling per gemeente weer, de kleur bepaalt de provincie.

Thema: het is duidelijk dat ook in Nederland heel wat klompenmakers actief zijn. Opvallend dat Hulst hierbij tot de top behoort. Maar Nederland kent geen regio waar het aantal klompenmakers zo geconcentreerd samen woont.

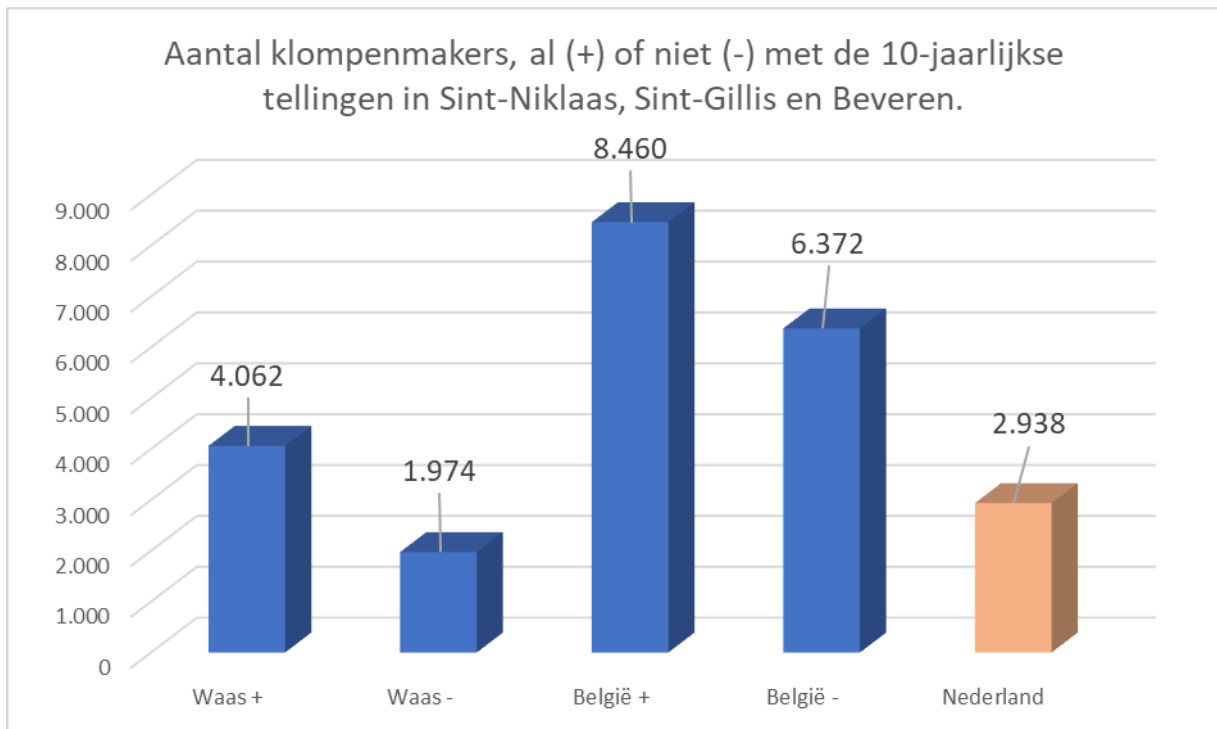

Bron: alle bronnen (internet en eigen opzoeken samen), met uitzondering van de 10-jaarlijkse tellingen in België.

X-Y-as: aantal klompenmakers, de Y-as geeft de verdeling per gemeente weer, de kleur bepaalt het land en de provincie.

Thema: in aantal zijn er duidelijk meer klompenmakers in Nederland gekend dan in Vlaanderen. Maar nergens bestaat een concentratie groter per regio dan in het Waasland. Ook Zeeuws-Vlaanderen scoort hoog in de cijfers.

Conclusie: als we de klompenmakers optellen in het Waasland (zonder de 10-jaarlijkse volkstellingen mee te tellen) stellen we vast dat hun aantal in vergelijking met andere regio's, waar ook ter wereld, veel groter is. Dat bleek ook al door het te kort aan bomen in het Waasland. Daarenboven stellen we via de 10-jarige volkstellingen vast dat er heel wat klompenmakers niet zijn opgenomen in de nationale statistieken (onder meer omdat zo inwonende klompenmakers en familieleden toch worden terug gevonden die in de statistieken niet zijn meegenomen). De verschillen betreffen meer dan 2.000 klompenmakers alleen in de verschillen van Beveren, Sint-Gillis-Waas en Sint-Niklaas. Gezien we elders alleen beschikken over internetbronnen, houden we die 2.088 uit de telling. We zetten het aantal klompenmakers in tabel:

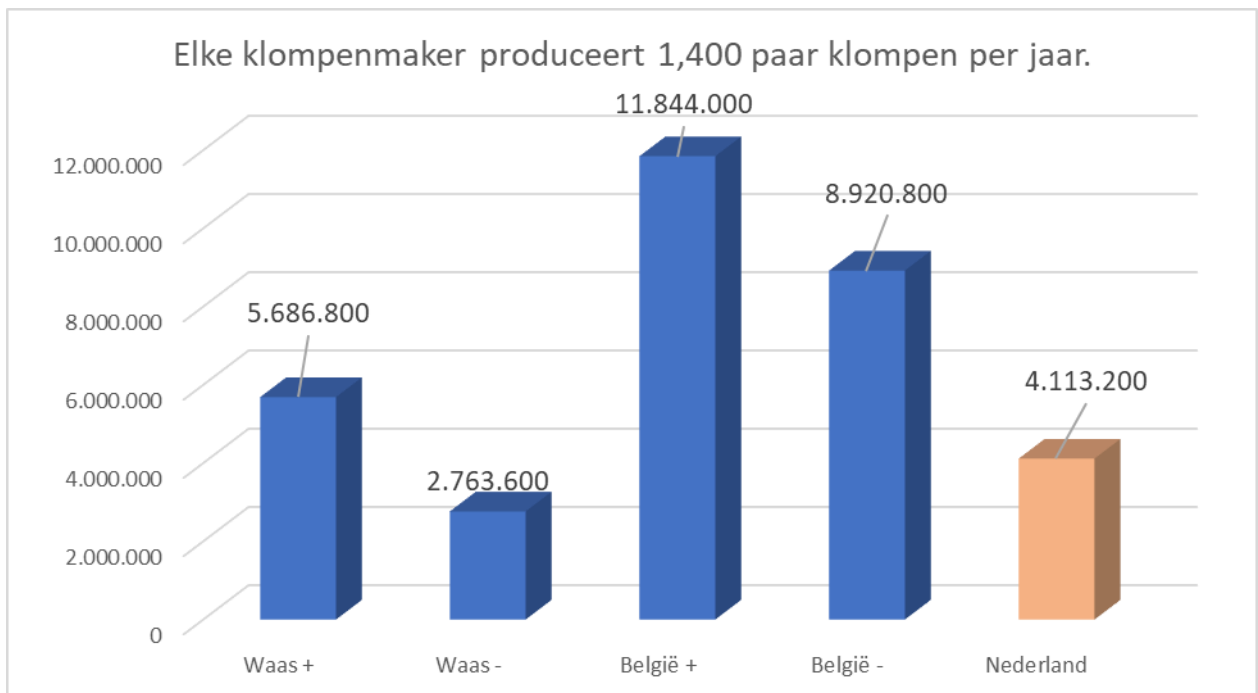

Bron: alle gegevens van internet en opzoekingen (+=10-jaarlijkse tellingen in Beveren, Sint-Gillis-Waas en Sint-Niklaas inbegrepen)

X-Y-as: aantal klompenmakers, Y-as geeft Waasland weer, België en Nederland

Thema: wat als we de 2.088 klompenmakers van de 10-jaarlijkse tellingen wel of niet meetellen?

Dit geeft ons geen enkel uitsluitsel, maar als we rekenen dat elke klompenmaker zo'n 1.400 paar klompen vervaardigd per jaar en als we kijken naar wat de Duitse studie van Büld in Holzschuhe und Holzschuhmacherhandwerk weergeeft als nationale producties, wordt de conclusie duidelijker. Büld gaat er van uit dat Duitsland een klein tekort aan klompen heeft, dat Nederland 8 miljoen paar zelf produceert en 4 miljoen paar invoert (en we bewezen reeds dat die quasi uitsluitend uit België [lees Vlaanderen, lees Waasland] werden ingevoerd).

Bron: alle gegevens van internet en opzoekingen (+=10-jaarlijkse tellingen in Beveren, Sint-Gillis-Waas en Sint-Niklaas inbegrepen, (-)= zonder de 10-jaarlijkse tellingen mee te rekenen)

X-Y-as: aantal klompenmakers, Y-as geeft Waasland weer, België en Nederland. We rekenen maar op 1.400 paar per klompenmaker om het gemiddelde niet te veel op te drijven. Maar zoals we al vroeger opgaven is door het organiseren van "bandwerk" de productie in het Waasland zeker hoger heeft gelegen dan elders.

Thema: als we de 2.088 klompenmakers van de 10-jaarlijkse tellingen wel meerekenen (=50% meer) en we doen dat ook voor de Belgische cijfers komen we precies op de cijfers uit van Bernard Büld in Holzschuhe und Holzschuhmacherhandwerk (8 miljoen eigen gebruik, 4 miljoen uitvoer naar Nederland en nog een miljoen paar naar Duitsland). Voor Nederland het aantal klompenmakers ook met 50% verhogen (mochten we over heel Nederland de 10-jaarlijkse tellingen op eenzelfde wijze kunnen toepassen) dan komen we op 8 miljoen maar eigen productie, de hoeveelheid die Büld aan Nederland heeft toegemeten.

Conclusie: we mogen er van uit gaan dat overal het aantal klompenmakers dat statistisch is opgegeven onderschattingen zijn. Dat de werkelijke aantallen bijna een verdubbeling inhouden van wat je op internet kan achterhalen via de 10-jaarlijkse tellingen. Het is duidelijk dat er inderdaad veel familieleden en inwonende klompenmakers niet werden meegerekend in de statistieken. Bij het uittellen kloppen dus de cijfers die Büld heeft aangegeven en op zijn beurt bevestigen die cijfers die we via de Federale Overheids Dienst Economie (Buitenlandse handel) en het Nederlandse Centraal Bureau voor de Statistiek weervonden. Met andere woorden: de puzzel past perfect in elkaar. En dit was ook de opdracht van dit onderzoek.

Waar ligt de klompenmakersstraat?

Beveren

Melsele

Vrasene

Haasdonk

Kieldrecht: alleen de Dorpstraat wordt aangegeven

Analyse per dorp waar zich de klompenmakers concentreren.

Slot:

De precieze plaats van ontstaan is voor de klomp nog niet echt gekend. We spreken van de periode van de Vlaamse Graven in Gent (vanaf de 9de eeuw). Ze regeerden tegelijk over het huidige Nederland, België als delen van Frankrijk. Geweten is dat er twee hoofdsoorten klompen bestaan:

- 1) De trip of p(1)atijn, gedragen door de adel in de tweede helft van de 15de eeuw
- 2) De hoelbloc, de dracht voor de gewone man die zich geen lederen schoeisel kon veroorloven.

Dat de klomp nooit hoge toppen heeft gescoord in de economische statistieken is te wijten aan meerdere factoren:

- Het gewicht van het product is beperkt (800-900 gram per paar)
- De prijs van het product is beperkt (beperkt aandeel in de dagelijkse uitgaven)
- De grondstof is lokaal, er is geen invoer van grondstoffen (uitgezonderd het Waasland)
- Dit product werd vaak in achterkamertjes vervaardigd, behoorde tot de huisnijverheid en vele familieleden werden ingeschakeld bij het werk zonder dat de statistieken daarmee werden belast (inwonend personeel, inwonende familie)
- Noch de werkgevers noch de werknemers waren degelijk georganiseerd. Er bestaan wel (tijdelijk) bonden, maar hun rol is zeer beperkt omdat de onderlinge wedijver tussen de bedrijven geen afspraken dulden
- Het is tevens een sector met heel veel “zwarte” handel omdat de fiscus geen zicht kon krijgen op de precieze werkuren, uurlonen, enz.

We mogen stellen dat al vanaf de eerste statistieken in 1764 de klompenmakerij in het Waasland aanzienlijk was te opzichte van andere regio's, maar veel had dit ambacht niet om het lijf.

Voor na meerdere misoogsten in de 19de eeuw, wordt de huisnijverheid overal belangrijk. Waar het westen van het Waasland vooral vlas verwerkt, gaat het oosten zich toeleggen op de klompenmakerij en stijgt het aantal klompenmakers gevoelig. Het startkapitaal voor een klompenmakerij is erg beperkt, dus iedereen kan snel op eigen benen starten. Sommigen hebben een zakelijk inzicht en worden klompenopkopers (vaak een vrouw met zakelijk inzicht). Wanneer het hout zeldzamer wordt, gaan klompenmakers zich omscholen tot houthandelaar. Anderen stichten zagerijen en blijven de minder waardevolle schijven gebruiken voor hun klompenmakerij. Opkopers uit Nederland, België en Duitsland bieden zich aan in februari om de zoldergrote voorraad op te kopen. Ze weten dat de klompenmaker toch aan lage prijzen moet verkopen omdat hij dringend geld nodig heeft om terug bomen aan te kopen. De klompenbeurzen zijn oorzaak van extra versierde klompen om zijn vakmanschap gestalte te geven. Vaak dienen ze uit als uitdrukking van godsdienstigheid of als aandenken bij de bevrijding. Er bestaan geen minimumprijzen en het zijn de tussenhandelaars die met de winst gaan lopen. Deze opkopers profiteren mee van de enorme groei van het transport per kar, trein, schip en later auto en camion. Hier en daar ontstaan vakscholen voor klompenmakers om de kwaliteit op te kriecken. Begin 20ste eeuw komt de eerste inzinking, maar WO I maakt leder onbetaalbaar en klompen aantrekkelijk. Het gaat op en af met de klompenmakerij, maar tijdens WO II kunnen weer duizenden paren klompen afgezet worden voor de Duitse gevangenkampen. Het hout staat op de bon waardoor er duidelijk kan toegezien worden hoeveel klompen er geproduceerd kunnen worden met de (officieel gekende) bomen. Wie kent wie is plots belangrijk in de economie en houtbeheerder Frans Govaert uit Temse beslist wie hout geleverd krijgt. Wiens brood men eet, wiens woord men spreekt...

Na WOII gaat het pijlsnel bergaf met de klompen. Enerzijds door het verbieden van klompen op de scholen (teken van armoede), het ontstaan van veel industrie (betere tewerkstellingsvoorwaarden), de automatisatie waar de handklompenmaker geen geld voor had. Anderzijds de contingenteringen op de Duitse markt in 1919 en het invoeren van invoerrecht voor Nederland in 1936.

Het klompenverhaal past dus best in de algemene geschiedenis van de huisnijverheid: misoogsten, huisarbeid rond 1880, groei van de sector, ups en downs om tenslotte teloor te gaan in het economisch ontwikkelingsproces.

Nederland is zo het grote klompenland geworden. Deels door het invoerrecht, deels door de snelle automatisatie en deels door de commerciële ingesteldheid van de Nederlanders. Zij hebben de draagklomp tijdig kunnen vervangen door de souvenirbranche die tot vandaag nog economisch rendabel is, al worden ook die klompjes vaak in Aziatische landen geproduceerd. De klomp volgt de economische wetten die vandaag nog steeds gelden: de spitsvondigheid om een nieuw handelsproduct te ontwikkelen. Iemand met zakeninstinct die het product ontwikkeld, nieuwe toepassingen zoekt. Vaak zonen die de zaak verder uitbouwen en daarna een generatie die het zo nauw niet meer neemt, genoeg geld verdiend. Geen creativiteit meer ontwikkelen betekent nog tijdelijk levensvatbaar zijn en stilaan afname van de omzet om tenslotte vervangen te worden door nieuwe producten die beter passen in de tijdsgeest. Het is de klomp niet anders vergaan.

Dank.

Ik dank voor deze studie al de medewerkers van vele archieven waar ik terecht kon en ongelooflijke medewerking kreeg bij mijn opzoekingen: de mensen van de Federale Overheids Dienst Economie, de gemeentebesturen van Temse, Hamme, Beveren-Waas, Sint-Gillis-Waas. Namen noemen leidt me te ver, dank aan allen voor hun zeer waardevolle bijdrage in mijn opzoekingen.

Een bijzonder woord van dank gaat naar Carine Goossens van het gemeentearchief in Beveren die deze studie even wetenschappelijk toetst.